

๑๕๑. ๒

๙ ๓๑๕๗

๒. ๓

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอาณาจักรหลวงพระบาง เวียงจันทน์และจำปาศักดิ์
ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๑ - รัชกาลที่ ๕ (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๔๔๖)

ปริญญาบัตร

ของ

ธวัชชัย ไทไหล

๑๑ ก.ย. ๒๕๓๔

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประธานมิกร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

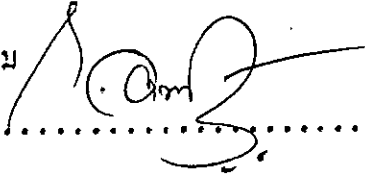
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์

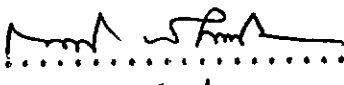
กุมภาพันธ์ ๒๕๓๔

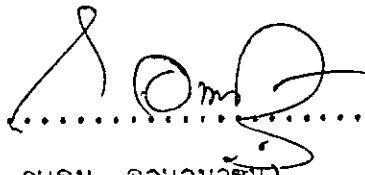
ลิขสิทธิ์ เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

173489

คณะกรรมการควบคุม และคณะกรรมการสอบได้พิจารณาปริญญาโทฉบับนี้แล้ว
เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
วิชาเอกประวัติศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คณะกรรมการควบคุม .....ประธาน
(รศ. ดนอม อานามวัฒน์)

 .....กรรมการ
(ยศ. ดร. อรรถ กวางทิศ)

คณะกรรมการสอบ .....ประธาน
(รศ. ดนอม อานามวัฒน์)

 .....กรรมการ
(ยศ. ดร. อรรถ กวางทิศ)

พวงพ่อง ๑๖๘๖ .....กรรมการแต่งตั้งเพิ่มเติม
(ยศ. พวงพ่อง คงชนะ)

บัณฑิตวิทยาลัยอนุมัติให้รับปริญญาโทฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต เอกประวัติศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

 .....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ศ. ดร. สมพร บัวทอง)

วันที่.....๘.....เดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๔

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จเรียบร้อยด้วยความกรุณาจากบุคคลหลายฝ่าย ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ถนอม อานามวัฒน์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ฌรงค์ พวงพิศ และผู้ช่วยศาสตราจารย์พลับพลึง คงชนะ ที่กรุณาให้คำปรึกษา แนะนำ ชี้แจง ให้ข้อคิดเห็นต่าง ๆ อันมีค่าแก่ผู้เขียนและได้สละเวลาในการตรวจ แก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ เป็นอย่างดี ตลอดจนได้กรุณาให้ที่พักอาศัยในระหว่างการทำ วิจัย ซึ่งผู้เขียนขามซึ่งในพระคุณไว้ ณ ที่นี้

นอกจากนี้ผู้วิจัยขอขอบคุณเจ้าหน้าที่หอสมุดศิริวิทยา หอสมุดแห่งชาติ กองจดหมายเหตุนาแห่งชาติ ที่ได้กรุณาให้ความสะดวกในการอ่านเอกสารชั้นต้น

อนึ่งผู้ที่จะละเว้นขอบคุณไม่ได้ก็คือ คุณกนิษฐา ไทเศษะวัฒน์ คุณปริญญา สถาวรสมิต คุณสุกิจ คานบุญศิริลภ และเพื่อน ๆ ประเวศิศา รุณ 2529 ทุกคนที่ได้ให้ความช่วยเหลือด้วยดีเสมอมา และจะลืมไม่ได้ก็คือผู้คอยห่วงใย ให้กำลังใจซึ่งอยู่เบื้องหลังความสำเร็จทั้งปวง คุณไชนภา ลูกท้อป (ภาณุวัฒน์) ลูกทอย (ธีระวัฒน์) ไพไหล อันเป็นที่รัก

คุณค่าและประโยชน์ของปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นเครื่องบูชา พระคุณบิดา - มารดา ครู - อาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่านที่มีส่วนในการวางรากฐานการศึกษาแก่ผู้วิจัย

ธวัชชัย ไพไหล

สารบัญ

บทที่	หน้า
บทนำ.....	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	14
ความสำคัญของการวิจัย.....	14
ขอบเขตของการวิจัย.....	15
สมมุติฐานในการวิจัย.....	15
วิธีดำเนินการ.....	16
แหล่งข้อมูล.....	16
1 ภูมิหลังความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอาณาจักรหลวงพระบาง	
เวียงจันทน์และจำปาศักดิ์ก่อนสมัยรัตนโกสินทร์.....	18
ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอาณาจักรหลวงพระบาง	
สมัยอยุธยา.....	20
สมัยธนบุรี.....	25
ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอาณาจักรเวียงจันทน์	
สมัยอยุธยา.....	26
สมัยธนบุรี.....	32
ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอาณาจักรจำปาศักดิ์.....	37
2 ความสัมพันธ์ทางการค้าและการเมืองการปกครองระหว่างไทยกับ	
อาณาจักรหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์	
สมัยรัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2325-2394).....	39
วิธีการปกครองของไทยในการควบคุมอาณาจักรหลวงพระบาง.....	39
การให้อิสระแก่กษัตริย์หลวงพระบางในการปกครองภายใน.....	40
เอาบุตรหลานเชื้อพระวงศ์ของกษัตริย์หลวงพระบางมาเป็น	
คู่ปรับ.....	40

นโยบายหมุนบุคคลบางคนที่ยังรักภักดีต่อไทยครอง หลวงพระบาง.....	41
นโยบายเอาใจให้เกียรติยกย่อง.....	42
การแสดงความเมตตาเป็นกันเอง.....	43
บทบาทของหลวงพระบางภายใต้การปกครองของไทยสมัยรัชกาลที่ 1- รัชกาลที่ 3	43
ค่านการแสดงความจงรักภักดีต่อไทย.....	43
ความรู้สึกต่อคนไทยเป็นบางครั้ง.....	43
ผลประโยชน์ที่ไทยได้รับจากการปกครองอาณาจักรหลวงพระบาง.....	45
ปัญหาที่เกิดขึ้นจากหลวงพระบางในสมัยรัชกาลที่ 1-3	48
วิธีการปกครองไทยในการควบคุมมณฑลเวียงจันทน์.....	49
พฤติกรรมมณฑลเวียงจันทน์ภายใต้การปกครองของไทย.....	52
ปัญหาการปกครองอาณาจักรเวียงจันทน์ในสมัยรัชกาลที่ 1-รัชกาลที่ 3..	56
ปัญหาอันเกิดจากการแทรกแซงของเวียดนาม.....	57
การแก้ปัญหาการก่อการกบฏของเจ้าอนุวงศ์.....	59
นโยบายของไทยในความพยายามให้มณฑลเวียงจันทน์อยู่ในอำนาจ.....	60
วิธีการปกครองของไทยในการควบคุมมณฑลเวียงจันทน์.....	60
ปัญหาการปกครองอาณาจักรจำปาศักดิ์สมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 (ท.ศ. 2325-2394).....	61
3 ความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครองระหว่างไทยกับอาณาจักร หลวงพระบาง และจำปาศักดิ์ ในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 5 (ท.ศ. 2394-2446).....	65
การรักษาสถานการณการปกครองแบบเดิม.....	65
การรักษาสถานการณเดิมของไทย.....	67
นโยบายการยกย่องและให้เกียรติ.....	68
การปรับปรุงการปกครองเพื่อรองรับสถานการณคุกคามของ ตะวันตกและเวียดนาม.....	68

	การ เลียตินแดนหลวงพระบางและจำปาศักดิ์ในสมัยรัชกาลที่ 5.....	75
4	ความสัมพันธ์ทางการ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมระหว่างไทยกับ อาณาจักรหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ในสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 (พ.ศ.2325-2446).....	78
	ความสัมพันธ์ทางการ เศรษฐกิจ.....	78
	ความสัมพันธ์ทางการค้า.....	85
	ความสัมพันธ์ทางการศาสนา.....	91
5	บทสรุป.....	96
	บรรณานุกรม.....	104
	ภาคผนวก.....	110
	ประวัติย่อของผู้วิจัย.....	131

บทนำ

ไทยกับลาวหรืออาณาจักรล้านช้าง เป็นชนชาติที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ทางเชื้อชาติมานับตั้งแต่โบราณแล้ว อาณาจักรล้านช้าง เมื่อแรกตั้งหมายถึง เมืองหลวงพระบาง ซึ่งมีกษัตริย์สืบราชสมบัติติดต่อกันเรื่อยมา และเป็นไมตรีกับสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา จนกระทั่งพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์หลวงพระบาง ได้ย้ายเมืองหลวงจากหลวงพระบาง มาตั้งที่เวียงจันทน์ ซึ่งเป็นเมืองที่อยู่ในอาณาเขตแทนในปี พ.ศ. 2103 เมืองเวียงจันทน์จึงเป็นราชธานีที่มีความสำคัญแทนหลวงพระบาง ซึ่งลดฐานะลงเป็นเพียงเมืองที่มีขุนนางไปประจำรักษาเท่านั้น

อาณาจักรล้านช้างแตกแยกออกเป็นรัฐอิสระหรืออาณาจักร 3 อาณาจักรใน พ.ศ. 2256 สาเหตุเพราะว่าใน พ.ศ. 2237 พระเจ้าสุริยวงศ์ศาธรรมิกราช ผู้ครองเวียงจันทน์สวรรคตลง ไม่มีโอกาสสืบราชสมบัติ จึงทำให้อาณาจักรเวียงจันทน์เกิดความวุ่นวายเรื่องแย่งชิงราชสมบัติกันในปี พ.ศ. 2243 เจ้าไชยองค์เว้ผู้เป็นโอรสเจ้าชมพู¹ ซึ่งหนีไปอยู่เวียงคานาม ทราบข่าวว่าเวียงจันทน์เกิดความวุ่นวาย จึงได้นำทหารเข้ามายึดเวียงจันทน์ตั้งตนเป็นกษัตริย์ทรงพระนามว่า พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 2²

---

¹ เจ้าชมพู เป็นโอรสของพระเจ้ายอดคำ เป็นพี่ชายของพระเจ้าสุริยวงศ์ศาธรรมิกราชที่ไปอยู่เมืองเว้ประเทศเวียงคานาม .

² พระเจ้าไชยองค์เว้มีมารดาเป็นเชื้อสายญวน เมื่อพระเจ้าสุริยวงศ์ศาธรรมิกราชสวรรคต ไม่มีโอรสสืบราชสมบัติ พระราชนัดดา คือ เจ้าไชยองค์เว้ และเจ้านันทราช ทำสงครามแย่งชิงราชสมบัติ เจ้าไชยองค์เว้ได้นำเอาทหารญวนเข้ายึดครองเวียงจันทน์ได้แล้วสถาปนาตนเองเป็นกษัตริย์ ทรงพระนามว่า พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 2 .

แล้วจึงเจ้านอง เป็นอุปราชขึ้นไปครอง เมืองหลวงพระบาง ครั้นถึง พ.ศ. 2249 พระยา
 กิงกิสะ และพระองค์นค¹ ไต่ยกกองทัพจากเมืองพงมาตีเอาเมืองหลวงพระบางได้ และ
 เตรียมกำลังจะยกมาตีเวียงจันทน์ พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 2 แห่งเวียงจันทน์ เกรง
 จะสู้ไม่ไหวจึงมีพระรชาสาสน์มาทูลขอกองทัพกรุงศรีอยุธยาให้ไปช่วยปราบปราม พร้อมกับได้
 ส่งพระราชฑิคาชื่อพระแก้วฟ้ามาถวายเป็นสนมของสมเด็จพระเพทราชา พระเพทราชาจึงโปรด
 เกล้าให้พระยานครราชสีมาเป็นแม่ทัพหลวงนำกำลังทหารมาระงับศึกการแย่งชิงราชสมบัติใน
 ครั้งนั้น โดยใช้วิธีการไกล่เกลี่ยประนีประนอม ในที่สุดพระยา กิงกิสะและพระองค์นคแห่ง
 หลวงพระบางกับพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 2 แห่งเวียงจันทน์ยอมตกลงกัน ไล่คกลง
 แบ่งเขตแดนกันโดยกำหนดเอาปากแม่น้ำเหืองเหนือเมืองเชียงคานเป็นเขตแบ่งดินแดนกัน
 หลวงพระบางได้ดินแดนเหนือปากแม่น้ำเหืองขึ้นไป เวียงจันทน์ได้ดินแดนทางตอนใต้ของ
 แม่น้ำเหืองลงมา² อาณาจักรล้านช้างก็แยกออกเป็นสองส่วนเมื่อ พ.ศ. 2250 คือ อาณา
 จักรหลวงพระบาง อาณาจักรเวียงจันทน์ ซึ่งค่างก็มีกษัตริย์ปกครองเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อกัน

ครั้งต่อมาถึง พ.ศ. 2256 อาณาจักรล้านช้าง เวียงจันทน์ ประสบปัญหาการ
 เมืองภายใน จึงได้มีการแบ่งแยกดินแดนออกเป็นรัฐอิสระเพิ่มขึ้นอีก คือ อาณาจักรจำปาศักดิ์
 ซึ่งมีเชื้อสายผู้ครองนครเวียงจันทน์ ครองเมืองเป็นกษัตริย์องค์แรก คือ เจ้าสร้อยศรี
 สมุหพุทธางกูร นับตั้งแต่นั้นมาอาณาจักรล้านช้างจึงได้แยกออกเป็นสายอาณาจักรอิสระไม่ขึ้น
 ต่อกัน และทั้งสามอาณาจักรค่างก็เป็นไมตรีกับไทยจนถึงยุคสมัยกรุงศรีอยุธยา

¹ เป็นราชันคตาของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช กองการขับไล่เจ้าไชยองค์เว
 (พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 2) และเจ้านอง ซึ่งมีเชื้อสายช้วน ไม่นับมาปกครองคนลาว
 ที่เวียงจันทน์ เมื่อไม่มีกำลังเพียงพอสำหรับการโจมตีเวียงจันทน์ จึงเข้ายึดครองหลวง
 พระบางก่อน และจะยกเข้าตีเวียงจันทน์ในภายหลัง .

² เติม วิชาภัยพจนกิจ. ประวัติศาสตร์อีสาน เล่ม 1. หน้า 339.

ความสัมพันธ์ทางการ เมืองการปกครอง

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอาณาจักรหลวงพระบาง

หลวงพระบางปัจจุบันเดิมเป็นดินแดนที่พวกข่าครอบครองอยู่ ประมาณคนพุทธศตวรรษที่ 12 ขุนล่อ ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของชนชาติลาว เป็นคนมาแย่งชิงเอาเมืองหลวงพระบางจากพวกข่า ในพงศาวดารลานช้าง กล่าวไว้ว่าขุนล่อเป็นโอรสองค์แรกของขุนบรม ซึ่งตั้งหลักแหล่งอยู่ที่เมืองแดง หรือ เคียนเบียนฟู ไกลลงมาสร้างบ้านเมืองใหม่ ตามลักษณะการขยายอำนาจด้วยวิธีการสร้างบ้านแปลงเมืองในยุคนั้น โดยขุนล่อได้ยกกองทัพเข้าโจมตีเมืองหลวงพระบาง ซึ่งเป็นถิ่นฐานของพวกข่าที่มีชุมชนอันเป็นศูนย์กลาง จนพวกข่าแตกหนีออกจากเมืองไปอยู่ทางลำน้ำท่า¹ ขุนล่อจึงได้เข้าครอบครองเมืองแล้วขยายอาณาเขตออกไปเป็นอาณาจักรลานช้างหลวงพระบาง และเมื่อขุนล่อตายก็มีทายาทสืบราชสมบัติสืบต่อมา

หลวงพระบางมีชื่อเรียกหลายชื่อ ชื่อเดิมเรียกบ้านลาวขาว หรือเมืองขาว ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นเมืองขวา หรือเมืองขัว ตามชื่อขุนขัว² แล้วเปลี่ยนชื่อเป็นเชียงทอง เพราะตั้งอยู่ปากแม่น้ำทองจนกระทั่งภายหลังเมื่อได้พระพุทธรูป คือ พระบางมาไว้ จึงเปลี่ยนชื่อมาเป็นหลวงพระบาง แต่ไทยเรียกชื่อหลวงพระบางว่า "ลานช้าง" ตามพระราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เหตุที่เรียกว่า "ลานช้าง" ก็เพื่อให้คู่กันกับ "ลานนา" แต่ชาวลาวเรียกตนเองว่า "ลานช้าง" อันหมายถึงชาวลานคัวตามตำนานเรื่องพระยาโคตรบอง พระยาแรกก ส่วนชื่อทางราชการของอาณาจักรหลวงพระบาง เรียกว่า "กรุงศรีสัตนาคนหุต" ซึ่งแปลว่า ช้างล้านคัว³

¹ รอง ศยามานนท์. "ความสัมพันธ์ไทย-ลาว," แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี. ปีที่ 8 เล่ม 1 - 3. หน้า 45,

² ขุนขัว เป็นชื่อขุนล่ออีกชื่อหนึ่ง.

³ หลวงวิจิตรวาทการ. งานค้นคว้าเรื่องชนชาติไทย. หน้า 107.

หลวงพระบาง เป็นไมตรีกับสุโขทัยสมัยพ่อขุนรามคำแหง กังปรากฎหลักฐานใน
 หลักศิลาจารึกหลักที่ 1 ของพ่อขุนรามคำแหง¹ และเป็นไมตรีกันเรื่อยมาจนกระทั่งถึง
 สมัยกรุงศรีอยุธยา พระยาพำจุมแห่งหลวงพระบางได้ทำไมตรีกับพระเจ้าอู่ทอง แห่งกรุง
 ศรีอยุธยา มีการตกลงเรื่องเขตแดนกันระหว่างกรุงศรีอยุธยากับหลวงพระบาง โดยใช้พรม
 แคนธรรมชาติเป็นเส้นแบ่ง คือกำหนดเอาภูเขาสามเส้นหรือคงพระยาไฟ² เป็นเส้นเขตแดน
 และหลวงพระบาง เป็นไมตรีกับไทยตลอดจนสิ้นสุดสมัยกรุงศรีอยุธยา

ในสมัยธนบุรี ภายหลังจากที่ธนบุรีประสบภัยธรรมชาติและภัยการรุกรานจาก
 พ.ศ. 2321 อาณาจักรเวียงจันทน์ตกเป็นพระราชของไทย มีผลทำให้หลวงพระบาง
 เกรงว่ากองทัพธนบุรีจะยกไปโจมตีตน ดังนั้นพระเจ้าสุริยวงศาธิบดีแห่งหลวงพระบางจึงยอม
 ออन्नอมต่อพระเจ้ากรุงธนบุรีด้วย การยอมส่งเครื่องราชบรรณาการมาถวายธนบุรีในฐานะ
 ที่เป็นพระราช หลวงพระบางจึงตกเป็นพระราชของไทย นับตั้งแต่สมัยธนบุรีเรื่อย
 มาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ก่อนจะเสียดหลวงพระบางให้แก่ฝรั่งเศสใน พ.ศ. 2436

การปกครองหลวงพระบางในฐานะพระราช พระมหากษัตริย์ไทยจะให้กษัตริย์
 หลวงพระบางมีอิสระในการปกครองตนเอง โดยที่พระมหากษัตริย์ไทยจะเป็นผู้แต่งตั้งและ
 มอบอำนาจให้กษัตริย์ของหลวงพระบางปกครองบ้านเมือง และยังให้ดูแลแคว้นสิบสองจุไทย
 อีกด้วย แต่ต้องถวายเครื่องราชบรรณาการให้ไทยทุก ๆ 3 ปี เพื่อแสดงถึงความจงรัก
 ภักดี หลวงพระบางจงรักภักดีต่อไทยตลอดมา เมื่อเจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์ก่อกบฏ
 ขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 เจ้าอนุวงศ์ได้เกลี้ยกล่อมขอความร่วมมือจากกษัตริย์แห่งหลวงพระบาง
 แต่กษัตริย์หลวงพระบางขณะนั้นคือเจ้ามังฆาตุราช ไม่ยอมรับร่วมมือด้วย พร้อมทั้งนั้นก็
 แ่่งทุกถิ่นทางมาแจ้งเหตุให้ทางกรุงเทพฯ ทราบ และยกกองทัพมาช่วยกรุงเทพฯ รบกับ

¹ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระราชประวัติธิคุณ
 จ. สุโขทัย. หน้า 10.

²หมายถึง คงพญาเข็น ซึ่งเป็นพรมแดนทางค่านะวันออกระหว่างไทยกับลาว
 ในปัจจุบัน.

เจ้าอนุวงศ์ควย ภายหลัง เมื่อปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์สำเร็จ และเพื่อเป็นการตอบแทน ความจงรักภักดีของกษัตริย์หลวงพระบาง รัชกาลที่ 3 จึงโปรดเกล้าฯ พระราชทาน หัวเมืองชั้นอันไค้แก่ แคว้นพวน หัวพันห้าทั้งหก ซึ่งเคยอยู่ในความดูแลของเวียงจันทน์ ให้หลวงพระบางปกครองดูแลแทน จนกระทั่งหลวงพระบางตกเป็นของฝรั่งเศสใน พ.ศ. 2436

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอาณาจักรเวียงจันทน์

เนื่องจากหลวงพระบางมักจะถูกพม่ายกกองทัพมารุกรานอยู่เสมอ เพราะมี อาณาเขตติดกับพม่า ดังนั้นเพื่อความปลอดภัยและป้องกันการรุกรานของพม่า พระเจ้า ไซยเชษฐาธิราช จึงได้ย้ายเมืองหลวงจากหลวงพระบางมาตั้งที่เวียงจันทน์ เมื่อ พ.ศ. 2103 นอกจากนั้น พระเจ้าไซยเชษฐาธิราชได้ส่งทูตมาเจริญสัมพันธไมตรีกับกรุงศรีอยุธยา ซึ่งตรงกับสมัยพระมหาจักรพรรดิ เพื่อสร้างพันธมิตรสำหรับป้องกันการรุกรานของพม่า และเป็นไมตรีกันเรื่อยมาจนไทยเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าใน พ.ศ. 2112¹ หลังจากที่พม้ายึด ครองกรุงศรีอยุธยาแล้ว พระเจ้าบุเรงนองก็ได้นำกำลังพม่ายกเข้าโจมตีนครเวียงจันทน์ ได้สำเร็จใน พ.ศ. 2118 ดังนั้นเวียงจันทน์จึงตกเป็นประเทศราชของพม่า

ในสมัยธนบุรี พระเจ้ากรุงธนบุรีได้ยกกองทัพไปตีเวียงจันทน์ สาเหตุเพราะ พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงทราบว่า พระเจ้าศิริบุญสาร ของเวียงจันทน์หันไปขอความร่วมมือ จากพม่าให้ยกกองทัพมาโจมตีหลวงพระบาง อีกทั้งใน พ.ศ. 2319 พระเจ้าศิริบุญสาร มีคำสั่งให้พระยาสุพรรณำกำลังมาจับและประหารชีวิตพระวอ พระตา ซึ่งหนีมาตั้งหลักแหล่ง อยู่ที่คอนมกแดง ทำให้พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงกริ้วมาก ถึงว่าเวียงจันทน์กระทำกรุหมิ่น

¹กรมพระยาคำวรวงราชานุภาพ. ไทยรบพม่า. หน้า 41-47.

พระบรมเชษานุภาพ เพราะการกระทำดังกล่าวได้เกิดขึ้นในพระราชอาณาจักรไทย จึงโปรดให้พระยาจักรี เป็นแม่ทัพยกไปตีเวียงจันทน์ ผลก็คือเวียงจันทน์ตก เป็นประเทศราชของไทย เมื่อ พ.ศ. 2321

การปกครองเวียงจันทน์ช่วงระยะภายหลังจากที่เวียงจันทน์ตก เป็นประเทศราชของไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2321 เป็นต้นมา ลักษณะการปกครองของพระมหากษัตริย์ไทยจะให้อำนาจกษัตริย์เวียงจันทน์ปกครองอย่างอิสระ และดูแลหัวเมืองขึ้นใกล้เคียง แค่มองส่งเครื่องราชบรรณาการมาถวายไทยทุก ๆ 3 ปี เพื่อแสดงให้เห็นถึงความจงรักภักดีและเพื่อป้องกันการแย่งชิงราชสมบัติในหมู่เชื้อพระวงศ์เวียงจันทน์ รวมทั้งการแทรกแซงของเวียคนาม พระมหากษัตริย์ได้ใช้นโยบายควบคุมเวียงจันทน์อย่างใกล้ชิด โดยใช้วิธีการนำเอาบุตรหลานทั้งชายและหญิงของกษัตริย์เวียงจันทน์มาอุปการะและอบรมที่กรุงเทพฯ แล้วส่งกลับไปครองเวียงจันทน์ การที่พระมหากษัตริย์ของไทย เป็นผู้แต่งตั้งกษัตริย์ครองเวียงจันทน์ก็เพื่อจะแสดงให้เห็นสิทธิ และอำนาจของไทยต่อเวียงจันทน์ เป็นการป้องกันการก่อการกบฏของกษัตริย์เวียงจันทน์ และยังเป็น การป้องกันการดำเนินนโยบายแทรกแซงของเวียคนามที่มีต่อเวียงจันทน์อีกด้วย

พระบรมราชโองการของพระมหากษัตริย์ไทยในการปกครองเวียงจันทน์เกิดผลดีทางการเมือง การปกครองมาตลอดสมัยรัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 2 ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 เจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์ก่อการกบฏ เพื่อเป็นอิสระจากไทยใน พ.ศ. 2369 สาเหตุการกบฏอาจมีหลายประการ เช่น

1. เจ้าอนุวงศ์เกิดห่างไกลกรุงเทพฯ เพื่อร่วมงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพของรัชกาลที่ 2 และได้ทูลขอครอบครัวเวลาที่ถูกลูกกวาดก่อนมาตั้งแต่ พ.ศ. 2321 แต่รัชกาลที่ 3 ปฏิเสธ จึงนับว่าเป็นการสร้างความขั้เคืองให้แก่เจ้าอนุวงศ์เป็นอย่างยิ่ง จึงก่อการกบฏขึ้น

2. เจ้าอนุวงศ์มองเห็นว่าไทยอ่อนแอ โดยเฉพาะการที่ไทยยอมรับอำนาจของเวียคนามในเขมรในสมัยพระอุทัยราชา และพระเจ้ามินมางของเวียคนาม (พ.ศ. 2363-2384) ก็กำลังขยายอำนาจมายังเวียงจันทน์ เจ้าอนุวงศ์จึงหวัง ได้รับความช่วยเหลือจาก

เวียคนาม ซึ่งปรากฏว่าเวียคนามสนับสนุนการแยกตัวจากไทยและจะช่วยเหลือคุ้มครอง หากเกิดปัญหารุนแรงกับไทย¹

3. เข้าใจผิดคิดว่ากรุงเทพฯ กำลังพิพาทกับอังกฤษถึงขั้นที่อังกฤษเตรียมกำลังจะ ยกลงมาตีกรุงเทพฯ

จากสาเหตุดังกล่าวทำให้เจ้าอนุวงศ์ฉวยโอกาสก่อการกบฏขึ้นมาโดยยกกองทัพ มา 3 ทပ် คือ ทပ်เจ้าอนุวงศ์ ทပ်เจ้าราชบุตร (โย้) เจ้าเมืองจำปาศักดิ์ และ ทပ်เจ้าราชวงศ์ (เงา) ใช้วิธีการหลอกหัวเมืองของไทยตามรายงานว่าจะยกกองทัพไป ช่วยกรุงเทพฯ รบกับอังกฤษ คณะกรรมการเมืองต่าง ๆ เชื่อว่าเป็นจริงจึงยอมให้ทပ် เจ้าอนุวงศ์ทั้ง 3 ทပ်ผ่านไปโดยสะดวก พร้อมทั้งให้เสบียงอาหารแก่เจ้าอนุวงศ์ด้วย เจ้าอนุวงศ์ได้เข้ายึดนครราชสีมา และหัวเมืองรายทางหลายเมือง และสังหารมากมายนับ คนจนถึงสระบุรี

เมื่อทรงทราบข่าวการกบฏ รัชกาลที่ 3 จึงโปรดเกล้าให้กรมพระราชวังบวร มหาศักดิ์พลเสด็จ ยกกองทัพหลวงไปตีเวียงจันทน์ ให้พระยาราชสุภาวดี (สิงห์) คุมกองทัพ ไปตีทางตอนล่างของภาคอีสานใต้แก่ เมืองอุบล ซึ่งทပ်จำปาศักดิ์ตั้งอยู่ และโปรดเกล้าให้ เจ้าพระยาอภัยภูธร สมุหนายก ยกกองทัพไปทาง เมืองหล่มสักและหัวเมืองใกล้เคียง แล้วให้ยก กองทัพไปสมทบกับทัพหลวง เข้าตีเวียงจันทน์ ผลของสงครามครั้งนี้กองทัพไทยสามารถตีกองทัพ เจ้าอนุวงศ์ตามรายทางต่าง ๆ จนแตกพ่ายไปได้ เจ้าอนุวงศ์ได้พาครอบครัวหนีไปพึ่ง เวียคนามที่เมืองเว้ กองทัพกรุงเทพฯ สามารถระดมกำลังโจมตีเวียงจันทน์ได้สำเร็จ และ ต่อมาภายหลังจึงสามารถจับเจ้าอนุวงศ์ได้

นโยบายของกรุงเทพฯ ในการปกครองเมืองเวียงจันทน์ภายหลังกบฏเจ้าอนุวงศ์ สรุปได้ดังนี้

¹ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3.

1. กวาดค้อนผู้คนชาวเวียงจันทน์ และคนชาวฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้เข้ามาอาศัยในฝั่งขวาแม่น้ำโขง โดยแบ่งให้ไปอยู่ตามเมืองต่าง ๆ เช่น ลพบุรี นครไชยศรี นครพนม เป็นต้น

2. เมาท้าลายเมืองเวียงจันทน์ให้เหลือไว้เพียงวัดวาอาราม¹ เพื่อให้เป็นที่เกรงกลัวแก่หัวเมืองประเทศราชอื่น ๆ มิให้คิดร้ายต่อกองทัพฯ อีก

3. ยุบเลิกเมืองประเทศราชเวียงจันทน์ลดลงมาเป็นเมืองในราชอาณาจักรไทย อยู่ในความปกครองดูแลของหนองคาย บรรดาหัวเมืองต่าง ๆ ที่เคยอยู่ในความปกครองของเวียงจันทน์ก็ให้มาขึ้นกับหนองคาย ส่วนแคว้นพวน หัวพันห้าทั้งหก ซึ่งเคยอยู่ในการปกครองของเวียงจันทน์ก็เปลี่ยนไปอยู่ในความดูแลของประเทศราชหลวงพระบาง²

นับแต่นั้นมาเมืองเวียงจันทน์เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรไทย พระมหากษัตริย์ไทยไม่ทรงแต่งตั้งกษัตริย์ครองนครเวียงจันทน์อีก ราชวงศ์เวียงจันทน์จึงสิ้นสุดลงแก่เพียงเจ้าอนุวงศ์ กรุงเทพฯ คงให้มีแต่เพียงกรมการรักษามืองเท่านั้น³

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอาณาจักรจำปาศักดิ์

จำปาศักดิ์เดิมเคยเป็นดินแดนของพวกจาม และเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของอาณาจักรจัมปานคร คนลาวจากเวียงจันทน์ใจพากันอพยพลงมาอยู่อาศัย และได้เปลี่ยนชื่อใหม่ว่านครกาละจำปาศรี ภายหลังได้เปลี่ยนนามใหม่เป็นนครจำปาศักดิ์นักขัตติ⁴ มีเจ้าผู้ครองนคร

¹ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4. หน้า 86-89.

² นธิ เอียวศรีวงศ์. การปราบฮ่อและการเสียดินแดน พ.ศ. 2431. หน้า 21.

³ อุทัย เทพสิทธิ์. ความเป็นมาของไทย - ลาว. หน้า 300-301.

⁴ ก. หน้า 267.

เจ้าปาตักดิ์ เว็ยมาแต่ชั้นอาณาจักรเวียงจันทน์ ต่อมาใน พ.ศ. 2256 เกิดปัญหาเรื่อง
อาณาเขตกับเวียงจันทน์ จึงไต่แยกออกเป็นอาณาจักรอิสระไม่ขึ้นกับเวียงจันทน์อีกต่อไป
มีเมืองที่อยู่ในอาณาเขตหลายเมือง เช่น สีทันดร ปากเซ เชียงแตง ตาลวัน คำ
ทองใหญ่ อักป้อ เป็นต้น อาณาจักรเจ้าปาตักดิ์ตั้งอยู่บริเวณตอนใต้ของประเทศลาวใน
ปัจจุบันนี้

ในสมัยกรุงธนบุรี เจ้าปาตักดิ์มีความผูกพันกับไทยในฐานะเป็นมิตรไมตรีกัน เมื่อ
ธนบุรีมีศึกสงคราม เจ้าปาตักดิ์จะเกณฑ์กองทัพมาช่วย เช่น เมื่อกองทัพพระเจ้ากรุง
ธนบุรียกทัพไปโจมตีเวียงจันทน์ใน พ.ศ. 2321 เจ้านครเจ้าปาตักดิ์สั่งให้ท้าวคำผง เจ้า
พรหม เกณฑ์ไพร่พลบ้านคู บ้านแก มาสมทบกับกองทัพธนบุรีไปตีเวียงจันทน์¹ และใน
พ.ศ. 2323 เขมรเกิดจลาจล เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก ยกกองทัพไปปราบพระปฐมสุรราช
(คำผง)² ก็เกณฑ์กำลังคนไปช่วยราชการทัพครั้งนี้ด้วย

การปกครองเจ้าปาตักดิ์ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระมหากษัตริย์ไทยจะเข้าไป
เกี่ยวข้องกับปกครองภายในเจ้าปาตักดิ์ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องการแต่งตั้งเจ้าผู้ครองนคร
เจ้าปาตักดิ์ เจ้าเมืองอุปราช ราชวงศ์ ราชบุตร ซึ่งเป็นตำแหน่งสำคัญของเมือง
เท่านั้น³ และให้อำนาจเจ้าปาตักดิ์ปกครองตนเองอย่างอิสระในการดูแลหัวเมืองขึ้นต่างๆ
ในเขตนครเจ้าปาตักดิ์ พระมหากษัตริย์ไทยใช้นโยบายในการควบคุมเมืองเจ้าปาตักดิ์ เช่น
เกี่ยวกับหลวงพระบางและเวียงจันทน์ โดยใช้วิธีการนำเอาบุตรหลานของเจ้าปาตักดิ์
มาอุปการะและอบรมที่กรุงเทพฯ แล้วส่งกลับไปครองเมืองเจ้าปาตักดิ์แสดงความจงรักภักดี

¹ เติม วิชาภัยพนกิจ. ประวัติศาสตร์อีสาน. พิมพ์ครั้งที่ 2 หน้า 59.

² พระปฐมสุรราช (คำผง) เป็นนายกองใหญ่ ควบคุมหัวเมืองนครเจ้าปาตักดิ์
อยู่ในบ้านคู บ้านแก พระเจ้าองค์หลวง (ไชยกุมาร) แห่งเจ้าปาตักดิ์ เป็นผู้แต่งตั้ง.

³ วอลเตอร์ เอช เวลลา. แผ่นดินพระนั่งเกล้า. แปลโดย นิจ ทองโสภิต
หน้า 160.

คอกกรุงเทพฯ โดยการถวายเครื่องราชบรรณาการ คันไม้เงินคันไม้ทอง แด่พระมหากษัตริย์ไทย กำหนด 3 ปีต่อ 1 ครั้ง

เมื่อเจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์ก่อกบฏ เจ้าราชบุตร (โย) ผู้ครองจำปาศักดิ์ได้เข้าร่วมเป็นกบฏด้วย เมืองกรุงเทพฯ สามารถปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ได้สำเร็จรัชกาลที่ 3 โปรดเกล้าฯ ให้จัดราชการปกครองจำปาศักดิ์เสียใหม่ เพื่อไม่ให้มีกำลังจำนวนมากในการก่อกบฏ และป้องกันการก่อกบฏจึงได้ทำการตัดทอนหัวเมืองต่าง ๆ ที่ขึ้นต่อจำปาศักดิ์ให้น้อยลง และให้จำปาศักดิ์กับหัวเมืองบางเมือง เช่น เมืองโขง หรือสีทันดร เมืองคำทองใหญ่ เมืองสาละวัน เมืองเขมราฐ เป็นต้น ขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ แต่ยังคงให้จำปาศักดิ์มีเจ้าผู้ครองนครเหมือนเดิม โดยได้รับการแต่งตั้งจากพระมหากษัตริย์ไทยในการจัดการปกครองตั้งแต่รัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 5 ก่อนจะเลิกจำปาศักดิ์ให้แก่อังกฤษใน พ.ศ. 2446 ไม่ค่อยจะก่อให้เกิดปัญหาแก่ไทยเท่าไรนัก ปัญหาที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่มักจะเป็นการแย่งชิงความเป็นใหญ่ของเชื้อพระวงศ์จำปาศักดิ์ ปัญหาเหล่านี้พระมหากษัตริย์ไทย ทรงแก้ไขได้สำเร็จทุกครั้ง

ปัญหาทางด้านการปกครองการจัดการปกครองของไทยที่มีต่อหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ ในสมัยรัตนโกสินทร์นับตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2325 - 2446) ประเด็นปัญหาสรุปได้ดังนี้

1. ปัญหาการแย่งชิงอำนาจกันเองของเชื้อพระวงศ์ และความไม่สามัคคีของเจ้าผู้ครองหลวงพระบาง เวียงจันทน์ จำปาศักดิ์ ทำให้เกิดมีข้อพิพาทกันขึ้น
2. เนื่องจากการที่ไทยปล่อยให้เมืองประเทศราชมีอิสระในการปกครองมากเกินไป จึงทำให้มีกำลังคน และบรรดาหัวเมืองต่าง ๆ มาอยู่ใต้อำนาจมาก เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ประเทศราชก่อกบฏ กังเช่น การก่อกบฏของเวียงจันทน์ เพื่อเป็นอิสระจากกรุงเทพฯ
3. การแทรกแซงจากต่างประเทศ ทำให้เกิดปัญหา กังเช่น ประเทศเวียดนามเข้ามาแทรกแซงและแข่งขันอิทธิพลกับไทยในหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ เป็นต้น

จากปัญหานี้ กรุงเทพฯ ได้แก้ไขด้วยการเข้าควบคุมการปกครองของหลวงพระบาง เวียงจันทน์ จำปาศักดิ์อย่างใกล้ชิด โดยการแต่งตั้ง เจ้าผู้ครองนครทั้งสามอาณาจักรนี้ เพราะผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งมักจะเป็นบุคคลที่พระมหากษัตริย์ไทยทรงเลือกแล้ว และทรงเห็นว่าเป็นผู้นิยมไทย นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงสิทธิ และอำนาจของไทย ในประเทศราชทั้งสามอีกด้วย เพื่อเป็นการป้องกันการดำเนินนโยบายเข้าแทรกแซงของ เวียดนาม และฝรั่งเศส นอกจากนี้กรุงเทพฯ ได้ใช้วิธีการยุบเลิกและตัดทอนหัวเมืองขึ้นของประเทศราชที่ก่อการกบฏ เช่น เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ ในสมัยรัชกาลที่ 3 เพื่อป้องกันการสะสมกำลังก่อการกบฏในภายหลังให้มาขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ ทั้งยังได้มีการควบคุมอำนาจของ เจ้าผู้ครองนครหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ โดยวิธีการเกณฑ์ราษฎรจากหัวเมืองห่างไกลให้เข้ามาอยู่ในพระราชอาณาเขตไทย อันจะเป็นวิธีที่จะให้กรุงเทพฯ ควบคุมอย่างใกล้ชิด

ความสัมพันธ์ทางด้านการเศรษฐกิจ

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอาณาจักรหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ทางด้านการเศรษฐกิจ ปรากฏหลักฐานว่าได้มีการติดต่อกันค้าขาย และแลกเปลี่ยนสินค้ากันกับไทยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว¹ ภายหลังจากหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ตกเป็นประเทศราชของไทยตั้งแต่สมัยธนบุรี เรื่อยมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2436 ก็มีการะทางเศรษฐกิจต่อไทย คือ การส่งเครื่องราชบรรณาการมาถวายไทยทุก ๆ 3 ปี เครื่องราชบรรณาการส่วนใหญ่ประกอบด้วย คันไม้เงิน คันไม้ทอง งาช้าง มลแว่นจามรี เป็นต้น กล่าวโดยสรุปแต่ละอาณาจักรได้ส่งผลิตภัณฑ์ที่เป็นสินค้าพื้นเมืองที่ฝ่ายไทยต้องการมากในฐานะเป็นเครื่องราชบรรณาการ ดังต่อไปนี้ เช่น ในสมัยรัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2391 เจ้าเมืองหลวงพระบางได้จัดคันไม้ทองพุ่มหนึ่ง 7 ชั้น หนัก 2 ตำลึง คันไม้เงิน พุ่มหนึ่ง 7 ชั้น หนัก 2 ตำลึง ทองคำหนัก 8 ตำลึง ชะมด 2 ขอบ

¹จากรวณ ธรรมวัตร. แอลอิตพงศาวดารลาว. หน้า 84.

คนจามรี 10 พวง ครั้ง 120 บาท เป็นคน¹ หลวงพระบางจกสิ่งเครื่องราช
บรรณาการมาถวายกรุงเทพฯ จนถึง พ.ศ. 2436

เวียงจันทน์ในสมัยกรุงธนบุรี ได้ถวายเครื่องราชบรรณาการให้ไทยมีมูลค่า²
หนัก 7 บาท หนักมากทองคำหนัก 5 บาท งาช้าง 2 คู่ สาคูเวียน 2 ชิ้น³
ส่วนจำปาศักดิ์ ได้ปรากฏหลักฐานชัดเจนในการส่งเครื่องราชบรรณาการ เช่น
ในสมัยรัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2393 ถวายคนไม้เงิน คนไม้ทอง อย่างละ 3 คน สูง
คนละ 7 ทั่น เงินแทนงาช้าง 2 บาท เงินแทนผัดแว่นหนัก 2 บาท นอрмаค⁴
2 ยอด พร้อมกับคุมเอาเงินทองสิ่งของแทนส่วย คิดเป็นเงิน 145 ชั่ง 16 ตำลึง
2 บาท 1 สลึง⁵ นอกจากนี้ทางกรุงเทพฯ ยังได้เก็บส่วยจากจำปาศักดิ์ อาจจะเก็บทั้ง
ส่วยเงินหรือส่วยสิ่งของก็ได้ ถ้าส่วยเงินให้กรมการเมืองชุมลงมาส่งยังกรุงเทพฯ แต่ถา
เป็นส่วยของให้นำไปฝากไว้ที่เมืองอุบล กรมการเมืองอุบลรับผูกชอบคูแลร์รักษา และมีใบบอก
ส่งมายังกรุงเทพฯ เพื่อให้พระยาจักรี สมุหนายกจกข้าหลวงนำโคค่างขึ้นไปบรรทุกเอาสิ่ง
ของส่วยเหล่านั้นลงมากรุงเทพฯ

ความสัมพันธ์ทางค้าสินค้าและวัฒนธรรม

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับหลวงพระบาง เวียงจันทน์และจำปาศักดิ์ในค้าสินค้า

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เล่มที่ 201. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3. จ.ศ. 1210.

² ูปี หรือเรียกอีกอย่างว่ามอบ .

³ นรินทร์ เทวี, กรมหลวงและจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทร์ เทวี และพระราชวิจารณ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. หน้า 130.

⁴ นอрмаค เรียกอีกอย่างคือ นอแรค.

⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เล่มที่ 24. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3. จ.ศ. 1212.

วัฒนธรรมนั้นจะมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดมาก เนื่องจากวัฒนธรรมชนบทนิยม
 ประเพณี ภาษาพูด ภาษาเขียน จะมีลักษณะคล้ายคลึงกัน โดยมีอิทธิพลของศาสนาพุทธ
 เป็นตัวกำหนดรูปแบบการดำเนินชีวิต และกระบวนการความสัมพันธ์ระหว่างกัน เช่น
 ในสมัยกรุงศรีอยุธยา พระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์ของกรุงศรีอยุธยา กับพระเจ้า
 ไชยเชษฐาธิราชแห่งเวียงจันทน์ ได้ร่วมกันสร้างพุทธเจดีย์ศรีสองรักษ์¹ ขึ้นเพื่อเป็นสักขีพยาน
 ในด้านความสัมพันธ์ เป็นต้น เมื่อหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ ตกเป็น
 ประเทศราชของไทย พระมหากษัตริย์ไทยได้นำเอาบุตรหลานชายหญิงของหลวงพระบาง
 เวียงจันทน์ จำปาศักดิ์ มาอุปการะและเลี้ยงดู ผู้ชายก็ให้ฝึกฝนเกี่ยวกับการปกครอง
 ผู้หญิงเน้นฝึกให้เป็นกุลสตรี ชนบทนิยมประเพณีวัฒนธรรมไทยในราชสำนัก แล้วส่ง
 กลับไปครองเมืองของตนเอง ก็นั้นจึงทำให้ไทยกับอาณาจักรหลวงพระบาง เวียงจันทน์
 และจำปาศักดิ์ มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดในล้านสังคม ประเพณีวัฒนธรรม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวมีน้อย และเป็นงานที่กล่าวถึงในช่วงระยะ
 เวลาสั้น ๆ เช่น พรรษา สันตวัตรวิจัย เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างกรุงเทพฯ กับเวียงจันทน์
 พ.ศ. 2367-2370 ปริชญานีพนธ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 2521 กล่าวถึงปัญหาความ
 ตัดแย้งระหว่างกรุงเทพฯ กับเวียงจันทน์ และการทำสงคราม การปราบปรามกบฏอนุวงศ์
 แห่งเวียงจันทน์ และผลของสงครามในช่วง พ.ศ. 2367 - 2370 ซึ่งก็ให้รายละเอียด
 ความสัมพันธ์ในระยะสั้น ๆ เท่านั้น

เสาวภา ภาระพดดิ ปัญหาการปกครองของไทย ในประเทศราชหลวงพระบาง
 และหัวเมืองลาว ระหว่าง พ.ศ. 2431 - 2446 วิทยานิพนธ์ มศว. ประสานมิตร 2522
 ได้ศึกษาถึงปัญหาการปกครอง นโยบาย และวิธีการจัดการปกครอง การปรับปรุงการ
 ปกครองของไทยในหลวงพระบาง และหัวเมืองลาวช่วง พ.ศ. 24³¹~~27~~ - 2446 อันเกิด
 จากปัญหาการเผชิญการรุกรานของพวกเขา และการขยายอิทธิพลของฝรั่งเศส

¹ อยู่ในเขตอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลยในปัจจุบัน .

จากงานวิจัยที่ได้ศึกษาในเรื่องนี้มีจำนวนน้อย และจากสภาพปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในการจัดการปกครอง รวมทั้งวิธีแก้ปัญหา การดำเนินนโยบายต่าง ๆ ของไทย เกี่ยวกับการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในอาณาจักรหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2325 - 2446) ผู้วิจัยจึงเกิดแรงจูงใจของการจะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอาณาจักรหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2325 - 2446)

ความมุ่งหมายของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ถึงลักษณะและปัญหาของความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมระหว่างไทยกับอาณาจักรหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2325 - 2446)
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ถึงวิธีการแก้ปัญหาทางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของไทย ในการจัดการปกครองอาณาจักรหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2325 - 2446)

ความสำคัญของการศึกษา

ผลจากการศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอาณาจักรหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ ในสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2325 - 2446) จะทำให้

1. เกิดความรู้ความเข้าใจในประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับลักษณะการจัดการปกครอง เมืองประเทศราช ตลอดจนปัญหาและวิธีการแก้ปัญหาในด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

2. ผลของการศึกษาวิเคราะห์ จะเป็นข้อมูลส่วนหนึ่งที่ผู้สนใจในวิชาประวัติศาสตร์ไทย ตลอดจนนักเรียน นิสิต นักศึกษา จะใช้เป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าวิชาประวัติศาสตร์ไทย

3. ผลของการศึกษาวิเคราะห์ จะเป็นพื้นฐานความรู้ความเข้าใจอันจะเป็นแนวทางส่งเสริมและแก้ไขปัญหาคำถามความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับลาวในปัจจุบันและอนาคตได้

ขอบเขตของการศึกษา

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้จะศึกษาวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ก่อนสมัยรัตนโกสินทร์ โดยสังเขปเพื่อเป็นพื้นฐานความเข้าใจสำหรับการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับหลวงพระบาง เวียงจันทน์และจำปาศักดิ์ในรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2325 - 2446) ก่อนจะเสียจำปาศักดิ์ให้แก่ฝรั่งเศสใน พ.ศ. 2446 ซึ่งจะวิเคราะห์โดยละเอียดในรูปแบบของการปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งวิธีแก้ปัญหาและผลที่เกิดขึ้น

สมมติฐานในการศึกษา

1. การจัดการปกครองของไทยในอาณาจักรหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2325 - 2446) ต้องประสบปัญหาอันเนื่องมาจากการก่อการกบฏ และความไม่สามัคคีของเชื้อพระวงศ์ของหลวงพระบาง เวียงจันทน์ จำปาศักดิ์ และปัญหาจากการที่ไทยปล่อยให้เมืองประเทศราชมีอิสระในการปกครองมากเกินไป และการแทรกแซงของเวียงจันทน์ พม่าและฝรั่งเศส

2. กลวิธีในการแต่งตั้ง และควบคุมอำนาจของกษัตริย์แห่งอาณาจักรของลาว และการยุบเลิกหัวเมืองขึ้น ปรับระบบวิธีการปกครองในหัวเมืองขึ้นของอาณาจักรของลาว เป็นวิธีการที่ทำให้ไทยประสบความสำเร็จในการแก้ปัญหาการจัดการปกครองในหลวงพระบาง

เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ได้เป็นอย่างดี

3. ไทยได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากอาณาจักรของลาวด้วยการเก็บส่วย และอิทธิพลของศาสนาพุทธ ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ค่านิยมที่คล้ายคลึงกัน ก่อให้เกิดความสัมพันธ์กัน

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอาณาจักรหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2325 - 2446) จะใช้วิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) โดยวิจัยเอกสารเป็นหลักทั้ง เอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) และทุติยภูมิ (Secondary Sources) และเสนอรายงานเป็นแบบพรรณนา (Description) และพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาเรื่องนี้ เป็นข้อมูลประเภทเอกสารประกอบด้วย

1. ข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่

1.1 ข้อมูลต้นกำเนิด เช่น ประกาศไบบอก พระราชสาส์น จกหมายเหตุ สวรรคต คำให้การ บัญชี สำเนาสุกอักษร เป็นต้น

1.2 ข้อมูลร่วมสมัย ได้แก่ เอกสารส่วนบุคคล พระราชพงศาวดาร บันทึก ความทรงจำ

2. ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ บทความจากวารสาร หนังสือ และวิทยานิพนธ์ ของ สถาบันต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษา

แหล่งข้อมูลประเภทเอกสาร

1. กองจดหมายเทศุแห่งชาติ
2. หอสมุดแห่งชาติ และหอสมุดควชิรญาณ
3. หอสมุดมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ใ้แก่ หอสมุดกลาง มศว ประสานมิตร
หอสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หอสมุด มศว มหาสารคาม สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
4. สถาบันเอเชีย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภูมิหลังความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอาณาจักรหลวงพระบาง เวียงจันทน์และ
จำปาศักดิ์ ก่อนสมัยรัตนโกสินทร์

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอาณาจักรหลวงพระบางก่อนสมัยรัตนโกสินทร์

อาณาจักรหลวงพระบาง เป็นอาณาจักรที่ตั้งขึ้นมาประมาณ พ.ศ. 1290¹ มี
กษัตริย์ปกครองบ้านเมืองสืบต่อกันมาหลายสมัย มีความสัมพันธ์กันเชื้อชาติเกี่ยวข้องกับ
ไทย ปรากฏหลักฐานในหลักฐานจารึกครั้งแรกที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างหลวง
พระบางกับไทยในสมัยสุโขทัย ซึ่งสันนิษฐานว่าหลวงพระบางน่าจะเป็นมิตรไมตรีกับไทย
ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ถึงหลักฐานจารึกหลักที่ 1 คานที่ 4 ของพ่อขุนราม
คำแหง กล่าวถึงอาณาจักรสุโขทัยว่า

"...เบื้องตีนนอน (ทิศตะวันออก) รอกเมืองแพร์ เมืองน่าน...
เมืองหลัว พนดิ่งของเมืองชวา เป็นที่แล้ว..."²

จากหลักฐานเมืองชวา ในที่นี้หมายถึงเมืองหลวงพระบาง แต่เดิมเรียกว่า
เมืองชะวา ดังนั้นจะเห็นได้ว่าอาณาจักรของสุโขทัยไปจดถึงเมืองหลวงพระบาง
สันนิษฐานได้ว่าสุโขทัยกับหลวงพระบางน่าจะมีความสัมพันธ์กันในถิ่น เป็นไมตรีคู่กันหรือ
ไมตรียอมอ่อนน้อมต่อสุโขทัย แต่อย่างไรก็ตามหลวงพระบางก็คงจะยอมอ่อนน้อมต่อ
สุโขทัยจนหมดสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เท่านั้น อาจจะเป็นเพราะว่า

¹ อุทัย เทพสิทธิ์า. ความเป็นมาของไทย-ลาว. หน้า 157.

² ประชุมหลักฐานจารึก ภาคที่ 1. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระราช
ประสิทธิ์คุณ จ.สุโขทัย, หน้า 10.

ประการแรก เมื่อสิ้นสมัยพ่อขุนรามคำแหงแล้ว อาณาจักรสุโขทัยเริ่มเสื่อมอำนาจ เปิดโอกาสให้หลวงพระบางโคแยกตัวเป็นอิสระ ไม่ยอมอ่อนน้อมต่อไทยเหมือนดังเคยปฏิบัติมา ซึ่งคงจะเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 1857 ตรงกับสมัยพระยาสุวรรณหงษ์แห่งหลวงพระบางดังปรากฏในหลักศิลาจารึกหลัก 3 ด้านที่ 2 ว่า

"...เมื่อชั่วพระยารามราช...ง กว้างขวาง รอคทุกแห่ง...เป็นเจ้าเป็นขุน อยู่บ้านเมืองชาก...หลายบ้าน หลายทอนดังเมืองพ...นค เป็นขุนหนึ่ง เมืองคท...หลวงพระบางเป็นขุนหนึ่ง...เมืองเชียงทองมาเป็นขุนหนึ่ง เมือง..."¹

ประการที่ 2 ในช่วงระยะเวลาที่นั้น บริเวณทางตอนใต้ของอาณาจักรสุโขทัยได้มีการเคลื่อนไหวทางการเมือง พระรามาธิบดีที่ ๑^๑ ประกาศตั้งตนเป็นกษัตริย์พร้อมกับโค่นสถาปนารุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา^๒ เมื่อ พ.ศ. 1893 ซึ่งตลอดเวลาที่พระเจ้าอู่ทอง^๓ เริ่มขยายอำนาจนั้น สุโขทัยมิได้ปราบปรามหรือชักขวางแต่ประการใด อาจจะเป็นเพราะสุโขทัยอยู่ในช่วงที่กำลังเสื่อมอำนาจ กษัตริย์หรือผู้นำอ่อนแอ ดังนั้นในช่วงเวลานี้เองที่หลวงพระบางฉวยโอกาสที่สุโขทัยอ่อนแอตั้งตนเป็นอิสระ เช่นเดียวกับอยุธยาบ้าง ก็คงจะเห็นได้ชัดเจนในสมัยของเจ้าฟ้าจุม แห่งหลวงพระบาง ได้ขยายอาณาเขตมาจนถึงฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง และพยายามขยายมาจนถึงภาคอีสานของไทย (ในปัจจุบัน) ดังปรากฏในศิลาจารึกเขาสุมณภูที่ไถ่กล่าวถึงอาณาเขตของสุโขทัยสมัยพระมหาธรรมราชาธิราชซึ่งลดลงไปจากเดิมว่า

¹ ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 1. หน้า 13.

² พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถ์เลขา. หน้า 55.

³ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 หรือพระเจ้าอู่ทอง แต่ปริญญานิพนธ์เล่มนี้จะใช้คำว่าพระเจ้าอู่ทอง.

"...เบื้องตะวันออก... เถิงแค้นพระยาฟ้าอ้อม..."¹

จากข้อความในศิลาจารึกนี้ แสดงให้เห็นชัดว่าสุโขทัยยอมรับว่าดินแดนหลวงพระบาง สมัยพระยาฟ้าอ้อม เป็นเอกราชไม่ได้ขึ้นต่อสุโขทัยเหมือนสมัยพ่อขุนรามคำแหง แต่อย่างไรก็ตาม ก็ไม่ปรากฏหลักฐานว่าทั้งไทยและหลวงพระบางรุกรานกัน สันนิษฐานว่าคงจะเป็นไมตรีต่อกันตลอดจนสิ้นสมัยสุโขทัย ในสมัยกรุงศรีอยุธยา เมื่อพระเจ้าอู่ทองทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีใน พ.ศ. 1893 แล้ว พระองค์ทรงมีพระบรมราโชบายในการขยายอำนาจและอาณาเขตไปทางตะวันออกเพื่อครอบครองเขมร โดยใน พ.ศ. 1895 ได้ทรงมอบหมายให้สมเด็จพระราเมศวร พระราชโอรสนำทัพไปตีเขมร แต่ก็ไม่สำเร็จ ดังนั้นจึงทรงมอบหมายให้ขุนหลวงพระงั่วยกกองทัพไปตีจึงสำเร็จ ทำให้พระราชอาณาเขตของอยุธยาขยายเข้ามาใกล้กับดินแดนของหลวงพระบาง ควบคู่กันเมื่ออาณาเขตของทั้งสองอาณาจักรมาใกล้กันจึงได้สร้างความสัมพันธ์ที่คึกคักกัน สาเหตุที่ทั้งอยุธยาและหลวงพระบางสร้างสัมพันธ์ไมตรีต่อกัน พอสรุปได้ดังนี้

1. ความต้องการเป็นไมตรีทางการทูตกัน เพื่อป้องกันภัยรุกรานจากอาณาจักรใกล้เคียงอื่น ๆ เริ่มตั้งแต่สมัยพระเจ้าอู่ทอง ภายหลังจากที่พระองค์ได้ขยายอาณาเขตไปครอบครองเขมร ทำให้อาณาเขตของอยุธยาขยายใกล้กับดินแดนหลวงพระบาง พระเจ้าอู่ทองคงไม่ต้องการมีความขัดแย้งกับหลวงพระบาง จึงได้สร้างความสัมพันธ์ไมตรีต่อหลวงพระบาง โดยส่งทูตคือพระราชสาส์นไปยังกษัตริย์หลวงพระบาง เพื่อตกลงเรื่องเขตแดนระหว่างอยุธยากับหลวงพระบาง สาเหตุที่ไม่ต้องการขัดแย้งกับหลวงพระบางนั้นคงจะเป็นเพราะพระองค์ไม่ต้องการทำศึกหลายด้าน เนื่องจากขณะนั้น เขมรซึ่งตกอยู่ในอำนาจของไทยก็พยายามที่จะเป็นอิสระจากไทย อีกทั้งสุโขทัยก็พยายามที่จะรื้อฟื้นอำนาจของตนขึ้นมาใหม่ เหตุผลอันนี้อาจทำให้พระองค์ทรงใช้นโยบายสร้างสัมพันธ์ไมตรีกับหลวงพระบาง

¹ ประชุมศิลาจารึก. ภาคที่ 1. หน้า 18.

ดังปรากฏในหลักฐานฝ่ายลาวซึ่งเขียนโดยท้าวอู่คำ พมวงศา ไก่กล่าวถึงเรื่องที่พระยา
ฟ้าจ๋มส่งพระราชสาส์นให้ราชทูตนำมาเจริญสัมพันธไมตรีกับกษัตริย์อยุธยา โจควความว่า

"...พระยาฟ้าจ๋มแห่งหลวงธานี กษัตริย์ผู้ครองกรุงศรีสัตนา
ล้านช้างร่มขาว มีความประสงค์ที่จะรวบรวมไพร่ฟ้าราษฎร ในลุ่มแม่น้ำโขง
ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้งทางทิศตะวันตกและทิศตะวันออก ทาง
กรุงศรีอยุธยาจะมีความขัดข้องประการใดหรือไม่ขอให้ทางกรุงศรีอยุธยา
แจ้งให้ทราบด้วย..."¹

นอกจากนี้ยังไต่กล่าวถึง อาณาจักรทั้งสองผูกสัมพันธไมตรีกันด้วยวิธีการอภิเษก
สมรส โดยพระเจ้าอู่ทองจะส่งพระราชธิดาทรงพระนามว่า พระนางแก้วยอกฟ้า ไป
เป็นมเหสีของกษัตริย์ล้านช้าง หลวงพระบาง พร้อมทั้งไต่กำหนดเขตแดนระหว่างกรุงศรี
อยุธยากับหลวงพระบาง โดยถือเอาเทือกเขาคงพญาเย็นเป็นเส้นแบ่งเขตแดน² เหตุผล
ที่ทำให้อาณาจักรทั้งสอง ไต่ทำการตกลงเชื่อมสัมพันธไมตรีกันน่าจะเชื่อถือได้ว่าเพื่อเป็น
การรักษาความสงบสุข บังคับการทะเลาะวิวาทซึ่งกันและกัน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีความ
เกื้อกูลกัน ในการที่พระเจ้าอู่ทองยอมยกพระราชธิดาให้เป็นธิดาของพระเจ้าสามแสนไทย
โอรสของเจ้าฟ้าจ๋ม จึงเป็นวิธีการผูกสัมพันธไมตรีด้วยวิธีการอภิเษกสมรส พระบรม
ราชาไชยของพระเจ้าอู่ทองหวังผลประโยชน์ดังนี้

ก. อาณาจักรอยุธยาเป็นอาณาจักรเกิดขึ้นใหม่ กำลังขยายอิทธิพลเหนือสุโขทัย
และเขมร ถ้าไปรุกรานเขตแดนของหลวงพระบางแล้ว อาจจะก่อให้เกิดสงครามได้
ดังนั้นถ้าไม่ยอมตกลงเป็นไมตรีกับหลวงพระบางให้เรียบร้อยในเวลาต่อมาอาจจะก่อให้เกิด

¹ อู่คำ พมวงศา. เล่าเรื่องลาว-ไทย. หน้า 90.

² ก. หน้า 31.

ปัญหาการปะทะกัน เป็นศึก 3 ก้าน คือ สุโขทัย เขมร และหลวงพระบางได้

ข. ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ อาณาจักรหลวงพระบางกับอยุธยาได้ผูกไมตรีกัน ด้วยวิธีการอภิเษกสมรส หรือสืบสายโลหิตร่วมกัน เพื่อจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ทางการเมือง เป็นการสร้างพันธมิตรร่วมกันเพื่อป้องกันภัยสงครามในภายหน้า

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับหลวงพระบางในสมัยอยุธยา ได้สืบทอดกันมาด้วยคิ จนถึงรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถของอยุธยา ภายในหลวงพระบางมีการเปลี่ยนแปลง ทัศนียภาพ ๗ อำเภอยังคงถูกเรียกตามภาษาพื้นบ้านใจมคคด้วยทำให้ทัศนียภาพของหลวงพระบางไม่แน่ใจ ในความปลอดภัยของตนเอง ด้วยเหตุนี้ทัศนียภาพของหลวงพระบางจึงสร้างสัมพันธ์ไมตรีกับอยุธยา ให้ระดับแน่นแฟ้นกว่าเดิม เพื่อหวังจะให้อยุธยาช่วยเหลือในยามสงคราม ดังจะเห็นได้จากในปี พ.ศ. 2008 เมื่อสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเสด็จออกผนวช เจ้าไชยจักรพรรดิษัตริย์ ของหลวงพระบาง (พ.ศ. 1981 - 2021) ได้แต่งราชทูตอัญเชิญเครื่องอัฐบริวาร มาถวาย¹ และในตำนานขุนบรม กล่าวว่าในงานพระศพของเจ้าไชยจักรพรรดิษัตริย์ของ หลวงพระบาง สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้สั่งหีบทอง หีบไม้จันทร์ และแพร จำนวน 500 หีบ ไปประทานในงานพระศพของเจ้าไชยจักรพรรดิ² อีกทั้งสมเด็จพระบรมไตร โลกนาถยังทรงแต่งตั้งราชบุตรของเจ้าไชยจักรพรรดิขึ้นครองราชเป็นกษัตริย์หลวงพระบาง ทรงพระนามว่า เจ้าสุวรมหาพิงหรือสุวรมลลังก (พ.ศ. 2023-2029) จากเหตุการณ์ครั้งนี้ น่าจะถือเป็นหลักฐานยืนยันได้ว่าอยุธยากับหลวงพระบาง เป็นมิตรไมตรี กันและหลวงพระบางยังยกย่องให้เกียรติพระมหากษัตริย์ไทยแต่งตั้งกษัตริย์หลวงพระบาง เพื่อเป็นการป้องกันภัยรุกรานจากพม่า ในช่วงระยะก่อนที่ไทยจะเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 ในแถบพม่า นั้น ปรากฏว่าความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับหลวงพระบาง กลับระดับแน่นแฟ้นกว่าสมัยที่ผ่านมาเพราะ

¹ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา. หน้า 218 .

² ประชุมพงศาวดารภาค 70 พงศาวดารจำปาศักดิ์. หน้า 55 - 56 .

2.1 ไทยต้องการให้หลวงพระบางเป็นไมตรีเพื่อเป็นกำลังในการทำสงครามกับพม่า จึงปรากฏหลักฐานว่าพม่ายกกองทัพมารุกรานไทยหลายครั้ง

2.2 ความต้องการของฝ่ายหลวงพระบาง ในระยะนี้พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชของหลวงพระบางเองเป็นกษัตริย์ทั้งสองนคร คือ เชียงใหม่ และหลวงพระบาง เนื่องจากพระองค์สืบเชื้อสายมาจากเชียงใหม่กษัตริย์ และเชียงใหม่กษัตริย์ แต่ต่อมาเกิดปัญหาการเมืองเนื่องจากเมืองทั้งสองห่างไกลกัน พระองค์จึงทรงดูแลได้แต่เฉพาะหลวงพระบางเท่านั้น ส่วนเชียงใหม่ไม่อาจดูแลได้อย่างใกล้ชิด จึงเป็นสาเหตุทำให้ขุนนางในเมืองเชียงใหม่ พร้อมใจกันอัญเชิญเจ้าเมกุฎมาครองเชียงใหม่ ก็ไม่แน่ใจในความปลอดภัยของตนเอง จึงไปขอความช่วยเหลือจากพม่า สาเหตุน่าจะเป็นเพราะเจ้าเมกุฎเกรงกลัวว่าพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชจะยกกองทัพมาตีเอาเชียงใหม่คืน จึงจำเป็นต้องหาที่พึ่ง ซึ่งก็คงจะมองเห็นว่าพม่านั้นจะให้ความคุ้มครองได้ดีกว่าอาณาจักรอื่น ๆ การคาดการณ์ของเจ้าเมกุฎนับว่าเป็นความจริง เพราะต่อมาปรากฏว่าพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้ยกกองทัพจากหลวงพระบางไปตีเชียงใหม่เพื่อทวงราชบัลลังก์ตามสิทธิอันชอบธรรม แต่ก็ไม่สำเร็จเพราะเชียงใหม่ได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากพม่า

จากการที่ยกกองทัพไปตีเชียงใหม่ ประสบกับความล้มเหลวและยังเริ่มเป็นศัตรูกับพม่าจึงเป็นมูลเหตุทำให้พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชต้องย้ายเมืองหลวงจากหลวงพระบาง¹ มาอยู่ที่เมืองเวียงจันทน์ เพื่อจะได้ปลอดภัยจากการรุกรานของพม่านั้นตั้งแต่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชย้ายเมืองหลวงจากหลวงพระบางมายังเวียงจันทน์ในปี พ.ศ. 2103 แล้ว ความสำคัญของเมืองหลวงพระบางเริ่มลดลง แต่เมืองเวียงจันทน์กลับมีความสำคัญเข้ามาแทนที่ ซึ่งในช่วงนี้ไม่ปรากฏหลักฐานว่าทั้งอยุธยาและหลวงพระบางได้มีการติดต่อทำความสัมพันธ์กันเลย

¹เมืองหลวงพระบาง ตั้งอยู่ใกล้เขตแดนพม่า แต่เมืองเวียงจันทน์นั้นอยู่ใกล้เขตแดนพม่า น่าจะปลอดภัยจากการรุกรานของพมามากกว่าหลวงพระบาง พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชจึงได้ย้ายเมืองหลวงมาอยู่ที่เวียงจันทน์ .

อย่างไรก็ตามในปี พ.ศ. 2237 ภายในอาณาจักรเวียงจันทน์ก็ได้เกิดความวุ่นวายขึ้นนั่นคือ เกิดปัญหาการแย่งชิงราชสมบัติกันเองระหว่างเชื้อพระวงศ์ของอาณาจักรเวียงจันทน์ โดยเจ้ากิงกิสะ เจ้าองค์ก¹ ได้ยกกองทัพเข้าโจมตีเมืองหลวงพระบาง ซึ่งพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 2 (เจ้าไชยองค์เว้) ได้มอบหมายให้เจ้านองรักษาการได้สำเร็จ พร้อมกันนั้นพระเจ้ากิงกิสะก็ได้สถาปนาตนเองเป็นกษัตริย์ครองเมืองหลวงพระบาง พระนามว่า พระยา กิงกิสะ เมื่อพระยา กิงกิสะ ได้ครองหลวงพระบางแล้ว ก็รวบรวมกำลังคนเตรียมจะยกทัพไปตีเวียงจันทน์ พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 2 แห่งเวียงจันทน์เกรงจะสู้ไม่ได้ จึงมีพระราชสาส์นมาทูลขอกองทัพกรุงศรีอยุธยาให้ไปช่วยปราบปราม ขณะนั้นกษัตริย์กรุงศรีอยุธยา คือ สมเด็จพระเพทราชา ได้โปรดเกล้าให้พระยานครราชสีมาเป็นแม่ทัพหลวงนำกำลังทหารไประงับศึกการแย่งชิงราชสมบัติในครั้งนี้ได้สำเร็จ โดยใช้วิธีการไกลเกลี้ยประนีประนอม เพื่อรักษาสันติสุขของทั้งสองฝ่ายในที่สุดทั้งสองฝ่ายจึงยอมตกลงเป็นไมตรีกัน พร้อมกับได้ตกลงแบ่งเขตแดนกัน² โดยใช้ปากแม่น้ำเหืองเป็นเขตแบ่ง อาณาจักรหลวงพระบางได้ครอบครองดินแดนทางตอนเหนือปากแม่น้ำเหืองไปจนจบเขตแดนพม่า เมื่อหลวงพระบางเป็นอิสระ และเป็นอาณาจักรหลวงพระบางอีกครั้งหนึ่งก็หันมาเจริญสัมพันธไมตรีกับไทย ตลอดจนถึงยุคสมัยกรุงศรีอยุธยา

¹เจ้าองค์ก เป็นพระราชนัดดาของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช ก่องการที่จะขับไล่เจ้าไชยองค์เว้ หรือพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 2 ซึ่งมีเชื้อสายเวียงคนาม มีให้มาปกครองคนลาวที่เวียงจันทน์ เมื่อไม่มีกำลังเพียงพอสำหรับการโจมตีเวียงจันทน์จึงเข้ายึดครองหลวงพระบางก่อน เพื่อรวบรวมกำลังคน เตรียมจะยกเข้าโจมตีเวียงจันทน์ในภายหลัง.

²ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 5 พงศาวดารหลวงพระบาง. หน้า 580-581.

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับหลวงพระบางสมัยกรุงธนบุรี

เมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรีขึ้นครองราชย์ โดยการประกาศอิสรภาพจากพม่าพร้อมกับตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานีใหม่แทนกรุงศรีอยุธยา ในช่วงระยะเวลาอันยาวนานหลวงพระบางก็ยังคงตกเป็นของพม่าอยู่ ต่อมากษัตริย์หลวงพระบางถือโอกาสขณะที่พม่ากำลังทำสงครามศึกพันทักษิณกับจีน ทั้งตนเป็นอิสระจากพม่าเมื่อได้เป็นเอกราชแล้ว หลวงพระบางจึงได้สร้างความสัมพันธ์ไมตรีกับไทยด้วยการส่งพระราชสาส์นมาขอเป็นไมตรีกับไทย¹ ซึ่งฝ่ายไทยก็ยอมรับไมตรีกับหลวงพระบางด้วยดี

สาเหตุที่หลวงพระบางมีความต้องการเป็นไมตรีกับธนบุรีก็คงเป็นเพราะต้องการโค่นธนบุรีเป็นผู้คุ้มครอง หรือช่วยป้องกันภัยจากพม่า ซึ่งกษัตริย์หลวงพระบางก็คงจะมองเห็นอยู่แล้วว่า กรุงธนบุรีกับพม่านั้นจะอยู่ในสถานะเป็นสงครามกัน ทางฝ่ายกรุงธนบุรีก็มีความต้องการที่จะเป็นพันธมิตรกับหลวงพระบาง เพื่อหวังให้หลวงพระบางช่วยเหลือหากถูกพม่ารุกราน อย่างน้อยที่สุดกรุงธนบุรีก็ไม่ต้องเปิดศึกหลายด้าน

หลวงพระบางได้มีโอกาสช่วยเหลือกรุงธนบุรี ในการทำสงครามกับอาณาจักรใกล้เคียง เช่น ในปีพ.ศ. 2321 พระเจ้ากรุงธนบุรี โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกยกกองทัพไปตีเวียงจันทน์ กษัตริย์หลวงพระบางก็ได้ให้ความช่วยเหลือโดยส่งทหารจำนวน 3,000 คน ไปช่วยธนบุรีตีเวียงจันทน์จนสำเร็จ เมื่อเวียงจันทน์ตกเป็นประเทศราชของกรุงธนบุรีแล้ว หลวงพระบางในฐานะเมืองที่เป็นไมตรีกับธนบุรีไม่แน่ใจในฐานะและความปลอดภัยของตนเอง กษัตริย์ของหลวงพระบางจึงส่งเครื่องราชบรรณาการมาถวายกรุงธนบุรีเหมือนหัวเมืองประเทศราชอื่น ซึ่งพระเจ้ากรุงธนบุรีก็ไม่ทรงขัดข้อง เพราะวาระขณะนั้นพระองค์กำลังมีพระบรมราโบายเสริมสร้างอำนาจทางการเมืองของพระองค์อยู่ และต้องการสร้างอำนาจอาณาจักรธนบุรีให้เข้มแข็ง การมีประเทศราชมาก ๆ ก็จะมีประโยชน์ในการรวบรวมกำลังคน และเสบียงอาหารในเวลา

¹ ประชุมพงศาวดาร ภาค 5 พงศาวดารหลวงพระบาง. หน้า 585.

มีศึกสงครามเกิดขึ้น จากการที่หลวงพระบางส่งเครื่องราชบรรณาการมาถวายพระเจ้ากรุงธนบุรี เหมือนดังเช่นเมืองประเทศราชอื่น ๆ นี้เอง หลวงพระบางจึงตกอยู่ในฐานะเป็นประเทศราชของไทยตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

ความสัมพันธ์ระหว่างเวียงจันทน์กับไทยในสมัยอยุธยา

ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างเวียงจันทน์กับไทยในสมัยอยุธยาสรุปได้ดังนี้

1. วิธีการสร้างความเป็นมิตรกับไทย

นับตั้งแต่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชย้ายเมืองหลวงจากหลวงพระบางมาอยู่ที่เวียงจันทน์ใน พ.ศ. 2103 ภัยคุกคามของการความปลอดภัยจากการรุกรานของพม่า แต่อย่างไรก็ตามพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชก็ยังไม่มั่นใจในความปลอดภัยของตนเองจากการรุกรานของพม่า ดังนั้น เพื่อแสวงหาพันธมิตรสำหรับป้องกันการรุกรานของพม่า พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชจึงมองเห็นว่ามีเพียงไทยหรือกรุงศรีอยุธยาเท่านั้นที่จะร่วมมือกันเพื่อป้องกันพม่าได้ จึงได้ดำเนินนโยบายที่จะเป็นมิตรกับไทยด้วยวิธีการดังนี้

1.1 นโยบายทางศาสนา สัมพันธภาพได้เริ่มขึ้นในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 2091 - 2110) ซึ่งพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชทรงมองเห็นว่าภักดิ์ของไทยและประชาชนไทยส่วนมากนับถือพระพุทธศาสนา เหมือนกับชาวเวียงจันทน์ ภัยคุกคามนี้จึงเป็นการง่ายที่จะใช้พุทธศาสนาเป็นสื่อในการสร้างความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นกับไทย ดังนั้นพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช จึงมีพระราชสาส์นกราบบังคมทูลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิร่วมกันสร้างพุทธเจดีย์ เพื่อเป็นสักขีพยานของความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเวียงจันทน์ พระมหาจักรพรรดิทรงเห็นด้วยจึงโปรดให้สร้างพุทธเจดีย์ร่วมกับพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช สถานที่ก่อสร้างพุทธเจดีย์อยู่บริเวณกึ่งกลางระหว่างแม่น้ำโขงกับแม่น้ำน่าน เรียกพุทธเจดีย์นี้ว่า "เจดีย์ศรีสองรักษ์"¹ สร้างเสร็จเมื่อปี พ.ศ. 2106²

¹ ปัจจุบันตั้งอยู่ที่อำเภอคำชะอี จังหวัดเลย.

² เติม วิชาคัพพจนกิจ. ประวัติศาสตร์อีสาน. พิมพ์ครั้งที่ 2. หน้า 319.

1.2 ใช้วิธีสร้างความสัมพันธ์กับเครือญาติ กว๋ยเห่กั๋ไทยกับลาวสืบเชื้อสาย
 ร่วมกันมา จึงมีความสนิทสนมกันโดยสายเลือดอยู่แล้ว เวียงจันทน์จึงขึ้นนโยบายนี้เพื่อ
 กระชับสัมพันธ์ไมตรี สาเหตุเนื่องมาจากในปี พ.ศ. 2106 พระเจ้าบุเรงนองกษัตริย์
 พม่าขยายอาณาเขต โดยการยกกองทัพเข้าโจมตีอาณาจักรเวียงจันทน์ได้สำเร็จ พระเจ้า
 ไชยเชษฐาธิราชซึ่งเป็นกษัตริย์ครองหลบหนีออกจากเวียงจันทน์พร้อมทหารจำนวนหนึ่ง พระเจ้า
 บุเรงนองได้เข้ายึดเวียงจันทน์และกวาดก๊อเนเอาพระญาติวงศ์ มเหสี และนางสนม กำนัน
 ของกษัตริย์เวียงจันทน์กลับหงสาวดี โดยปล่อยให้ทหารพม่าอยู่รักษาเมืองเวียงจันทน์
 จนกระทั่งฤดูฝนปีเดียวกัน ทหารพม่าที่อยู่รักษาเวียงจันทน์ได้รับคำสั่งจากพระเจ้าบุเรงนอง
 ให้ยกทัพกลับหงสาวดี เพื่อรวบรวมกำลังคนยกไปตีกรุงศรีอยุธยา พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช
 จึงถือโอกาสกลับเข้าเมืองเวียงจันทน์ ขณะนั้นชาวเมืองเวียงจันทน์หลบหนีพม่าจนเหลืออยู่
 ในเมืองเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ไม่เพียงพอที่จะสร้างเมืองใหม่มั่นคงได้ กว๋ยเห่กั๋พระองค์
 จึงคิดที่จะฟื้นฟูกำลังคน กำลังทหาร และสร้างฐานะเมืองเวียงจันทน์ใหม่มั่นคงขึ้นมาอีกครั้ง
 หนึ่ง วิธีหนึ่งที่จะเอื้ออำนวยให้เวียงจันทน์มีฐานะมั่นคง ก็คือหาทางเกี่ยวของทางเครือ
 ญาติกับอยุธยา เพื่อเป็นเหตุผลในการที่อยุธยาจะไ้คุ้มครองเวียงจันทน์ กว๋ยเห่กั๋
 พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชจึงได้แต่งตั้งพระราชาสาส์นถวายพระมหาจักรพรรดิ โดยการ
 ทูลขอพระเทพกษัตริราชธิดาของพระมหาจักรพรรดิไปเป็นมเหสี

ปรากฏว่าในขณะนั้นพระเทพกษัตริกำลังประชวร พระมหาจักรพรรดิจึงไม่ทรง
 ส่งพระเทพกษัตริไปให้ตามคำทูลขอ แต่เพื่อเป็นการมิให้เสียไมตรีกับเวียงจันทน์จึงทรง
 ส่งพระแก้วออกฟ้า ราชบุตรีอันเกิดจากพระสนมไปแทน¹ แต่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชไม่ทรง
 รับและได้ส่งพระเจ้ายอกพากกลับคืน พระมหาจักรพรรดิจึงโปรดให้ส่งพระเทพกษัตริไปยัง
 เวียงจันทน์ตามพระประสงค์ของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช

¹กรมศิลปากร. พระราชพงศาวดารกรุงสยาม. หน้า 97.

ลาเหตุที่ส่งพระเทพกษัตริย์ไปให้ในครั้งนี้ น่าจะเป็นการดำเนินนโยบายทางการเมืองของกษัตริย์ไทย เนื่องมาจากกรุงศรีอยุธยาเองก็อยู่ในช่วงการทำสงครามกับพม่า ซึ่งมีกำลังเข้มแข็งมาก กรุงศรีอยุธยาจึงควรที่จะมีพันธมิตรไว้สำหรับช่วยเหลือ แต่ถาหากสมเด็จพระมหาจักรพรรดิคัดค้านพระทัยไม่พระราชทานพระเทพกษัตริย์ไปให้แล้ว ก็อาจจะเสียทางพระราชไมตรี และอาจเกิดบาดหมางกันได้ อย่างไรก็ตามการส่งพระเทพกษัตริย์ไปให้พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชตามคำทูลขอครั้งนี้ ชาวหลวงรู้ไปถึงพม่า พม่าจึงนำกำลังมาล้อมโจมตีซึ่งเอาตัวพระเทพกษัตริย์ระหว่างทางไปเวียงจันทน์ นำตัวไปหงสาวดี¹ สาเหตุที่พม่ามาชิงตัวพระเทพกษัตริย์ในครั้งนี้ก็เพื่อเป็นการตัดความสัมพันธ์ระหว่างกรุงศรีอยุธยากับเวียงจันทน์ทางอ้อมไม่ให้พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับกรุงศรีอยุธยา และไม่ต้องการที่จะให้กรุงศรีอยุธยากับเวียงจันทน์ร่วมมือกันได้

ถึงอย่างไรก็ตาม แม้ว่าพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชจะไม่ได้รับพระราชทานพระเทพกษัตริย์ไปเป็นมเหสีตามความประสงค์ ความสัมพันธ์ระหว่างกรุงศรีอยุธยากับเวียงจันทน์ก็ยังคงดำเนินไปด้วยดี ดังจะเห็นได้จากในปี พ.ศ. 2111 พม่ายกกองทัพมาตีกรุงศรีอยุธยา พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชก็ยังคงยกกองทัพมาช่วยเหลือกรุงศรีอยุธยา โดยปะทะกับกองทหารของพม่าที่สระบุรี ผลปรากฏว่าทหารของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชแตกพ่ายกลับไปเวียงจันทน์ ความต้องการของกษัตริย์เวียงจันทน์ที่จะเป็นไมตรีกับไทยในสมัยต่อ ๆ มาก็ยังคงใช้วิธีการคล้ายคลึงกันกับสมัยของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ดังเช่นในสมัยพระหน่อแก้วกุมาร โอรสของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ภายหลังจากที่เวียงจันทน์ประกาศอิสรภาพไม่ขึ้นต่อพม่า² แล้วพระหน่อแก้วกุมารได้แต่งตั้งหน้าเครื่องราชบรรณาการมาถวายพระนเรศวรมหาราช เพื่อเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับกรุงศรีอยุธยา ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเวียงจันทน์แน่นแฟ้นมาก น่าจะเป็นสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แห่งกรุงศรีอยุธยากับพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช (พ.ศ. 2180 - 2237) ดังจะเห็นได้จากกรณีที่กษัตริย์

¹ กรมศิลปากร. พระราชพงศาวดารกรุงสยาม. หน้า 98.

² คำวกราชานุภาพ. ไทยรบพม่า. หน้า 100-103.

ทั้งสองพระองค์ทรงผูกสัมพันธ์ไมตรีกันด้วยการร่วมทำพระราชพิธีบูชาพระเจดีย์ศรีสองรักษ์
ซึ่งในพระราชสาส์นได้มีการอธิบายร่วมกันความว่า

"...เรากษัตริย์แห่งกรุงศรีสัตนาคนหุต และกรุงศรีอยุธยาได้ประกาศ
ให้ประชาชนของสองอาณาจักรที่มาประชุมกันอยู่ ณ ที่นี้ให้รู้ทั่วกันว่า
บัดนี้เราทั้งสองอาณาจักร ได้เป็นมิตรต่อกันและให้ความนับถือเป็นชาติ
เดียวกัน ได้ช่วยกันทำพิธีแห่งมิตรภาพนี้...จะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
และร่วมกันรับโชคชะตาของอาณาจักรทั้งสอง ด้วยความรู้สึกร่วมกัน
พร้อมกันนี้จะไม่มีการรุกรานและแย่งชิงผลประโยชน์ต่อกันตลอดกราว
ชั่วฟ้าดินสลาย..."¹

ภายหลังจากพระราชพิธีบูชาเจดีย์ศรีสองรักษ์แล้ว กษัตริย์ทั้งสองก็ยังได้มีการ
ตกลงกำหนดเขตแดนต่อกัน โดยกำหนดเอาดินแดนของฝั่งแม่น้ำน่านเป็นเขตแดนของ
กรุงศรีอยุธยา ส่วนดินแดนตั้งแต่แม่น้ำโขงลงมาเป็นอาณาเขตของเวียงจันทน์ จาก
ข้อตกลงเรื่องเขตแดนดังกล่าว มีผลทำให้อาณาจักรทั้งสองเป็นพันธมิตรที่ต่อกันและ
ก่อให้เกิดความสันติสุขในทั้งสองอาณาจักร

2. วิธีการของไทยในการติดต่อสัมพันธไมตรีกับเวียงจันทน์

เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า ตลอดระยะเวลาในสมัยกรุงศรีอยุธยาและธนบุรีนั้น
ไทยต้องทำสงครามติดพันกับพม่าอยู่ตลอดเวลา ซึ่งพม่าก็มีความเข้มแข็งมาก ดังนั้นเมื่อ
อาณาจักรเวียงจันทน์หันมาสร้างความสัมพันธ์กับไทย ไม่ว่าจะด้วยวิธีการส่งราชทูตนำ
พระราชสาส์นมาขอเป็นไมตรี หรือวิธีการเกี่ยวคองเป็นเครือญาติ โดยการขออภิเษก
สมรสกับราชธิดาของกษัตริย์ไทย ตลอดจนร่วมกระทำพิธีกรรมทางศาสนา สร้างศาสน

¹ Mahasila Vivavong, History of Laos. P.76.

สถานร่วมกับกษัตริย์ไทย และกษัตริย์ไทยทุก ๆ พระองค์ทรงใช้พระบรมราชาโบายทางการเมืองยอมรับเป็นไมตรีกับเวียงจันทน์ ซึ่งจุดมุ่งหมายของไทยในการเป็นไมตรีกับเวียงจันทน์ในสมัยอยุธยาสรุปได้ดังนี้

ประการแรก ไทยต้องการเป็นมิตรไมตรีกับเวียงจันทน์ เพราะมีสาเหตุมาจากการที่ไทยต้องการเวียงจันทน์ไว้สำหรับเป็นกำลังคอยช่วยเหลือหากไทยเกิดสงครามกับพม่า ก็จะได้เห็นได้จากกรณีที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชขอเป็นไมตรี พร้อมกับทูลขอพระเทพนัครีไปเป็นพระมเหสี ทั้ง ๆ ที่พระเทพนัครีซึ่งหายประชวร แต่พระมหาจักรพรรดิก็ยังจัดส่งพระเทพนัครีไปให้ ซึ่งน่าจะเป็นเพราะพระองค์ไม่ต้องการเสียทางพระราชไมตรี และกลัวจะเกิดปากพางกับเวียงจันทน์ อาจจะทำให้เกิดศึกสองด้านได้คือ ก้านพม่า และเวียงจันทน์

ประการที่สอง ไทยต้องการจะเพิ่มบารมีกษัตริย์ไทย ซึ่งเหตุผลข้อนี้ น่าจะมีส่วนอยู่มาก เพราะนอกเหนือจากการที่ไทยต้องการเป็นมิตรกับเวียงจันทน์เพื่อเป็นกำลังคอยช่วยเหลือป้องกันการรุกรานของพม่า ไทยก็ถอยมาไว้กับเวียงจันทน์เป็นมิตร เพื่อเสริมสร้างพระบารมีของกษัตริย์ไทย อีกประการหนึ่งด้วย เพราะอย่างน้อยพม่าและอาณาจักรอื่น ๆ ใกล้เคียง จะเฝ้ามองเห็นถึงพระบารมีของกษัตริย์ไทยว่ามีความสามารถในการแสวงหาพันธมิตร และมีกำลังหนุนคอยช่วยเหลือสนับสนุน

วิธีการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเวียงจันทน์นั้น มีวิธีการสรุปได้ดังนี้

2.1. ก้านการทูต เมื่อใดก็ตามที่กษัตริย์ของอาณาจักรเวียงจันทน์มีพระราชสาส์นให้ทูตนำมรดกถวายแก่กษัตริย์อยุธยา เพื่อขอเป็นมิตรไมตรี กษัตริย์ไทยก็ยอมรับเป็นไมตรีกับเวียงจันทน์ด้วยดี ไม่ทรงปฏิเสธ ดังจะเห็นได้จากสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชแห่งเวียงจันทน์กับพระมหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. 2106¹ และในปี พ.ศ.

¹ ค่างงราชานุภาพ. ไทยรบพม่า. หน้า 42-43.

2135 ซึ่งอยู่ในสมัยพระหน่อแก้วกุมารแห่งเวียงจันทน์กับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช¹
เป็นต้น

2.2. เป็นคนกลางช่วยแกมปัญหาภายในเวียงจันทน์ กษัตริย์ไทยเป็นคัวกลางไกล
เกลี้ยความวุ่นวาย และความแตกแยกของกลุ่มเชื้อพระวงศ์ของกษัตริย์ลาวในการแย่งชิง
ราชสมบัติ ดังเช่นเมื่อปี พ.ศ. 2237 สมเด็จพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชแห่งเวียงจันทน์
สิ้นพระชนม์ มีผลทำให้ภายในอาณาจักรเวียงจันทน์ประสมปัญหาการแย่งชิงราชสมบัติกัน
ทั้งนี้เพราะพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช ไม่มีโอรสสืบราชสมบัติ เป็นเหตุทำให้ราชันคกา
คือเจ้าไชยองค์แก้ว² กับเจ้านันทราชแย่งชิงตำแหน่งกษัตริย์เวียงจันทน์กัน เจ้าไชยองค์แก้ว
สู้ไม่ไหวจึงนำกองทัพเวียงคานามยกมาช่วยโจมตีเมืองเวียงจันทน์ พร้อมกับจับเจ้านันทราช
ประหารชีวิตแล้วเข้ายึดครองเวียงจันทน์ สถาปนาตนเองเป็นกษัตริย์ ทรงพระนามว่า
พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 2³ พร้อมกับแต่งตั้งเจ้าสองซึ่งมีศักดิ์เป็นน้องชายต่างบิดาของ
ตนเองไปเป็นผู้สำเร็จราชการในตำแหน่งอุปราชไปครองหลวงพระบาง

แต่หาเหตุการณ์ทางการเมืองภายในเวียงจันทน์ก็ไม่สามารถจะยุติลงได้ ทั้งนี้
เพราะในเวลาต่อมาได้เกิดเหตุการณ์การแย่งชิงราชสมบัติกันขึ้นอีกครั้ง โดยเจ้ากิงกิสะ
เจ้าองค์นก⁴ ได้ยกกองทัพเข้าโจมตีหลวงพระบาง ซึ่งเจ้าสองก็พาเมืองอยู่ใกล้สำเร็จ

¹ ก. หน้า 100-103.

² เจ้าไชยองค์แก้ว มีมารดาเป็นชาวเวียงคานาม บิดาคือเจ้าชมนูซึ่งเป็นพี่ชายของ
พระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชได้พาเจ้าไชยองค์แก้วหนีไปอยู่เวียงคานามตั้งแต่ครั้งเจ้าสุริยวงศา
ธรรมิกราชขึ้นครองราชย์.

³ ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 5 พงศาวดารหลวงพระบาง. หน้า 579.

⁴ เจ้าองค์นก เป็นราชันคกาของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชต้องการที่จะจับได้
เจ้าไชยองค์แก้ว ซึ่งมีเชื้อสายเวียงคานามมีโทษครองคนลาวที่เวียงจันทน์ เมื่อมีกำลังไม่
เพียงพอ สำหรับการโจมตีเวียงจันทน์จึงเข้ายึดครองหลวงพระบาง แล้วรวบรวมกำลัง
คนเตรียมจะยกเข้าโจมตีเวียงจันทน์ในภายหลัง.

เจ้ากิงกิสะจึงสถาปนาตนเองเป็นกษัตริย์ครองหลวงพระบางนามว่า พระยากิงกิสะ
จากนั้นก็รวบรวมกำลังคนเตรียมจะยกกองทัพจากหลวงพระบางไปตีเวียงจันทน์ ซึ่งพระเจ้า
ไชยเชษฐาธิราชที่ 2 ครองอยู่ พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 2 เกรงจะสู้พระยากิงกิสะ
ไม่ได้ จึงมีพระราชสาส์นมาทูลขอความช่วยเหลือจากกษัตริย์ไทยคือ พระเพทราชาให้ไป
ช่วยปราบปราม พระเพทราชาทรงดำเนินนโยบายทางการเมืองในครั้งนั้นด้วยวิธีการ
ไกล่เกลี่ยประนีประนอม โดยส่งพระยานครราชสีมาไประงับศึกในเวียงจันทน์ได้สำเร็จ
แต่ก็มีผลทำให้ราชอาณาจักรลาวแตกแยกออกเป็น 2 อาณาจักร ได้แก่ อาณาจักร
เวียงจันทน์ และอาณาจักรหลวงพระบาง กล่าวคือในปี พ.ศ. 2238 เมื่อทั้งสองฝ่าย
ตกลงแบ่งปันเขตแดนบ้านเมืองกัน¹ โดยการใช้น้ำเหืองเป็นเส้นแบ่งเขตแดน อาณาจักร
หลวงพระบางได้ครอบครองดินแดนทางตอนเหนือของแม่น้ำเหืองขึ้นไป ส่วนทางตอนใต้ปาก
แม่น้ำเหืองลงมาเป็นอาณาเขตของเวียงจันทน์² ทั้งสองอาณาจักรมีกษัตริย์ปกครองเป็นอิสระ
ไม่ขึ้นแก่กัน

การดำเนินพระบรมราชาบายทางการเมืองของพระเพทราชาในครั้งนั้นนับว่าไกล
เป็นอย่างมาก และนับเป็นผลดีต่อกองศรีอยุธยา นอกเหนือจากทำให้เหตุการณ์การแย่งชิง
ราชสมบัติในราชอาณาจักรลาวสงบลงแล้ว ก็ยังเกิดผลดีต่อไทยอีกอย่างคือ ทำให้อาณาจักร
ลาวทั้ง 2 คือเวียงจันทน์ และหลวงพระบางยอมรับในอิทธิพลของไทยเพิ่มขึ้น ก็จะทำให้เห็น
ได้จากตลอดสมัยอยุธยาถึงความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับเวียงจันทน์ และหลวงพระบางมี
ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกัน

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอาณาจักรเวียงจันทน์ในสมัยธนบุรี

ภายหลังจากที่พระเจ้ากรุงธนบุรีสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานีของไทยแทน
กรุงศรีอยุธยาซึ่งถูกพม่าเผาทำลายแล้ว ในขณะนั้นเวียงจันทน์ยังคงตกเป็นเมืองขึ้นของ

¹ ประชุมพงศาวดาร ภาค 5 พงศาวดารหลวงพระบาง. หน้า 580-581.

² พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา. หน้า 519.

พม่า แต่ต่อมาในขณะที่พม่ากำลังทำสงครามติดพันกับจีน พระเจ้าศิริบุญสารแห่งเวียงจันทน์ จึงถือโอกาสตั้งคนเป็นอิสระจากพม่า แล้วหันมาฟื้นฟูสัมพันธไมตรีกับไทย โดยแต่งราชทูต นำเครื่องราชบรรณาการ¹ มาถวายใน พ.ศ. 2314² สาเหตุที่เวียงจันทน์แสดงไมตรีกับกรุงธนบุรี นอกเหนือจากเพื่อเป็นพันธมิตรป้องกันการรุกรานของพม่าแล้วก็เพื่อหวังจะขอความช่วยเหลือจากกรุงธนบุรี เนื่องมาจากการรุกรานของพวกซ่า ซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของเวียงจันทน์ และภัยจากการคุกคามของอาณาจักรหลวงพระบาง ขณะนั้นเวียงจันทน์ยังคงหวังเกรงว่าหลวงพระบางจะยกกองทัพมาโจมตี

ในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ทรงดำเนินนโยบายเหมือนสมัยกรุงศรีอยุธยา นั่นคือ การใช้นโยบายเป็นมิตร ไมตรีกับเวียงจันทน์ด้วยดี เพื่อจะได้อาศัยเวียงจันทน์เป็นกำลังช่วยเหลือ ถ้าหากถูกรุกรานจากพม่า³ พระเจ้ากรุงธนบุรีใช้วิธีการสร้างความสัมพันธ์กับเวียงจันทน์ดังนี้

ประการที่ 1 ช่วยเหลืออาณาจักร เวียงจันทน์ปราบผู้ถูกรุกราน เมื่อเจ้าศิริบุญสารส่งพระราชสาส์นมาขอเป็นมิตรไมตรีกับกรุงธนบุรี พร้อมกับแจ้งข่าวเรื่องเวียงจันทน์ถูกรุกรานทางตอนใต้ รุกราน พระเจ้ากรุงธนบุรีจึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยามนทรราชสีมาไปทำการปราบปรามพวกซ่าที่มารุกรานเวียงจันทน์จนสำเร็จ

ประการที่ 2 ภายหลังจากที่พระเจ้ากรุงธนบุรีส่งเจ้าพระยามนทรราชสีมาไปแก้ปัญหาให้เวียงจันทน์ โดยปราบปรามพวกซ่าได้สำเร็จแล้ว พระเจ้ากรุงธนบุรีก็ทรงใช้วิธีการเชื่อมความสัมพันธ์กับเวียงจันทน์โดยการเกี่ยวคองเป็นเครือญาติ เหมือนดังเช่นที่กษัตริย์ไทยสมัยอยุธยาปฏิบัติมา โดยพระเจ้ากรุงธนบุรีมีพระราชสาส์นทูลขอพระราชธิดา

¹ เครื่องราชบรรณาการที่เวียงจันทน์ถวายกรุงธนบุรี มีอุบทองคำหนัก 7 บาท หีบหมากทองคำหนัก 5 บาท งาช้าง 2 คู่ สาคูเวียง 2 ถัง (อ้างอิงถึงกรมศิลปากร จดหมายเหตุความทรงจำกรมหลวงนรินทรเทวี หน้า 130).

² อุทัย เทพสิทธิ์า. ความเป็นมาของไทย-ลาว. หน้า 289.

³ วอเทอร์ เอฟ เวลลา. แผ่นดินพระนั่งเกล้าฯ. แปลโดยนิจ ทองโสภิต.

ของพระเจ้าศิริบุญसारมาเป็นพระสนม¹

"...กรุงศรีอยุธยา ได้ถูกภัยรุกรานจากพม่าทำให้พระราชไมตรีระหว่าง
กรุงศรีอยุธยากับกรุงศรีสัตนาคณหุต ขาดการติดต่อกันไปชั่วระยะเวลาหนึ่ง
ขณะนี้กรุงศรีอยุธยาได้ฟื้นตัวขับไล่อพยพซึ่งเป็นศัตรูสำคัญ กรุงศรีอยุธยา
หวังว่ากรุงศรีสัตนาคณหุตจะ ได้ช่วยรักษากรุงศรีอยุธยาคง..."²

อย่างไรก็ตามการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกรุงธนบุรีกับเวียงจันทน์ประสบ
ปัญหาอันเกิดจากอาณาจักรหลวงพระบาง พม่า อุ้ม เขามาเกี่ยวข้องกับพระเจ้า
กรุงธนบุรี เปลี่ยนพระบรมราชโสมบายในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเวียงจันทน์
ในลักษณะสันติวิธีมาเป็นการ ใช้วิธีรุนแรงกับเวียงจันทน์

ปัญหาและอุปสรรคในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเวียงจันทน์
เกิดขึ้นเมื่อในปี พ.ศ. 2316 ภัยพิบัติของอาณาจักรหลวงพระบางได้ยกกองทัพมาตีเวียงจันทน์
พระเจ้าศิริบุญसारแห่งเวียงจันทน์เกรงจะสูญเสียหลวงพระบางไม่ได้ แต่แทนที่พระเจ้า
ศิริบุญसारจะกราบทูลเรื่องราวที่เกิดขึ้นให้พระเจ้ากรุงธนบุรีทราบ กลับมีสาส์นไปขอกองทัพ
พม่าซึ่งตั้งอยู่ที่เชียงใหม่มายังช่วยตีหลวงพระบาง สาเหตุที่พระเจ้าศิริบุญसार ไม่กราบทูล
ขอกองทัพกรุงธนบุรีไปช่วยน่าจะเป็นเพราะ

ประการแรก พระเจ้าศิริบุญसारไม่แน่ใจในความสามารถและกำลังทหารของ
พระเจ้ากรุงธนบุรี เนื่องจากกรุงธนบุรีกำลังอยู่ในช่วงฟื้นฟูบูรณะบ้านเมืองใหม่

ประการที่สอง กองทัพพม่าตั้งอยู่ที่เชียงใหม่นั้นอยู่ในระยะทางที่ไกลหลวงพระบาง
มากกว่ากรุงธนบุรี ดังนั้นจึงหวังพึ่งพม่าที่อยู่ใกล้ยกกองทัพไปตีหลวงพระบาง

¹ กรมศิลปากร. จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี. หน้า 131.

² กรมศิลปากร. จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี. หน้า 135.

จากเหตุการณ์ที่พระเจ้าศิริบุญสารแห่งเวียงจันทน์ไปขอความช่วยเหลือจากพม่า
นี้เองทำให้พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงเริ่มไม่วางพระทัยในความเป็นมิตรของพระเจ้าศิริบุญสาร
อีกทั้งหวังเกรงว่าพระเจ้าศิริบุญสารจะไปร่วมมือกับพม่าโจมตีกรุงธนบุรี

สาเหตุที่ทำให้พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงเริ่มระแวงพระทัยในความเป็นมิตรของ
เวียงจันทน์ก็เพราะทางอาณาจักรหลวงพระบางได้มีหนังสือมากราบทูลพระเจ้ากรุงธนบุรีว่า
เวียงจันทน์ได้ยกทัพมา¹ ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าในการกล่าวหาของกษัตริย์หลวงพระบางน่าจะ
มีผลความจริงอยู่ไม่น้อย เพราะว่าภายหลังกองทัพธนบุรีจับหนังสือไปสุพลา ของพม่าที่ส่งไป
ถึงพระเจ้าศิริบุญสารแห่งเวียงจันทน์ เมื่อปี พ.ศ. 2317 ใจความในหนังสือแจ้งหมาย
กำหนดการนัดแนะให้พระเจ้าศิริบุญสารคุมกองทัพเมืองเวียงจันทน์ยกทัพไปตีกรุงธนบุรี โดย
ให้พระเจ้าศิริบุญสารคุมทหารตีไปทางเมืองนครราชสีมา ส่วนกองทัพพม่าจะตีกระหนาบ
ลงมาทางหัวเมืองล้านนา และกานเจ็ดยี่สามองค² เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในครั้งนั้นทำให้
พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงชกเคืองเวียงจันทน์เป็นอย่างมาก จึงโปรดเกล้าให้เสนาบดี
ศุภอักษรขึ้นไปสอบถามเรื่องราว และขอเท็จจริงจากพระเจ้าศิริบุญสารแต่พระเจ้าศิริบุญสาร
มีหนังสือกราบทูลปฏิเสธว่าไม่ไ้ร่วมมือกับพม่าแต่อย่างใด แต่ยังเป็นมิตรไมตรีกับพระเจ้า
กรุงธนบุรีเหมือนเดิม อย่างไรก็ตามการทอบปฏิเสธของพระเจ้าศิริบุญสารแม้จะยืนยันไว้
เห็นถึงความซื่อสัตย์ที่มีต่อกรุงธนบุรีก็ตาม แต่พระเจ้ากรุงธนบุรีก็ยังคงริ้วในการที่
พระเจ้าศิริบุญสารผูกไมตรีทั้งฝ่ายไทยและพม่า จึงมีพระราชสาส์นไปยังเวียงจันทน์อีก
ครั้งหนึ่งเพื่อให้พระเจ้าศิริบุญสารดำเนินนโยบายทางการเมือง โดยเลือกผูกมิตรแต่
เพียงฝ่ายเดียว แต่ยังไม่ทันได้รับคำตอบจากกษัตริย์เวียงจันทน์ พอดีเกิดเหตุการณ์
ขัดแย้งกันระหว่างพระเจ้าศิริบุญสารกับเสนาบดีในเวียงจันทน์ เป็นผลทำให้พระเจ้า
กรุงธนบุรีต้องส่งกองทัพมาช่วยระงับข้อพิพาท สาเหตุของความขัดแย้งในเวียงจันทน์

¹มหาสิลา วีรวงศ. พงศาวดารลาว. หน้า 220.

²หอสมุดวชิรญาณ. หมายเหตุหมายเหตุเทศมัยกรุงธนบุรี เล่มที่ 1 ข จ.ศ. 1133
(พ.ศ. 2314. พระราชสาส์นและศุภอักษรโต้ตอบระหว่างกรุงธนบุรีกับกรุงศรีสัตนาคมนคร).

เนื่องมาจากพระเจ้าศิริบุญसारหวาดระแวงว่า พระวอพระตาซึ่งเป็นเสนาบดีเมือง
เวียงจันทน์มาก่อนจะไปเฝ้าใ้กับหลวงพระบาง และจะแย่งชิงราชสมบัติ¹ การชักแย้งกัน
ในครั้งนี้นำให้พระวอพระตาต้องอพยพครอบครัวพร้อมราษฎรที่จงรักภักดีหนีออกจากเมือง
เวียงจันทน์ไปตั้งเมืองใหม่ที่หนองบัวลู่ภู แต่ก็ไม่วายถูกพระเจ้าศิริบุญसारยกกองทัพมาตี
พระวอพระตาต้องอพยพไปอาศัยอยู่ที่คอนมกแดง เขตนครจำปาศักดิ์² ภายหลังพระวอพระตา
ได้แต่งหนังสือและเครื่องราชบรรณาการให้ทูตนำไปยังเมืองนครราชสีมา ขอสมัครใจขึ้น
อยู่ใต้อำนาจการปกครองของธนบุรีจนถึงปี พ.ศ. 2319 พระเจ้าศิริบุญสารก็มีคำสั่งให้
พระยาสุโขทัยยกกองทัพมาจับพระวอที่คอนมกแดงประหารชีวิต จากมรณะกรรมของพระวอ
ในครั้งนี้เป็นเหตุให้กลายเป็นข้อขัดแย้งระหว่างกรุงธนบุรีกับเวียงจันทน์ เพราะ
เจ้าคำผง เจ้าพระหมื่นซึ่งอยู่ฝ่ายพระวอได้แต่งท้าวเหยียบเมืองแก้วถือใบบอกมายังเมือง
นครราชสีมาให้ยกทัพไปช่วย ความทราบถึงพระเจ้ากรุงธนบุรีทำให้พระองค์โกรธพระเจ้า
ศิริบุญसारมาก คล้ายกับเป็นการดูหมิ่นพระบรมเชษฐาภาพ พระวอในเขตของอาณาจักร
ธนบุรีอีกทั้งพระวออยู่ใต้อำนาจของกรุงธนบุรีอีกด้วย ดังนั้นในปี พ.ศ. 2321 พระเจ้า
กรุงธนบุรีจึงโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก และเจ้าพระยาสุรสีห์เป็น
แม่ทัพยกทัพไปรวมกับนครราชสีมาตีหัวเมืองรายทางที่แข็งเมือง แล้วยกทัพเข้าตีเวียงจันทน์
ได้สำเร็จ ส่วนพระเจ้าศิริบุญสารหนีไปยังเมืองคำเกิด³

เมื่อยึดเวียงจันทน์ได้แล้ว เพื่อป้องกันการค้าขายและบูรณานของพระเจ้าศิริ
บุญसारไทยได้ใช้วิธีนำท้าวเจ้าอุปราชันหนเสน ราชบุตร ราชธิดา และพระบรมวงศานุวงศ์

¹ เติม วิชาศยพจนกิจ. ประวัติศาสตร์ลาว. 2530. หน้า 67-68.

² ในเวลานั้นเจ้าองค์หลวง (ชัยกุมาร) กษัตริย์นครองจำปาศักดิ์เกิดเรื่องวิวาท
กับเจ้าอุปราช (ธรรมเทโว) ผู้เป็นน้อง เจ้าองค์หลวงผู้นี้จึงหนีไปอยู่คอนมกแดงห้องที่
อ.เมืองอุบลฯ ในปัจจุบัน) พระวอกับพระพรตพวกจึงได้อาศัยเจ้าองค์หลวงที่คอนมกแดง.

³ ประชุมพงศาวดาร, ภาคที่ 43. หน้า 200-202.

ขุนนางชั้นผู้ใหญ่ของ เวียงจันทน์มาอยู่กรุงธนบุรี เป็นตัวประกัน พร้อมกับภวาคตอนครอบควัว
ลาว เวียงจันทน์จำนวนมาก โดยให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ปากตะวันออกของลำน้ำโขง

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงห่วงใยกับชาวพื้นเมืองล้านนาและปรับปรุง
ให้ธนบุรี เป็นปึกแผ่นมั่นคง จึงยังไม่ทรงจกการปกครอง เวียงจันทน์ในฐานะเมืองประเทศราช
แต่พระเจ้ากรุงธนบุรีปล่อยให้พระยาสุโขทัยรักษาเมือง เวียงจันทน์ จนกระทั่งต่อมา พ.ศ.
เจ้าศิริบุญสารซึ่งหลบหนีไปอยู่ที่เมืองคำเกิดทราข่าว่าพระเจ้ากรุงธนบุรีไม่ทำร้ายคือโอรส
ธิดาของตนเองจึงกลับมายัง เวียงจันทน์อีกครั้งหนึ่ง ภายหลังจากนั้นในปี พ.ศ. 2321 จึงได้
กราบทูลขอพระราชทานอภัยโทษกับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ขอยอม
เป็นประเทศราชขึ้นตรงต่อกรุงเพทฯ ซึ่งเจ้าศิริบุญสารก็ได้รับพระบรมราชานุญาตให้อยู่ที่
เวียงจันทน์ตามเดิม นับจากนั้นมา เวียงจันทน์จึงอยู่ในฐานะประเทศราชของไทย

ความสัมพันธ์ระหว่าง ไทยกับอาณาจักรจำปาศักดิ์สมัยอยุธยาและธนบุรี

ไทยกับอาณาจักรจำปาศักดิ์ก็มีความสัมพันธ์กันมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ในพ.ศ. 2256
ซึ่งตรงกับรัชสมัยของจำปาศักดิ์คือเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร รัชสมัยองค์แรกของอาณาจักร
จำปาศักดิ์ และมีความสัมพันธ์กับอยุธยาเรื่อยมาจนกระทั่งถึงพ.ศ. 2321 จำปาศักดิ์จึงตก
เป็นประเทศราชของไทย ซึ่งเหตุการณ์ที่ทำให้จำปาศักดิ์ตกเป็นประเทศราชของไทย
เกิดขึ้นในสมัยเจ้าไชยุมารหรือเจ้าองค์หลวง (พ.ศ. 2281-2334) อันเนื่องมาจาก
ในพ.ศ. 2314 พระวอ พระตา ซึ่งเป็นขุนนางของอาณาจักรเวียงจันทน์ได้หลบหนีมาจาก
หนองบัวลำภูมาอาศัยอยู่ในเขตจำปาศักดิ์ และต่อมาได้ทะเลาะกับเจ้าไชยุมาร แห่ง
อาณาจักรจำปาศักดิ์ ในพ.ศ. 2320 พระวอ พระตาผู้เจ้าไชยุมารแห่งจำปาศักดิ์ไม่ได้อ

จึงหนีไปอยู่คอนมกแกง และแต่งบรรพชาการ ไปยังนครราชสีมาขอขึ้นครองที่กรุงธนบุรี คังนั้น
เมื่อพระเจ้าศรีบุญสารแห่งเวียงจันทน์ซึ่งเป็นอริกับพระวอ พระวอจึงได้ขอกำลังจำปาศักดิ์
ไปช่วยเหลือแก่เจ้าไชยกุมารแห่งจำปาศักดิ์ไม่ยอมช่วยเหลือ พระยาสุนโงจึงจับพระวอได้แล้ว
ทำการประหารชีวิต จากเหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงกริ้วเวียงจันทน์เป็น
อย่างมาก ไปรบกเกล้าให้ยกกองทัพไปตีเวียงจันทน์ใน พ.ศ. 2321 โดยยกกองทัพมาตี
หัวเมืองตามรายทางเพื่อมุ่งไปที่เวียงจันทน์ รวมทั้งตีจำปาศักดิ์ด้วย คังนั้นครจำปาศักดิ์
จึงตกเป็นประเทศราชของไทยตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา พระเจ้ากรุงธนบุรีก็จับเจ้าไชยกุมาร
เจ้าจำปาศักดิ์มาอยู่กรุงธนบุรีจนถึง พ.ศ. 2324 จึงได้ส่งกลับไปครองจำปาศักดิ์ตามเดิม

จะเห็นได้ว่าในปี พ.ศ. 2321 กรุงธนบุรีประสบความสำเร็จในการเข้าไป
ครอบครองดินแดนอาณาจักรหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ได้ทั้งหมดอาณาจักร
ทั้งสามได้ตกอยู่ในฐานะประเทศราชของไทย แต่ในด้านการจัดการปกครองนั้นพระเจ้า
กรุงธนบุรีทรงให้สิทธิ์แก่เจ้าประเทศราชในการปกครองตนเอง เพียงแต่มีหน้าที่ส่งเครื่อง
ราชบรรพชาการและต้นไม้เงินต้นไม้ทอง มาถวายเพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อกรุงธนบุรี
ทั้งนี้เพราะในขณะนี้ไทยต้องเร่งรีบทำการฟื้นฟูความมั่นคงภายในอาณาจักรธนบุรี จึงไม่มี
เวลาพอที่จะเข้าไปจัดการปกครองอาณาจักรหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์
ได้อย่างเต็มที่

ความสัมพันธ์ทางด้านการเมือง การปกครองระหว่างไทยกับอาณาจักรหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ในสมัยรัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2325 - 2394)

วิธีการปกครองของไทยในการควบคุมอาณาจักรหลวงพระบาง

ในสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 ไทยมีวิธีการควบคุมให้อาณาจักรหลวงพระบาง อยู่ในอำนาจของไทย ดังนี้คือ

1. การให้อิสระแก่กษัตริย์หลวงพระบางในการปกครองภายใน

พระมหากษัตริย์ของไทยนับแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 ทรงปฏิบัติเหมือนกัน ในการมอบหมายให้กษัตริย์ของอาณาจักรหลวงพระบางทำการปกครองดูแลบ้านเมืองของตนเอง พร้อมกับมอบหมายอำนาจให้กษัตริย์หลวงพระบาง ทำการสอดส่องดูแลและควบคุม บรรดาหัวเมืองน้อยใหญ่ที่ตั้งอยู่รอบบริเวณอาณาจักรหลวงพระบางแทนไทย ดังเช่น แคว้น สิบสองจุไทย หัวพันทั้งห้าทั้งหก เป็นต้น

สาเหตุที่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 มีนโยบายให้อิสระในการปกครองแก่กษัตริย์หลวงพระบาง อาจจะเป็นเพราะว่าไทยต้องการให้กษัตริย์หลวงพระบางมีความคล่องตัว ในการจัดการบริหารการปกครอง ภายในอาณาจักรของตนอีกทั้ง เพื่อให้กษัตริย์หลวงพระบาง เกิดความรู้สึกว่า กษัตริย์ของไทยทรงไว้วางใจให้เกียรติยกย่อง ซึ่งก็จะเป็นวิธีการผูกใจ ให้กษัตริย์หลวงพระบางเกิดความจงรักภักดีต่อไทยได้ และวิธีการนี้ก็นับว่าได้ผลเป็นอย่างดี

2. เอาบุตรหลานเชื้อพระวงศ์ของกษัตริย์หลวงพระบางมาเป็นตัวประกันที่กรุงเทพฯ

ในการนำตัวบุตรหลานชายหญิงของบรรดาเชื้อพระวงศ์และกษัตริย์หลวงพระบาง มาเป็นตัวประกันที่กรุงเทพฯ ถือเป็นวิธีการควบคุมกษัตริย์หลวงพระบางอย่างหนึ่ง เนื่องจาก บุตรหลานชายหญิงของคนที่อยู่กรุงเทพฯ จะเป็นตัวประกันไม่ให้กษัตริย์หลวงพระบางและ บรรดาเจ้านายของหลวงพระบางคิดแข็งข้อหรือกระด้างกระเดื่องต่อไทย และวิธีการนี้ก็ กลายเป็นธรรมเนียมมาอย่างหนึ่ง ที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาโดยตลอดสมัยรัชกาลที่ 1 ถึง

รัชกาลที่ 3 ถ้าใครไ้รับแต่งตั้งให้เป็นกษัตริย์ขึ้นครองราชย์สมบัติอาณาจักรหลวงพระบาง เมื่อใด กษัตริย์หลวงพระบางองค์นั้นก็จักส่งลูกชาย ลูกหญิง ของตนเองมายังราชสำนัก กรุงเทพฯ เพื่อถวายตัวรับใช้กษัตริย์ไทย และก็ศึกษาเล่าเรียน โดยที่พระมหากษัตริย์ไทย ไม่ต้องมีศุภอักษรไปทรงถาม วิธีการนั้นนับว่าไ้ผลเป็นอย่างมาก เพราะไม่ปรากฏว่ามีกษัตริย์หลวงพระบางคนใดชักชวนหรือไม่ปฏิบัติตาม

3. นโยบายหนุ่บุคคลบางคนที่จงรักภักดีต่อไทยไปครองราชสมบัติอาณาจักร

หลวงพระบาง

จากนโยบายของพระมหากษัตริย์ไทยสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 ในการควบคุมกษัตริย์หลวงพระบางด้วยวิธีการนำบุตรหลานของกษัตริย์หลวงพระบางมาอุปเลี้ยงที่กรุงเทพฯ เพื่อจุกประสงค์ให้ เป็นตัวประกันมิให้กษัตริย์หลวงพระบางหรือบรรดาอุปราช ราชวงศ์ของหลวงพระบางคิดกระด้างกระเดื่องต่อไทยแล้ว ผลพลอยได้ที่ตามมาก็คือ เมื่อใดที่กษัตริย์หลวงพระบางสิ้นพระชนม์ลงกษัตริย์ไทยก็จะหารี้อกับบรรดาขุนนางไทยในราชสำนัก แต่งตั้งเชื้อพระวงศ์ของหลวงพระบางที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ หรือเชื้อพระวงศ์ของหลวงพระบางที่เคยอาศัยอยู่กรุงเทพฯ มาก่อน ขึ้นเป็นกษัตริย์ครองหลวงพระบางสืบแทน บุคคลที่ไ้รับแต่งตั้ง เหล่านี้ นอกเหนือจาก เป็นคนที่มีความรู้ความสามารถแล้ว ก็จะต้องเป็นบุคคลที่นิยมไทย มีความจงรักภักดีต่อไทย ด้วยเหตุนี้ เมื่อบุคคลเหล่านี้กลับไปครองเมืองหลวงพระบาง ก็จะเกิดผลคือการจัดการปกครองของไทยในอาณาจักรหลวงพระบางตามไปด้วย เพราะกษัตริย์เหล่านี้จะสนองนโยบายของไทย จงรักภักดีต่อไทย

วิธีการหนุ่บุคคลที่จงรักภักดีต่อไทยขึ้นเป็นกษัตริย์หลวงพระบางนี้ นับว่าไ้ผลดีต่อไทยมาตลอดสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 ก็จะได้เห็นได้จากกรณีสมัยรัชกาลที่ 1 ที่ทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเจ้าอนุรุทธ ขึ้นเป็นกษัตริย์ครองหลวงพระบางแทนเจ้าสุริยวงศาที่สิ้นพระชนม์ในปี พ.ศ. 2334¹ ปรากฏว่าเจ้าอนุรุทธ ไ้ปฏิบัติตามนโยบายของกษัตริย์ไทย

¹ หอวชิราวุธ... จกหมายเขตรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1153 เลขที่ 2 เสกเจ้าประเทศราชไปครองเมือง.

อย่างแท้จริงเอาใจใส่ สอดส่องดูแลอาณาจักรหลวงพระบาง เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตามบุคคลที่กษัตริย์ของไทยทรง เลือกลงและแต่งตั้งขึ้น เป็นกษัตริย์ครอง หลวงพระบางนั้น ก็ไม่ใช่ว่าจะ เป็นบุคคลที่ไทยเห็นว่าเหมาะสมเท่านั้น แต่บุคคลนั้นก็ จะต้อง เป็นบุคคลที่ขุนนางและ เจ้านาย ในหลวงพระบางยอมรับและ เห็นพ้องต้องกันกับ กษัตริย์ไทย

ในสมัยรัชกาลที่ 2 พระองค์ทรงโปรดเกล้าแต่งตั้ง เจ้ามังฆาตุราช¹ ขึ้น เป็น กษัตริย์สืบแทนพระเจ้าอนุรุทธผู้ เป็นพระบิดา เจ้ามังฆาตุราชองค์นี้ เคยมาอาศัยอยู่ที่ กรุงเทพฯ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1. เมื่อขึ้นครองราชสมบัติ ก็เป็นบุคคลที่มีความจงรักภักดี ต่อไทยตลอดจนสิ้นรัชกาลของตนเองในปี 2379 ซึ่งตรงกับสมัยรัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

4. นโยบายเอาใจใส่เกียรติกษัตริย์หลวงพระบาง

ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 นอกจากกษัตริย์ไทยจะใช้วิธีการควบคุมกษัตริย์ ของหลวงพระบางดังกล่าวมาแล้ว ทั้งนี้เพื่อมิให้กษัตริย์หลวงพระบาง เกิดความรู้สึกอึดใจ และรู้สึกว่าถูกรับบังคับจากไทยมากเกินไป จึงทรงดำเนินนโยบายเอาใจหรือแผ่พระคุณแก่ กษัตริย์หลวงพระบางควบคู่ไปด้วย ซึ่งวิธีการเอาใจของกษัตริย์ไทยนั้นได้แก่ การให้ศ ฐาบรรดาศักดิ์แก่กษัตริย์หลวงพระบางให้สูงขึ้นกว่าเดิม กว้างการประกาศให้อยู่ในตำแหน่ง และฐานะ "เจ้านครหลวง" มีสิทธิสั่งประหารชีวิตนักโทษด้วยการ เสียบอด² ซึ่งแต่ก่อน หน้านั้นสมัยรัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 3 นั้น พระมหากษัตริย์ไทยสมัยอยุธยาและธนบุรีมิได้ ยกย่องหรือพระราชทานให้ยศฐาบรรดาศักดิ์ และมอบอำนาจสิทธิขาดให้แก่กษัตริย์หลวงพระบาง

¹ เจ้ามังฆาตุราชพระองค์นี้มาอุปสมบทที่กรุงเทพฯ เพื่ออุทิศพระ ราชกุศลถวายแก่ รัชกาลที่ 2 (พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย).

² นิธิ เอียวศรีวงศ์. การปราบฮ่อและการ เสียคืนแควน พ.ศ. 2431. หน้า 22. (เจ้านคร เชียงใหม่มีสิทธิสั่งประหารนักโทษด้วยการ คัดศีรษะ มีอำนาจมากกว่ากษัตริย์ หลวงพระบาง).

แต่อย่างใดเลย

ซึ่งนโยบายการเอาใจช่วยวิธีการนั้นนับว่าโดยลึกลับคือไทยอย่างยิ่ง ทำให้กษัตริย์หลวงพระบางทุกพระองค์จงรักภักดีและผูกพันกับราชสำนักกรุงเทพฯ ตลอดสมัยรัชกาลที่ 1-รัชกาลที่ 3 ถึงกับอย่างการยกย่องของรัชกาลที่ 1 ที่ทรงแต่งตั้งเจ้าอนุวงศ์กลับไปครองหลวงพระบางแล้วพระราชทานนามว่าพระเจ้าบรมราชาธิบดีราชสุริยวงศ์¹ พอถึงสมัยรัชกาลที่ 2 ถึงแม้ว่าพระองค์จะไม่ได้พระราชทานนามให้แก่เจ้ามิ่งชาตุราช² กษัตริย์หลวงพระบางก็ตาม แต่เมื่อถึงรัชกาลที่ 3 พระองค์ก็ทรงพระราชทานเครื่องถวญภักดิ์แก่พระเจ้ามิ่งชาตุราชอย่างกษัตริย์แท้ ภายหลังจากที่พระเจ้ามิ่งชาตุราชมาอุปสมบทและฝึกหัดกุฎราชการในกรุงเทพฯ ในปี 2369

5. การแสดงความเมตตาเหมือนผู้ใหญ่ให้ผู้น้อย

พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 3 ทรงแสดงความสนพระทัยและเอาใจใส่ ตลอดจนทรงแสดงความวิถกถึงวาทห้วงโยความเป็นอยู่ของกษัตริย์หลวงพระบางและเจ้านาย ขุนนาง ราษฎรของหลวงพระบาง บางครั้งก็มีพระราชดำสันไปไต่ถามทุกข์สุข ความเจ็บป่วยของกษัตริย์หลวงพระบาง เสมือนหนึ่งบุคคลร่วมครอบครัวเดียวกัน หรือญาติสนิท บางครั้งก็จะไต่ถามทุกข์สุขของกษัตริย์หลวงพระบาง และความเดือดร้อนของราษฎรในตอนที่เจ้านายหรือขุนนางหลวงพระบางคุมบรรณาการมาถวาย สิ่งเหล่านั้นนับได้ว่าคอย ๆ ผูกพันน้ำใจของกษัตริย์หลวงพระบาง บุครหลาน และท้าวพระยาลาวทั้งปวงในอาณาจักรหลวงพระบางให้มีความจงรักภักดีและ เกิดความรู้สึก เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับไทยมากยิ่งขึ้น

¹ หอวชิรญาณ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1153 เลขที่ 2 เฟกเจ้าประเทศราชไปครองเมือง.

² เจ้ามิ่งชาตุราช. ครองราชย์ระหว่างปี พ.ศ. 2359 - 2379.

บทบาทของหลวงพระบางภายใต้การปกครองของไทยสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3

จากการปกครองของไทยในอาณาจักรหลวงพระบางทั้งที่ไต่ถลำมาแล้วนับได้ว่าไทยประสบความสำเร็จอย่างมากในการจัดการปกครอง เพราะวิธีการปกครองของไทยมีผลทำให้กษัตริย์หลวงพระบาง เกิดความรู้สึกที่ดีและมีความจงรักภักดีต่อไทย จากการปกครองของไทยสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 สรุปพฤติกรรมหรือบทบาทของกษัตริย์หลวงพระบางได้ดังนี้

1. ก้านการแสดงความจงรักภักดีต่อไทย โดยส่วนใหญ่จากการศึกษาพฤติกรรมและบทบาทของกษัตริย์หลวงพระบาง ในสมัยรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ถึงพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวได้ว่ากษัตริย์หลวงพระบางทุกพระองค์นับแต่พระเจ้าอนุรุทธ (พ.ศ. 2334 - 2359) พระเจ้ามังษาคูราช (พ.ศ. 2359 - 2379) พระเจ้าสุทโศทิม (พ.ศ. 2379 - 2394) จะสนองนโยบายและปฏิบัติตามคำสั่งของพระมหากษัตริย์ไทยอย่างเคร่งครัดอยู่เสมอ และมีความจงรักภักดีต่อกษัตริย์ไทยมาก ถึงตัวอย่างที่แสดงให้เห็นความจงรักภักดีของกษัตริย์หลวงพระบางที่มีต่อพระมหากษัตริย์ไทย นั่นก็คือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วง (พ.ศ. 2367) พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยสวรรคต พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสวยราชย์ต่อมา พระเจ้ามังษาคูราช กษัตริย์หลวงพระบางครองราชย์ปี พ.ศ. 2359 - 2379) ได้คุมกองไม้เงินทอง เครื่องสักการะ พระบรมศพลงมากองเทพา คอยพระองค์เอง และขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตอุปสมบทเพื่ออุทิศพระราชากุศลถวายแด่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบันที่ได้อุปถัมภ์ให้ไต่ถลำไปครองบ้านเมืองดังกล่าวแล้วพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้ามังษาคูราช เป็นนาคหลวงอุปสมบทในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วโปรดเกล้าฯ ให้ไปจำพรรษาอยู่ที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ครั้นเมื่อ ทรงลาสิกขาบทแล้วยังได้ทรงฝึกหัดขุนราชการอยู่ที่กรุงเทพฯ อีก 1 ปี จนถึง พ.ศ. 2369 จึงได้

กรับบังคับมลากลับไปครองนครหลวงพระบางตามเดิม¹

จากการที่เจ้ามังฆราวาส กษัตริย์หลวงพระบางมาอุปถัมภ์หน้าพระเพลิงพระบรมศพของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในครั้งนั้นกล่าวไต่ถามเป็นเครื่องยืนยันที่แสดงให้เห็นว่ากษัตริย์หลวงพระบางมีความจงรักภักดีต่อไทยมาก นอกจากนี้ยังมีเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นว่ากษัตริย์หลวงพระบางพระองค์นั้นจงรักภักดี ซื่อสัตย์ต่อไทย ดังเช่น ในกรณีที่เจ้าอนุวงศ์กษัตริย์แห่งเวียงจันทน์ก่อกบฏในปี พ.ศ. 2369 - 2371 โดยเจ้าอนุวงศ์ได้ส่งทูตไปเกลี้ยกล่อมให้เจ้ามังฆราวาส ให้ร่วมมือก่อกบฏต่อไทย แต่พระเจ้ามังฆราวาสกษัตริย์หลวงพระบางก็ไม่ยอมเข้าร่วมก่อกบฏด้วย พร้อมกับได้ช่วยไทย โดยการรายงานข่าวมาให้ไทยทราบและส่งกองทัพมาช่วยปราบกบฏในครั้งนั้นด้วย

2. ความสัมพันธ์ต่อกันไทยเป็นบางครั้ง ช่วงสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 ถึงแม้ว่ากษัตริย์หลวงพระบางส่วนใหญ่แล้วจะมีความจงรักภักดีต่อไทยก็ตาม แต่ก็ยังมีบางปีที่กษัตริย์หลวงพระบางบางพระองค์ไม่จงรักภักดีต่อไทย เอาใจออกห่างจากไทย ไปฝากใฝ่พม่า สาเหตุก็เพราะ ความสัมพันธ์ของกษัตริย์หลวงพระบางที่ไม่แน่ใจในความมั่นคงและอำนาจของกษัตริย์ไทย ในการให้ความคุ้มครองอาณาจักรหลวงพระบาง เนื่องจากไทยอยู่ในระยะที่กำลังทำสงครามกับพม่า และกำลังรื้อฟื้นอำนาจขึ้นเนื่องมาจากภารกิจอาณาจักรใหม่ ทำให้กษัตริย์หลวงพระบางต้องวางตนในลักษณะเหมือนเหยียบเรือสองแคม นั่นก็คือ หนีไปพึ่งพม่า ซึ่งมีอาณาเขตติดกับหลวงพระบาง และเป็นศัตรูของไทยอีกด้วย ถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2354 ที่พระเจ้าันทเสน กษัตริย์เวียงจันทน์ได้รายงานพฤติการณ์ของพระเจ้าอนุรุทธ หรือพระเจ้าบรมราชาธิบดียราชสุริยวงศ์ กษัตริย์หลวงพระบางว่าเอาใจออกห่างจากไทยไปฝากใฝ่พม่า โดยอ้างหลักฐานว่าพม่าได้ส่งทูตมาเจรจากับพระเจ้าอนุรุทธ ด้วยวิธีการจงใจให้เจ้าอนุรุทธเอาใจออกห่างจากไทยไป

¹ กรมศิลปากร. ประชุมพงศาวดาร ภาค 5 พงศาวดารเมืองหลวงพระบาง.

ร่วมมือกับพม่า เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงทราบ จึงโปรดเกล้าให้พระเจ้านันทเสนแห่งเวียงจันทน์ขึ้นไปคุมตัวพระเจ้าอนุรุทธ มาพบเพื่อสอบสวนความเป็นจริง ในครั้งนั้นพระเจ้านันทเสนแห่งเวียงจันทน์ ได้เชิญเอาตัวเจ้านาค เจ้ามังฆราวาสลงมากรุงเทพฯ ผลการสอบสวนปรากฏว่ามีมูลความเป็นจริงตามที่พระเจ้านันทเสนแห่งเวียงจันทน์กราบทูล พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จึงโปรดให้ลงโทษพระเจ้าอนุรุทธ ภัยศรัทธาหลวงพระบางด้วยการกักตัวไว้ที่กรุงเทพฯ แล้วมอบหมายให้เจ้านาคซึ่ง เป็นอุปราชปกครองหลวงพระบางแทนเป็นการชั่วคราว จนครบกำหนด 4 ปี จึงปล่อยตัวกลับไปครองหลวงพระบางตามเดิม

เหตุผลที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงมอบหมายให้เจ้าอนุรุทธกลับไปครองหลวงพระบางตามเดิมนั้น น่าจะมาจากว่าในช่วงที่พระเจ้าอนุรุทธอยู่ที่กรุงเทพฯ เป็นเวลาถึง 4 ปีนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงพิจารณาแล้วว่าไม่มีมูลความจริงที่พระเจ้าอนุรุทธจะไปสมคบกับพม่ากระทำความผิดต่อไทย เพราะถ้าเป็นความจริงพระเจ้าอนุรุทธคงไม่ยอมเดินทางมากรุงเทพฯ คงจะหลบหนีไปขอความช่วยเหลือจากพม่าอย่างแน่นอน และอีกเหตุผลน่าจะเป็นเพราะว่าเจ้าอนุรุทธ เป็นผู้ที่มีความสามารถในการปกครอง ทำให้ขุนนางลี้ภัยทั้งหลายในหลวงพระบางยังนิยมชมชอบอยู่เป็นจำนวนมาก ถ้าหากไทยตั้งคนอื่นขึ้นเป็นภัยศรัทธาปกครองหลวงพระบางแทน จะไม่บังเกิดผลดีต่อไทย เพราะจะต้องถูกขุนนางลาวทั้งหลายในหลวงพระบางต่อต้าน ดังนั้นการแต่งตั้งพระเจ้าอนุรุทธกลับไปครองหลวงพระบางจึงเป็นการลดความขัดแย้งลงได้ และก็นับว่าเป็นผลดียิ่งยิ่งต่อไทย เพราะเมื่อพระเจ้าอนุรุทธกลับไปบ้านเมืองตนเองแล้ว ก็ไม่มีพฤติกรรมที่จะแสดงถึงการเอาใจออกห่างจากไทยเลยนับแต่บัดนั้น เป็นต้นมา ตลอดจนถึงสมัยรัชกาลที่ 3

ผลประโยชน์ที่ไทยได้รับจากการปกครองอาณาจักรหลวงพระบาง

จากการที่ไทยจัดการปกครองอาณาจักรหลวงพระบางตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวโดยสรุปไทยได้รับประโยชน์จากอาณาจักรหลวงพระบาง ดังนี้

1. ไทยใช้หลวงพระบาง เป็นด่านสกัดกั้นอิทธิพลพม่าและเวียคนาม ซึ่งหงษ์มา และเวียคนามพยายามที่จะเมื่ออิทธิพลเข้ามายังอาณาจักรลาวและหัวเมืองขึ้นของลาว แข่งขันกับไทย¹ จุดประสงค์ของไทยประการนี้นับว่าไคผลเป็นอย่างดี เพราะเมื่ออิทธิพลพม่า หรือเวียคนามเมื่ออิทธิพลเข้ามาด้วยการส่งทูต หรือส่งสาส์น เข้ามา เกลี้ยกล่อมเจ้าเมืองต่าง ๆ รอบ ๆ ชายแดนของหลวงพระบาง กษัตริย์ของหลวงพระบาง จะมีใบบอกให้ทูตนำข่าวมารายงานกราบทูลต่อพระมหากษัตริย์ไทยทราบทุกครั้ง เพื่อหาทางแก้ไขและป้องกัน ดังตัวอย่างเช่น ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ปี พ.ศ. 2339 พระเจ้าอนุรุธกษัตริย์หลวงพระบางได้มีใบบอกแจ้งมายังกรุงเทพฯ ว่า พระเจ้านันทเสนกษัตริย์เวียงจันทน์สมคบกับพระรามาธิบดี (พม่า) เจ้าเมืองนครพนม ไปคิดคดกับเวียคนามเพื่อให้เวียคนามช่วยเหลือให้เป็นอิสระจากไทย เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงทราบ ได้ดำเนินการแก้ไขหาจนสำเร็จลุกลง โดยการนำพระเจ้านันทเสนกษัตริย์เวียงจันทน์มาลงโทษ สามารถสกัดกั้นอิทธิพลของเวียคนามในการแผ่ขยายมายังอาณาจักรเวียงจันทน์ได้

2. ให้กษัตริย์หลวงพระบาง สอดส่องดูแลความประพฤติของเจ้าเมืองหัวเมืองลาวด้วยกัน โดยเฉพาะอาณาจักรเวียงจันทน์และจำปาศักดิ์ ซึ่งอยู่ในฐานะประเทศราชของไทยเหมือนกับหลวงพระบาง โดยกษัตริย์ไทยจะมอบหมายให้ทำการ สอดส่องดูแลรายงานพฤติกรรมของกษัตริย์ของอาณาจักรเวียงจันทน์และจำปาศักดิ์ว่ามีพฤติกรรมคดคาน หรือเอาใจออกห่างจากฝ่ายไทยไปสมคบกับเมืองอื่น ๆ เพื่อเป็นกบฏหรือไม่ ซึ่งวิธีการนี้นับว่าไคผลเป็นที่น่าพอใจ เพราะกษัตริย์หลวงพระบางทุกพระองค์ปฏิบัติตามนโยบายของไทยอย่างเคร่งครัดตลอดสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะเมื่อทราบและพบเห็นพฤติกรรมของกษัตริย์อาณาจักรใกล้เคียงก็จะรายงานแจ้งข่าวมายังกรุงเทพฯ อยู่เสมอ ดังเช่นในปี พ.ศ. 2369 พระเจ้ามังฆาตุราช กษัตริย์หลวงพระบาง ได้มอบหมายให้ทหารนำพระราชสาส์นมา

¹ ถนอม อานามวัฒน์. ภูมิหลังความสัมพันธ์ระหว่างไทย เขมร ลาว. หน้า 232.

แจ้งชาวการกอกบฏของ เจ้านวงศ์ กษัตริย์เวียงจันทน์ให้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบ¹

จากการที่พระมหากษัตริย์ไทยทรงใจนโยบายในการมอบหมายให้กษัตริย์ของหลวงพระบาง สอดส่องดูแลความประพฤติของ เจ้าเมืองหัว เมืองลาวทั้งหลายแล้วแจ้งข่าวมายังกรุงเทพฯ ทรงเรื่องจึง เป็นสิ่งที่ทำให้ไทยได้ประโยชน์อย่างมากในการล่วงรู้พฤติกรรมของบรรดาเจ้าเมืองลาวที่คึกคะนองกระเดื่องต่อไทย ทำให้ไทยสามารถระงับและปราบปรามหัว เมือง เหล่านี้ได้ ที่เป็นเช่นนี้ก็เนื่องมาจากได้รับความร่วมมือจากกษัตริย์หลวงพระบางนั่นเอง

3. การเกณฑ์กำลังทหารของอาณาจักรหลวงพระบางมาช่วยไทยในการทำสงคราม ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกถึงพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อกรุงเทพฯ ทำศึกสงครามกับอาณาจักรใกล้เคียง โดยเฉพาะกับพม่าและในการปราบปรามหัว เมืองขึ้นที่กระด้างกระเดื่องต่อไทย กษัตริย์หลวงพระบางมักจะยกกองทัพมาช่วยไทยอยู่เสมอ ก็จะเห็นได้จากปี พ.ศ. 2347 ซึ่งตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้โปรดเกล้าฯ ให้แม่ทัพยกกองทัพจากกรุงเทพฯ ไปตีเมืองลือ เมืองเงินและแคว้นสิบสองปันนา ซึ่งเมืองเหล่านี้เป็นเมืองขึ้นของพม่า ในการยกกองทัพไปในครั้งนี้ ไทยได้มีศูย์อักษรไปขอกำลังทหารจากหลวงพระบางให้ไปช่วยรบ ผลจากการรบทำให้ไทยประสบความสำเร็จ

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว กษัตริย์ของหลวงพระบางได้แก่เจ้ามังฆาตุราชกัโกลิงทหารจำนวน 5,000 คน มาช่วยไทยปราบกบฏเจ้านวงศ์ กษัตริย์เวียงจันทน์ในปี พ.ศ. 2369 - 2371 เป็นต้น

¹กรมศิลปากร. ประชุมพงศาวดาร เล่ม 4 (ภาค 5) พงศาวดารเมืองหลวงพระบาง. หน้า 593-594.

²แสงโสม เกษมศรี, มรว วิมล พงษ์พิพัฒน์ ประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2325 - 2394) หน้า 61.

ปัญหาที่เกิดขึ้นจากหลวงพระบางในสมัยรัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 3

ปัญหาเหล่านี้ ^(๑)เกิดขึ้นจากการทะเลาะวิวาทภายในของบรรดาเชื้อพระวงศ์ของอาณาจักรหลวงพระบางเอง ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการแย่งชิงอำนาจกันในการขึ้นครองราชย์สมบัติ ในสมัยรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกและพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ปัญหาการแย่งชิงราชสมบัติในอาณาจักรหลวงพระบางยังไม่เกิดขึ้น แต่เกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2379 ภายหลังจากพระเจ้ามิ่งชาคราภษัตริย์หลวงพระบางสิ้นพระชนม์ ในขณะที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวกำลังพิจารณาแต่งตั้งผู้ที่มีความเหมาะสมขึ้นเป็นกษัตริย์ครองหลวงพระบางแทน ก็ปรากฏว่าเกิดเหตุการณ์ที่หลวงพระบางขึ้นนั่นคือ เจ้าวรชวงสุชเสริม กับเจ้าอุปราชราชโภย ซึ่งเป็นเชื้อพระวงศ์ของเจ้ามิ่งชาคราภษัตริย์พระองค์เดิม โต้ทะเลาะวิวาทกันเพื่อแย่งชิงตำแหน่งกษัตริย์หลวงพระบาง

เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงทราบพระองค์ได้ดำเนินการแก้ไขปัญหานี้ลงได้สำเร็จ ภัยการแต่งตั้งให้เจ้าวรชวงสุชเสริมขึ้นเป็นกษัตริย์ครองหลวงพระบาง ส่วนเจ้าอุปราชราชโภยก็แต่งตั้งให้เป็นเจ้าอภัยสุริยวงศาเป็นผู้ช่วยราชการ เจ้าสุชเสริมในการปกครองหลวงพระบาง เรื่องราวความขัดแย้งกันก็สงบลง ทั้งสองฝ่ายก็ร่วมมือกันจัดการปกครองบ้านเมืองอย่าง เป็นปกติ ไม่ก่อเรื่องทะเลาะวิวาทกันอีก

ปัญหาที่เกิดขึ้นจากเจ้าเมืองของหัวเมืองขึ้นคืออาณาจักรหลวงพระบาง

ปัญหาที่เกิดขึ้นในบรรดาหัวเมืองขึ้นน้อยใหญ่ที่ขึ้นต่ออาณาจักรหลวงพระบางส่วนใหญ่แล้ว จะเป็นการทะเลาะวิวาทแย่งชิงอำนาจกันเองของเจ้านายในหัวเมืองขึ้น ที่ตั้งอยู่รอบ ๆ บริเวณอาณาจักรหลวงพระบาง ที่ต้องทำให้กษัตริย์หลวงพระบางจำเป็นต้องเข้าไปแก้ไขปัญหาก็เกิดขึ้นให้สงบลง ดังเช่น ปัญหาที่เกิดขึ้นในเมืองเชียงรุ่ง พ.ศ. 2363 ซึ่งกษัตริย์หลวงพระบางก็สามารถแก้ปัญหาได้สำเร็จ¹

¹ กรมศิลปากร. ประชุมพงศาวดารภาค 5 พงศาวดารเมืองหลวงพระบาง.

วิธีการปกครองของไทยในการควบคุมกษัตริย์เวียงจันทน์

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ไทยมีวิธีการควบคุมให้อาณาจักรเวียงจันทน์อยู่ในอำนาจของไทยดังนี้

1. การให้อิสระแก่กษัตริย์เวียงจันทน์ในการปกครองภายในเวียงจันทน์พระมหากษัตริย์ของไทยมีนโยบายให้อิสระแก่กษัตริย์เวียงจันทน์ทุกพระองค์ทำการปกครองดูแลบ้านเมืองของตนเอง เหมือนกับที่มอบให้กษัตริย์หลวงพระบาง และจำปาศักดิ์โดยที่กษัตริย์ไทยไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการปกครองเลย เพียงแต่คอยให้คำปรึกษาหรือช่วยแก้ไขปัญหาก็พอ เวลาที่มีเหตุการณ์ไม่สงบเกิดขึ้น ซึ่งกษัตริย์หลวงพระบางไม่สามารถแก้ปัญหาได้ ก็จะมีใบบอกให้ทูตเข้ามาแจ้งขอราชการแก่ราชสำนักกรุงเทพฯ นอกจากนี้พระมหากษัตริย์ไทยก็ยังใบบอกหมายให้กษัตริย์เวียงจันทน์ควบคุมดูแลหัวเมืองลาวอื่น ๆ โดยเฉพาะหัวเมืองที่ตั้งอยู่ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง เช่น เมืองพาน เมืองหิน เมืองนอง เมืองคำเกิด เป็นต้น

นอกจากนี้ก็ยังมอบหมายให้กษัตริย์เวียงจันทน์ทำการ สอดส่องดูแลพฤติกรรมของบรรดาเจ้าเมืองถ้ามีพฤติกรรมไม่น่าไว้วางใจหรือมีท่าทีกระด้างกระเดื่องต่อไทย ถ้าพบเห็นก็รายงานเรื่องราวมายังกรุงเทพฯ เพื่อให้พระมหากษัตริย์ไทยจะได้ดำเนินการแก้ไข

2. นโยบายการนำตัวบุตรหลานของเชื้อพระวงศ์และกษัตริย์เวียงจันทน์มาเป็นตัวประกันที่กรุงเทพฯ วิธีการนี้กษัตริย์ไทยนับแต่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จนถึงพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จะทรงปฏิบัติคืออณาจักรเวียงจันทน์เช่นเดียวกับที่ปฏิบัติต่ออาณาจักรหลวงพระบาง ด้วยการที่พระมหากษัตริย์ไทยจะระบุให้กษัตริย์เวียงจันทน์ส่งบุตรหลานชายหนึ่งมายังราชสำนักกรุงเทพฯ เพื่อเป็นตัวประกันมิให้กษัตริย์เวียงจันทน์คิดกระด้างกระเดื่อง แต่กษัตริย์ไทยก็อ้างว่าเชื้อโอรสบุตรราชธิดาของกษัตริย์เวียงจันทน์เหล่านั้นมาศึกษาเล่าเรียนที่ราชสำนักกรุงเทพฯ เพื่อจะได้นำความรู้กลับไปใช้ยังบ้านเมืองของตนเอง ดังนั้นจึงเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่ผู้กักตัวของกษัตริย์เวียงจันทน์ว่าเมื่อสิ้นครองราชย์สมบัติแล้วจะต้องส่งบุตรหลานมายังกรุงเทพฯ

3. การสร้างความสัมพันธ์ด้านการสมรส กษัตริย์ไทยได้มีวิธีการสร้างความสัมพันธ์กับกษัตริย์ของ เวียงจันทน์อีกวิธีหนึ่งด้วยการขอราชธิดาของกษัตริย์เวียงจันทน์ มาเป็นพระสนมอยู่ในราชสำนัก ดังเช่นในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระองค์ทรงขอเจ้านางทองสุข และพระนางเสี้ยวจากพระราชาธิกาเจ้าอินทวงศ์มาเป็นพระสนม ซึ่งเจ้าอินทวงศ์ได้จัดส่งมาถวาย¹ โดยจัดส่งเจ้านางทองสุขมาเป็นพระสนมของ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก วิธีการสร้างความสัมพันธ์ด้านการสมรสจึงมี ผลทำให้กษัตริย์เวียงจันทน์มีความผูกพันกับไทยในแง่ของความเป็นเครือญาติกัน อีกทั้ง ยังเป็นการสร้างความภาคภูมิใจให้แก่กษัตริย์เวียงจันทน์และราษฎรของอาณาจักรเวียงจันทน์

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระองค์มีนโยบาย เกี่ยวพันกับพระราชาธิกาในเรื่องการสร้างความสัมพันธ์กับกษัตริย์เวียงจันทน์ด้วยวิธีการ สมรส โดยพระองค์ได้ยกย่องเจ้าฟ้าคุณพลทิพยวดีขึ้นเป็นพระมเหสี เจ้าฟ้าคุณพลทิพยวดี นี้ทรงมีเชื้อสายเวียงจันทน์ เพราะเป็นพระราชาธิกาของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า จุฬาโลกที่เกิดกับเจ้านางทองสุข แห่งเวียงจันทน์

ด้วยเหตุนี้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอาณาจักรเวียงจันทน์ ตั้งแต่สมัยพระบาท สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ความสัมพันธ์ เป็น ไปอย่างราบรื่น และมีความผูกพันกันมา จนถึงปี พ.ศ. 2369 ที่เจ้าอนุวงศ์กษัตริย์เวียงจันทน์ ก่อกบฏเพื่อเป็นอิสระจากไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

4. การสนับสนุนบุคคลที่จงรักภักดีต่อไทยขึ้นเป็นกษัตริย์ครองเวียงจันทน์ วิธีการ ควบคุมกษัตริย์เวียงจันทน์อีกวิธีหนึ่งให้จงรักภักดีหรือสวามิภักดีต่อไทยในสมัยพระบาทสมเด็จ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ถึงพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็คือ การเลือกสนับสนุน บุคคลที่มีความจงรักภักดีต่อกษัตริย์ไทยขึ้นเป็นกษัตริย์ครองเวียงจันทน์ เพื่อจะให้คนที่เป็น กษัตริย์เวียงจันทน์เหล่านั้นจงรักภักดี และสวามิภักดีต่อกษัตริย์ไทย ดังเช่น ในสมัยพระบาท สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เจ้าอินทวงศ์ขึ้นเป็นกษัตริย์

¹ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม 1, หน้า 273.

ครองเวียงจันทน์แทนพระเจ้าันทเสนที่สิ้นพระชนม์ในปี พ.ศ. 2338 ซึ่งเจ้าอินทวงศ์
 คนนี้เป็นอนุชาของเจ้านันทเสนนั่นเอง ตามเหตุที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
 ทรงเลือกแต่งตั้งเจ้าอินทวงศ์เป็นกษัตริย์เวียงจันทน์ก็ เป็นเพราะมีความสามารถ และมึ
 ความจงรักภักดีคือไทยตั้งแต่ครั้งยังดำรงตำแหน่งเป็นอุปราชเมืองเวียงจันทน์ และในปี
 พ.ศ. 2347 เมื่อเจ้าอินทวงศ์กษัตริย์เวียงจันทน์สวรรคตลง พระบาทสมเด็จพระ
 พระพุทธเลิศหล้านภาลัยก็ยังทรงเลือกแต่งตั้งเจ้าอนุวงศ์ซึ่งเป็นราชบุตรของพระเจ้าันทเสน
 ขึ้นเป็นกษัตริย์ครองเวียงจันทน์แทนเจ้าอินทวงศ์ ซึ่งเจ้าอนุวงศ์กษัตริย์เวียงจันทน์คน
 นี้เป็นคนที่เคยมาพักอาศัยอยู่ในราชสำนักกรุงเทพฯ ศึกษาเล่าเรียนที่กรุงเทพฯ และเป็น
 คนที่นิยมไทย มีความจงรักภักดีคือไทย มีความชอบในการช่วยไทยรบกับพม่า ตั้งแต่
 ยังกำรงตำแหน่งอุปราช ซึ่งวิธีการหนุนมุกคัลที่มีความจงรักภักดีคือไทยขึ้นเป็นกษัตริย์
 เวียงจันทน์นั้นนับว่าโค้ประโยชน์คือไทยเป็นอย่างมาก ตลอดจนมีพระบาทสมเด็จพระพุทธ
 ยอดฟ้าจุฬาโลก และพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

5. วิธีการแสดงการยาขของให้ความสนิทสนมกับกษัตริย์เวียงจันทน์ นับตั้งแต่

รัชสมัย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ถึงพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้า
 อยู่หัว ทรงเลือกใ้วิธีการผูกมิตรจิตใจกษัตริย์เวียงจันทน์ให้จงรักภักดีคือไทยด้วยการให้
 ความสนิทสนมเป็นกันเองกับกษัตริย์เวียงจันทน์ และเชื้อพระวงศ์เวียงจันทน์ ดังเช่นมี
 พระราชสาส์นไต่ถามทุกข์สุขของกษัตริย์เวียงจันทน์ พระราชทานทรัพย์สินสิ่งของมีค่าให้
 กษัตริย์เวียงจันทน์ และเชื้อพระวงศ์เวียงจันทน์ ทั้งที่พักอาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ หรือ
 อยู่ในอาณาจักรเวียงจันทน์ ถึงจะเห็นโค้ชัดที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
 ทรงให้ความสนิทสนมเป็นกันเองกับเจ้าอนุวงศ์กษัตริย์เวียงจันทน์มาเป็นพิเศษ มีการ
 สนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ด้านการละคร การดนตรี¹ กับเจ้าอนุวงศ์ และเมื่อพระบาท

¹ กรมศิลปากร. ประชุมจดหมายเหตุปราบกบฏเวียงจันทน์. หน้า 95.

สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยจะจัดสร้าง หรือแสดงละคร การละเล่นต่าง ๆ ในพระบรมมหาราชวัง พระองค์จะไปรถ เกล้าใหม่พระราชสาส์นพร้อมกับแผนผังไปเชิญชวนให้เจ้าอนุวงศ์ศรีอยุธยาเวียงจันทน์ลงมาพบยังกรุงเทพฯ เพื่อร่วมชมและแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็น¹

จากการให้ความสนิสนมจนสนิทชิดชอบ เป็นที่สยพระราชาธิบดีของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยนี้เอง จึงมีผลทำให้เจ้าอนุวงศ์ศรีอยุธยาเวียงจันทน์จงรักภักดีหรือสวามิภักดิ์คือไทยตลอดจนถึงรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

6. การใช้อำนาจเด็ดขาดเข้าทำการปราบปรามผู้คิดกบฏต่อไทย วิธีการนี้เป็นวิธีการที่พระมหากษัตริย์ไทยจะใช้ก็ต่อเมื่อทราบข่าวว่ากษัตริย์ของเวียงจันทน์ หรือบรรดาเจ้าเมืองที่ขึ้นต่ออาณาจักรเวียงจันทน์คิดกบฏหรือกระด้างกระเดื่องต่อไทย ซึ่งก็ไม่ได้ไชยบ่อยนัก เพราะในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยนั้น กษัตริย์ของเวียงจันทน์มีความจงรักภักดีต่อไทย ไม่ก่อปัญหายุ่งยากให้พระมหากษัตริย์ไทยคองหนักพระทัย จะมีปัญหาเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมาถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวในปี พ.ศ. 2369 - 2371 ที่เจ้าอนุวงศ์ศรีอยุธยาเวียงจันทน์กบฏ เพื่อเป็นอิสระจากอิทธิพลของไทย ในครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ยกกองทัพจากกรุงเทพฯ ออกไปทำการปราบปรามจนประสบความสำเร็จ

พฤติกรรมกษัตริย์เวียงจันทน์ภายใต้การปกครองของไทย

อาจจะกล่าวได้ว่าในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ถึงพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2325 - 2394) กษัตริย์เวียงจันทน์ได้แสดงพฤติกรรมต่อไทย 2 ประการ คือ

¹มหาสิลาวิรวงศ์. พงศาวดารลาว หน้า 243.

1. การแสดงความจงรักภักดี ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย อาจกล่าวได้ว่าโดยส่วนใหญ่แล้วกษัตริย์ เวียงจันทน์เกือบทุกพระองค์มีความจงรักภักดีต่อกษัตริย์ไทย โดยเฉพาะเจ้าอินทวงศ์ (พ.ศ. 2338-2347) และเจ้าอนุวงศ์ (พ.ศ. 2347-2372) กษัตริย์เวียงจันทน์ทั้งสององค์จงรักภักดีและสวามิภักดิ์คือไทยสนองนโยบาย และปฏิบัติตามคำสั่งของพระมหากษัตริย์ไทยทุกเรื่องที่มีพระบรมราชโองการไปถึง กังเช่นกษัตริย์ไทยเรียกเกณฑ์แรงงานจากชาว เวียงจันทน์มาใช้ทำงานในกรุงเทพฯ บางครั้งก็ตั้งไม้ ก่อสร้างเจดีย์ ซึ่งในบางครั้งเจ้าอนุวงศ์ กษัตริย์เวียงจันทน์ยัง เคยควบคุมราษฎร ไพร่พลจาก เวียงจันทน์มาทำนุบำรุงก่อสร้างที่ กรุงเทพฯ เอง

เหตุที่เป็น เช่นนี้ ก็เพราะสืบเนื่องมาจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงดำเนินนโยบายที่สร้างความสัมพันธ์และ สร้างพระคุณ โดยการเอาใจใส่ให้ความสนิทสนมต่อกษัตริย์เวียงจันทน์ และราษฎร เวียงจันทน์ จึงทำให้กษัตริย์เวียงจันทน์ไม่ก่อปัญหาทางการปกครองให้แก่ไทยเลยในตลอดสมัยรัชกาล พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

2. การกระทำการระเคืองต่อไทย ถึงแม้ว่าตลอดรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยของไทยกษัตริย์ของ เวียงจันทน์จะมีความจงรักภักดีคือไทย ไม่ก่อคานหรือเป็นปฏิปักษ์คือไทยเลย แต่พอถึงรัช สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ปรากฏว่าเจ้าอนุวงศ์ กษัตริย์เวียงจันทน์กลับมีท่าที เป็นปฏิปักษ์คือไทย สาเหตุที่เจ้าอนุวงศ์คิดกบฏเอาใจออกห่างจากไทยนั้น เกิดจากความรู้อิ่ ส่วนตัวของเจ้าอนุวงศ์ กษัตริย์เวียงจันทน์เอง ที่ไม่พอใจเมื่อทูลขอพระราชทานขอ

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อให้พระองค์มีพระบรมราชานุญาตให้ชาวลาว
เวียงจันทน์ที่ถูกกวาดต้อนมา แคร่ครั้งสมัยกรุงธนบุรีกลับไปเมืองเวียงจันทน์ แต่พระบาท
สมเด็จพะนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงอนุญาต เจ้าอนุวงศ์คำมัยเวียงจันทน์จึงเกิดความ
ไม่พอใจ

นอกจากนี้เกิดความขัดแย้งกั้ง เติมระหว่าง เจ้าอนุวงศ์กับเจ้าเมืองนครราชสีมา
(ทองอิน) เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 2 มูลเหตุของความขัดแย้งเนื่องมาจาก
การแข่งขันอิทธิพลกันในอาณาจักรจำปาศักดิ์¹ ความขัดแย้งรุนแรงได้เพิ่มขึ้น เมื่อเจ้า
อนุวงศ์คำมัยเวียงจันทน์จับกุมตัวพระยาพรหมภักดีมายังกรุงเทพฯ เพื่อให้พระบาท
สมเด็จพะพุทธเลิศหล้านภาลัยพิจารณาโทษในข้อหาใน การสนับสนุนอ้ายสาเกียดโง้ง²
การกบฏในอาณาจักรจำปาศักดิ์ ซึ่งในครั้งนั้นถึงแม้ว่าพระบาทสมเด็จพะพุทธเลิศหล้า
นภาลัยไม่ทรงลงโทษเจ้าพระยาพรหมภักดีก็ตาม แต่มีผลทำให้พระยาพรหมภักดีโกรธ
แค้น และหาทางแก้แค้นเจ้าอนุวงศ์เสมอมา และสบโอกาสในเวลาต่อมาเมื่อพระบาท
สมเด็จพะพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงโปรดเกล้าฯมอบหมายให้เจ้าพระยาพรหมภักดี
เจ้าเมืองนครราชสีมา ไปทำการเกณฑ์แรงงานไพร่สัก เล่าในหัว เมืองลาวตะวันออกขึ้น
ต่อกรุงเทพฯ โดยเฉพาะหัวเมืองที่ตั้งอยู่บริเวณเขตติดกับอาณาจักรเวียงจันทน์ ดังนั้น
จึงทำให้เกิดมีการกระทบกระทั่งกันระหว่างพระยาพรหมภักดีกับเจ้าอนุวงศ์ ถึงหลักฐาน
ทางฝ่ายลาวที่แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งระหว่างเจ้าเมืองนครราชสีมากับเจ้าอนุวงศ์
ว่าสืบเนื่องมาจากการสัก เล่า ในหัว เมืองลาว

นอกจากนี้ เหตุการณ์ที่กระตุ้นให้เจ้าอนุวงศ์คำมัยเวียงจันทน์ ก่อการกบฏ
อีกประการหนึ่งก็คือ เจ้าอนุวงศ์ไม่พอใจที่ราษฎรในหัว เมืองลาวได้รับความเดือดร้อน
จากการสัก เล่า และ การเกณฑ์แรงงาน

---

¹ ประทีป ชุมพล. พื้นเวียงวรรณกรรมแห่งอาราคะ. หน้า 100-101.
² อ้ายสา เป็นชนนากบฏแสดงตนเป็นมือปืนหรือหัวเมือง รวบรวมพวกชาวแถบหัวเมือง
อัครบือ สาลวัน กำทองใหญ่ ได้ประมาณ 8000คนจึงเข้ายึดจำปาศักดิ์ .

ซึ่งรัฐบาลไทยได้มอบหมายให้เจ้าเมืองนครราชสีมา และเจ้าเมืองคาง ๆ ที่ขึ้นต่อนครราชสีมา ทำการสกัดเกณฑ์แรงงานราษฎร การเกณฑ์แรงงานดังกล่าว ได้สร้างปัญหาให้แก่ราษฎรในหัวเมืองลาวมาก บางคนเกิดความหวาดกลัวหลบหนี การสกัดเกณฑ์เข้าบ้าง และก็มีบางพวกหนีเข้าไปพึ่งเจ้าอนุวงศ์กษัตริย์เวียงจันทน์ เจ้าอนุวงศ์จึงถือเอาปัญหาความเดือดร้อนของราษฎรที่ได้รับจากการสกัด เป็นข้ออ้างชำระกฎหมาย

นอกจากนี้ เจ้าอนุวงศ์ เกิดความรู้สึกไม่พอใจเกี่ยวกับนโยบายของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ในเรื่องการตั้งเมืองใหม่ขึ้นในบริเวณฝั่งขวาแม่น้ำโขง ดังเช่น เมืองภูเขียว พะเยา พุทไธสง ชนบท สาเหตุที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งเมืองใหม่ เนื่องจากสถานการณ์รอบประเทศที่ไม่น่าไว้วางใจ อันเนื่องมาจาก เวียดนามพยายามจะขยายอิทธิพลเข้ามายังราชอาณาจักรลาว ซึ่งจะมีผลทำให้อำนาจของไทยในหัวเมืองลาวเสื่อมลงไป ด้วยเหตุนี้ รัชกาลที่ 3 จึงปรับปรุงหัวเมืองลาวขึ้นใหม่เพื่อใช้เป็นคานสัดกันอิทธิพลของเวียดนาม โดยมอบหมายให้เจ้าพระยาพรหมภักดี เจ้าเมืองนครราชสีมา เป็นตัวแทนปกครองดูแล จากนโยบายการปรับปรุงหัวเมืองลาวใหม่นี้เอง เป็นเหตุให้เจ้าอนุวงศ์ กษัตริย์ของอาณาจักรเวียงจันทน์ เกิดความรู้สึกไม่พอใจพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากรู้สึกว่าคุณเองถูกลิดรอนจากไทย ซึ่งก็ยังเกิดความรู้สึกน้อยใจที่ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดปรานเจ้าเมืองนครราชสีมา ซึ่งเป็นคนที่มากระนางกับตนเองอีกด้วย

¹ หอวังวิธาน. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เล่มที่ 5 จ.ศ. 1187 ในมณฑล
ปราสาทเวียงจันทน์.

ปัญหาการปกครองอาณาจักรเวียงจันทน์ในสมัยรัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 3

ถึงแม้ว่าส่วนใหญ่แล้วกษัตริย์เวียงจันทน์จะสวามิภักดิ์คือไทย ไม่ก่อปัญหาใด ๆ แก่ไทยเลยตลอดสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และมาเกิดปัญหาทางการปกครองขึ้นในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว สรุปได้ดังนี้

ก. ปัญหาอันเกิดจากการปกครองของไทย โจวีเคราะห์โดยสรุปมูลเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในการปกครองอาณาจักรเวียงจันทน์เกิดขึ้นจากการจัดการปกครองของไทย หละหลวม อาจจะถูกกล่าวได้ว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงดำเนินนโยบายการปกครองเวียงจันทน์ด้วยการให้อิสระแก่กษัตริย์เวียงจันทน์ในการตัดสินใจทำการปกครองดูแลความเป็นไปต่าง ๆ ในเวียงจันทน์ โดยที่พระมหากษัตริย์ไทยไม่เข้าไปเกี่ยวข้องเพราะทรงไว้วางพระราชหฤทัยในตัวกษัตริย์เวียงจันทน์ว่ามีความจงรักภักดีคือไทย กวายนั่นเมื่อกษัตริย์ไทยไม่เข้าไปก้าวกายจึงเปิดโอกาสให้กษัตริย์เวียงจันทน์ปกครองบ้านเมืองอย่างอิสระ และยังกษัตริย์เวียงจันทน์มองเห็นว่ากษัตริย์ไทย โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงไว้วางพระราชหฤทัยไม่ส่งขุนนางไทยมาตรวจสอบว่า ได้ทำตามนโยบายของกษัตริย์ไทยหรือไม่ก็ยิ่งทำให้กษัตริย์เวียงจันทน์ถือโอกาสนี้ใช้อำนาจปกครองบ้านเมืองได้อย่างเต็มที่ จึงเป็นเหตุให้กษัตริย์เวียงจันทน์ตัดสินใจทำการแก้มัญญา และทำการปกครองบ้านเมืองโดยไม่ฟังเสียงหรือนโยบายของกรุงเทพฯ เลย ยิ่งเมื่อเกิดเหตุการณ์กระทบกระทั่งระหว่างกษัตริย์เวียงจันทน์กับเจ้าเมืองนครราชสีมา พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยมีใ้ทรงทำการแก้มัญญาให้ทั้งสองฝ่ายยุติข้อขัดแย้งกัน แต่ทรงวางเฉยไม่สนใจเข้าไปไกล่เกลี่ย จากการที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงวางเฉยในครั้งนั้นเอง จึงทำให้เจ้าอนุวงศ์กษัตริย์เวียงจันทน์คิดจะเป็นอิสระจากไทย

ข. ปัญหาอันเกิดจากกัณฑ์แรกแห่งของเวียงคนามในอาณาจักรเวียงจันทน์

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เมื่อเวียงคนามรวมเป็นอาณาจักรไค้มันคงแล้ว เวียงคนามเริ่มนโยบายขยายอิทธิพลเข้ามาแทรกแซงในราชอาณาจักรลาวโดยเฉพาะ เวียงจันทน์ได้เริ่มเข้ามาอย่างจริงจังในระหว่าง พ.ศ. 2362 ภายใต้การนำของ องค์ตากุน หรือเอวังเหี้ยก¹ คุ้ยการชักน้ากษัตริย์เวียงจันทน์คือเจ้านูนวงศ์ใหม่ทำที่ กระจ่างกระเบื้องค่อไทย โดยการทำโอกาสหรือช่องว่างที่ไทยกับเวียงจันทน์เริ่ม ชักห่างกัน ในการเข้ามาแทรกแซงของเวียงคนามนั้นใช้วิธีการส่งทูตเข้ามาเจรจ าชักจูงให้เจ้านูนวงศ์เลิกกระจ่างกระเบื้องค่อไทย ปรากฏว่าวิธีการของเวียงคนาม นั้นว่าได้ผลเป็นอย่างดี เพราะเจ้านูนวงศ์กษัตริย์เวียงจันทน์คล้อยตาม จึงจะเห็น ได้จากการที่เจ้านูนวงศ์ส่งคณะทูตนำเครื่องราชบรรณาการไปถวายกษัตริย์เวียงคนามที่ กรุงเว้เป็นการตอบแทน² จึงสรุปได้ว่าจากการที่เวียงคนามมาชักจูงกษัตริย์เวียงจันทน์ ในครั้งนี้ก่อให้เกิดความเชื่อมั่นต่อเจ้านูนวงศ์เวียงจันทน์มาก เพราะว่าเวียงคนาม ในขณะนั้นก็ถือได้ว่าเป็นอาณาจักรที่มีความเข้มแข็งเท่าเทียมกับไทย การแทรกแซง ของเวียงคนามจึงเป็นปัจจัยที่เป็นตัวเร่งทำให้เจ้านูนวงศ์ออกบฏค่อไทย

หลักฐานที่ยืนยันได้ว่าเวียงคนามแผ่อิทธิพลเข้ามาแทรกแซงเวียงจันทน์จะเห็น ได้จากเหตุการณ์ภายหลังจากเมื่อเจ้านูนวงศ์ลงมือออกการกบฏในปี พ.ศ. 2369 - 2371 เวียงคนามให้ที่หลบซ่อนแก่เจ้านูนวงศ์ที่เมืองเงอาน³ พร้อมกับเวียงคนามก็ยังให้การ สนับสนุนเจ้านูนวงศ์ใหม่โอกาสกลับปกครองเวียงจันทน์ตามเดิม โดยการส่งหนังสือ มาประท้วงไทย ระบุให้ไทยจัดส่งชาวลาวเวียงจันทน์ที่ถูกกวาดต้อนมาไว้ที่ไทยกลับ

¹พงศาวดารลาว. ฉบับนายหยอง 2509. หน้า 757-759.

²อานามสยามยุทธ. เล่ม 1. หน้า 314.

³ทอวธิ์ฐาน. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เล่มที่ 28 จ.ศ. 1208 เรื่อง คำให้การเพี้ยเพี้ยเมืองซ้าย เมืองพวนเรื่อง เจ้านูนวงศ์เวียงจันทน์เป็นขบถ.

ไปยังเวียงจันทน์ตามเดิม พร้อมกับขู่ว่าถ้าไม่ส่งคนลาวเวียงจันทน์กลับไปตามที่
เวียงคนามขอร้อง เวียงคนามจะจักส่งกองทัพมาตีไทยให้ย่อยยับ¹

จากท่าทีและการกระทำของ เวียงคนามจึง เท่ากับ เป็นถาวรกระทำที่ให้การสนับสนุน
เจ้าอนุวงศ์กษัตริย์เวียงจันทน์ให้คิดกระด้างกระเดื่องต่อไทย

จากสาเหตุและปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น เจ้าอนุวงศ์กษัตริย์เวียงจันทน์จึงได้
ทำการกบฏต่อไทยในระหว่างปี พ.ศ. 2369 - 2371 มีวิธีการดังนี้

1. ทำการชักจูง และเกลี้ยกล่อมบรรดาหัวเมืองต่าง ๆ ที่ขึ้นกับเวียงจันทน์และ
เมืองนครราชสีมาให้หันมาร่วมมือกับเจ้าอนุวงศ์กบฏ เป็นอิสระจากไทยซึ่งก็มีเมือง
ที่เข้าร่วมเป็นจำนวนมาก ดังเช่น ขอนแก่น ชนบทสุพรรณภูมิ ร้อยเอ็ด ัญญุมิ
อุบล ชุขันธ์ เป็นต้น

2. เมื่อทำการรวบรวมกำลังคนจากหัวเมืองที่เขาสามารถยึดได้แล้ว เจ้าอนุวงศ์
กษัตริย์เวียงจันทน์ พร้อมด้วยเจ้าราชบุตร (โย) กษัตริย์จำปาศักดิ์ซึ่ง เป็นโอรสของ
เจ้าอนุวงศ์ยกกองทัพเข้ายึดเมืองสำคัญที่ขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ เช่น เมืองสระบุรี
เมืองนครราชสีมา พร้อมทั้งทำการกวาดต้อนผู้คนที่ย้ายอยู่ในแถบหัวเมืองเหล่านี้กวาด
ต้อนไปไว้ในอาณาเขตของอาณาจักรเวียงจันทน์

เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงทราบข่าวการกบฏของเจ้า
อนุวงศ์กษัตริย์เวียงจันทน์ที่เกิดขึ้นในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2369-2371 จึงได้ดำเนินการ
แก้ไข จากการกบฏของเจ้าอนุวงศ์กษัตริย์เวียงจันทน์ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัวทรงดำเนินการปราบปราม ดังนี้

ประการที่ 1 ปราบปรามอย่างเด็ดขาด เพื่อมิให้เป็นเยี่ยงอย่างแก่เจ้าเมือง
อื่น ๆ ภายหลังจากการกบฏของเจ้าอนุวงศ์ในปี พ.ศ. 2369 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า

¹ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 3.

พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าให้กรมพระราชวังบวรฯ เป็นจอมทัพยกกองทัพไทยขึ้นไปปราบปราม เจ้าอนุวงศ์ที่เวียงจันทน์ได้สำเร็จ จนถึงปี พ.ศ. 2371 ก็สามารถจับตัวเจ้าอนุวงศ์ได้แล้วนำตัวเจ้าอนุวงศ์มาทักขังไว้ที่กรุงเทพฯ จนเจ้าอนุวงศ์ครอมใจตาย เมื่อเจ้าอนุวงศ์ครอมใจตาย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าให้ตัดศีรษะเจ้าอนุวงศ์เสียบประจานไว้ที่สำเหร่

มูลเหตุที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกระทำเช่นนี้ อาจจะเป็นเพราะว่า ต้องการให้บรรดาเจ้าเมืองชั้นอื่น ๆ ได้เห็นเป็นตัวอย่างว่าใครก็ตามที่คิดกระด้างกระเดื่องก่อกบฏไทยแล้ว จะได้รับการลงโทษอย่างรุนแรงจากไทย ซึ่งวิธีการนั้นนับได้ว่าเป็นผลดีต่อไทยอย่างมาก ทำให้เจ้าเมืองต่าง ๆ เกิดความเกรงกลัวไม่คิดก่อกบฏไทยอีกเลย

ประการที่ 2 จัดการปกครองหัวเมืองลาวชั้นใหม่ ภายหลังจากที่รัชกาลที่ 3 ทรงยก เลิก เมือง เวียงจันทน์ใหม่ฐานะลดลงแล้วก็นวมก เมือง เวียงจันทน์เข้ามาไว้ในอาณาจักรไทย โดยตั้งคณะกรรมการรักษาหัวเมืองลาวฝ่ายเหนือขึ้นที่หนองคาย และให้เวียงจันทน์ขึ้นตรงต่อหนองคาย ส่วนบรรดาหัวเมืองชั้นของเวียงจันทน์แต่เดิมก็ให้ขึ้นก่อนครราชสีมาบ้าง จำปาศักดิ์บ้าง ดูปล้างตามความใกล้เคียงและเหมาะสม มูลเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีนโยบายปรับปรุงและยุบ เลิก ตลอดจนจัดการปกครองหัวเมืองลาวชั้นใหม่ก็เพื่อจะทำให้ไทยปกครองดูแลทั่วถึงเท่าเทียม เพราะหัวเมืองที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมอบหมายให้ตั้งเมืองชั้นใหม่ และความคุ้มครองหัวเมืองชั้นของเวียงจันทน์นั้น เจ้าเมืองเป็นบุคคลที่มีความจงรักภักดีต่อไทยสนองนโยบายพระมหากษัตริย์ไทยเป็นอย่างดีเสมอมา ดังนั้น ผลที่ตามมาก็จะทำให้การจัดการปกครองของไทยในหัวเมืองลาว และหัวเมืองชั้นที่มีอาณาเขตติดต่อกับอาณาจักรลาวมีความราบรื่นและง่ายต่อความควบคุม

สรุปแล้วภายหลังจากที่เจ้าอนุวงศ์กษัตริย์เวียงจันทน์ก่อกบฏในปี พ.ศ. 2369 - 2371 ถูกไทยปราบปรามได้สำเร็จ อาณาจักรเวียงจันทน์ก็ถูกยุบเลิกและก็ไม่มีการตั้งเมืองชั้นใหม่ที่ปกครองเวียงจันทน์แต่บัดนั้น เป็นต้นมา

นโยบายของไทยในการปกครองจำปาศักดิ์

วิธีการปกครองของไทยในการควบคุมกษัตริย์จำปาศักดิ์

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจำปาศักดิ์ในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว นับได้ว่ามีระดับความสัมพันธ์อยู่ในเกณฑ์ดีมาโดยตลอด เนื่องมาจากว่ากษัตริย์ของจำปาศักดิ์แต่ละองค์มีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ไทย ดังนั้นจึงทำให้ไทยไม่ประสบปัญหาในการปกครองจำปาศักดิ์แต่อย่างใด ที่เป็นเช่นนี้เป็นเพราะวิธีการจัดการปกครองของไทย ดังต่อไปนี้

1. การให้อิสระแก่กษัตริย์จำปาศักดิ์ในการปกครองภายใน ในการปกครองอาณาจักรจำปาศักดิ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกถึงพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จะทรงปฏิบัติเหมือนกันกับการจัดการปกครองในอาณาจักรหลวงพระบางและเวียงจันทน์ นั่นคือให้อิสระแก่กษัตริย์จำปาศักดิ์ทุกพระองค์ทำการปกครองดูแลบ้านเมืองของตนเอง

2. การควบคุมกษัตริย์จำปาศักดิ์ให้อยู่ในอำนาจ เพื่อให้กษัตริย์จำปาศักดิ์สวามิภักดิ์ไม่เอาใจออกห่างจากไทย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกถึงพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงดำเนินนโยบายดังนี้

2.1 นำบุตรหลานของเชื้อพระวงศ์ และพระโอรส พระธิดาของกษัตริย์จำปาศักดิ์มาอุปถัมภ์ที่กรุงเทพฯ ซึ่งวิธีการนี้มีวัตถุประสงค์เหมือนกัน เช่นที่ทรงปฏิบัติต่ออาณาจักรหลวงพระบาง และอาณาจักรเวียงจันทน์ และวิธีการนี้เมื่อนำมาใช้กับอาณาจักรจำปาศักดิ์ก็ได้ผลเป็นอย่างดี เพราะสามารถป้องกันมิให้กษัตริย์จำปาศักดิ์กระด้างกระเดื่องหรือเอาใจออกห่างจากไทย ตลอดสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ถึงพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

2.2 การใช้นโยบายขนานนุกุลที่กรุงเทพฯ ไว้ใจขึ้นเป็นกษัตริย์จำปาศักดิ์ เพื่อให้การจัดการปกครองอาณาจักรจำปาศักดิ์เป็นไปอย่างสงบเรียบร้อย ในการแต่งตั้ง

บุคคลที่จะขึ้นเป็นกษัตริย์เจ้าป่าสักกีนัน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มักจะเลือกแต่งตั้งบุคคลที่มีความจงรักภักดีนิยมไทยขึ้นเป็นกษัตริย์ครองนครจำปาศักดิ์ ก็จะเห็นได้จากในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง เจ้าฝ่ายหน้า (บุตรพระเจ้า) ซึ่งเป็นนายกองบ้านสิงห์ท่าขึ้นตรงต่อเจ้าป่าสักกีนัน เป็นกษัตริย์ครองนครจำปาศักดิ์แทนเจ้าไชยกุมาร¹ กษัตริย์เจ้าป่าสักกีนันก็เกิดที่รราภพและมีความอ่อนแอ แทนที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจะทรงแต่งตั้งเจ้าหน่อเมือง โอรสของเจ้าไชยกุมารกษัตริย์เจ้าป่าสักกีนันให้เป็นกษัตริย์เจ้าป่าสักกีนันพระราชบิดาตนเอง เหตุที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงมองเห็นว่าเจ้าฝ่ายหน้าเป็นคนที่มีความสามารถ และไว้วางใจได้เนื่องจากสวามีภักดีคือไทย เมื่อขึ้นเป็นกษัตริย์ครองนครจำปาศักดิ์แล้วคงจะปกครองบ้านเมืองให้สงบสุขร่มเย็นได้ และก็คงจะสนับสนุนนโยบายการปกครองของไทยเป็นอย่างดีซึ่งพระบรมราชาไชยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ก็ได้มลดีเป็นอย่างดีเพราะเจ้าหน้าเมื่อขึ้นเป็นกษัตริย์ครองจำปาศักดิ์แล้วก็สามารถทำการปกครองดูแลอาณาจักรจำปาศักดิ์ได้เป็นอย่างดี ไม่ก่อปัญหาทางการเมืองการปกครองให้ไทยต้องยุ่งยาก

ปัญหาการปกครองอาณาจักรจำปาศักดิ์สมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 (พ.ศ.

2325 - 2394)

จากการศึกษาการปกครองของไทยในจำปาศักดิ์สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว อาจจะกล่าวได้ว่าโดยส่วนใหญ่เจ้าป่าสักกีนันมีความจงรักภักดีคือไทย ไม่ก่อปัญหาทางการเมืองการปกครองให้กษัตริย์ไทยต้องยุ่งยากในการแก้ปัญหา แต่ทว่าก็ยังมียุทธนานั้นเกิดขึ้นบ้าง เล็กน้อยในอาณาจักรจำปาศักดิ์

¹ หอพระสมุดวชิราวุฒ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1153-1172 เล่มที่ 2 เรื่อง
เศกเจ้าพระประเทศราชไปครองเมืองต่าง ๆ. (ไมโครฟิล์มลำดับที่ 44 เล่มที่ 2 ม้วน 2)
เจ้าไชยกุมาร (องค์หลวง) เป็นโอรสของเจ้าสร้อยสมุทพรหามหาราช.

ซึ่งพอจะสรุปปัญหาได้ดังนี้

1. ปัญหาอันเกิดจากการให้อิสระในการปกครองแก่กษัตริย์เจ้าป่าสักดิ์

สิ่งที่ได้กล่าวมาแล้วว่ากษัตริย์ไทยทรงมีนโยบายให้อิสระแก่กษัตริย์เจ้าป่าสักดิ์ในการปกครองดูแลบ้านเมืองของตนเอง ซึ่งก็นับว่าได้ผลดีในแง่ของความจงรักภักดี แต่บางครั้งการให้อิสระมากเกินไปก็ทำให้เกิดปัญหาขึ้นได้ สาเหตุก็เนื่องมาจากว่าถ้ากษัตริย์ไทยแต่งตั้งคนอ่อนแอขึ้นเป็นกษัตริย์ปกครองเจ้าป่าสักดิ์ กษัตริย์เจ้าป่าสักดิ์พระองค์นั้นก็ไม่สามารถที่จะปกครองดูแลได้ทั่วถึง จึงทำให้ราษฎรเดือดร้อนและจากความเดือดร้อนที่ได้รับบางพวกก็ต่อต้านการปกครอง หรือเป็นกบฏ ก่อความวุ่นวายภายในอาณาจักรเจ้าป่าสักดิ์ จึงกลายเป็นปัญหาที่พระมหากษัตริย์ไทยตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จนถึงพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องดำเนินการช่วยเหลือเจ้าป่าสักดิ์ ดังเช่น ในปี พ.ศ. 2352 พวกชาวมุสลิมเป็นชนพื้นเมืองในท้องถิ่นอาณาจักรเจ้าป่าสักดิ์ ได้ตามตัวกักต้อนการกบฏขึ้นในสมัยของพระเจ้าไชยภูมิราม กษัตริย์เจ้าป่าสักดิ์ พวกชาวมุสลิมโดยอาศัยเชิงแก้วล่าวารณนำกำลังเข้าทำการล้อมและยึดเอาเมืองเจ้าป่าสักดิ์ได้ จนทำให้พระเจ้าไชยภูมิรามกษัตริย์เจ้าป่าสักดิ์ซึ่งชราภาพแล้วตกใจตาย ปัญหาที่เกิดขึ้นในอาณาจักรเจ้าป่าสักดิ์ในครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดเกล้าฯ ให้พระยาพรหมภักดี (ทองอิน) ยกบัตรเมืองนครราชสีมายกกำลังไปปราบแต่ปรากฏว่าเดินทางไปยังไม่ถึงนครเจ้าป่าสักดิ์ เหตุการณ์กบฏของพวกชาวมุสลิมในเจ้าป่าสักดิ์ก็สงบลง สาเหตุที่เหตุการณ์สงบก็เพราะมีเจ้าหน้า เจ้าคำผง ซึ่งเป็นนายกองคุมบ้านสิงห์ท่า ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ขึ้นต่อนครเจ้าป่าสักดิ์ รวบรวมผู้คนเข้าทำการรวบรวมพวกชาวมุสลิมได้สำเร็จเสียก่อน เหตุการณ์กบฏของพวกชาวมุสลิมจึงสงบลง

2. ปัญหาความไม่ยุติธรรมในการปกครองของกษัตริย์เจ้าป่าสักดิ์

ปัญหานี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากนโยบายการลด เลิกของพระมหากษัตริย์ไทย โดยเฉพาะในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย นโยบายลด เลิกนี้ทำให้บรรดาเจ้าเมืองต่าง ๆ ที่ขึ้นกับอาณาจักรเจ้าป่าสักดิ์พยายามแข่งขันกันในการกวาดต้อนราษฎรมาทำการลด เลิก

ในเขตเมืองของตนเองให้ไ้จำนวนมาก เพื่อจะทำให้พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโปรดปราน การกระทำของบรรดาเจ้าเมืองเหล่านี้ได้สร้างความเดือดร้อนให้แก่ราษฎร และชนพื้นเมือง โดยเฉพาะพวกชาซึ่ง เป็นกลุ่มชนพื้นเมืองที่ถูกกวาดต้อนมาตั้งเล็ก กังนั้นพวกชาที่ได้รับความเดือดร้อนจึงไ้รวบรวมกำลังคน เมื่อไ้จำนวนมากแล้วก็ยกกำลังเข้าตีจำปาศักดิ์ ซึ่งเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรจำปาศักดิ์ ดังเช่นเหตุการณ์ในปี พ.ศ. 2360 ที่เรียกว่า กบฏอ้ายสาเหี้ยก้อง การกบฏครั้งนี้มีผลทำให้เจ้าหมาน้อย กษัตริย์จำปาศักดิ์สู้ไม่ได้ หลบหนีเข้าป่า พวกชาจึงไ้ยึดเอาจำปาศักดิ์ก่อนหลบหนีไปไ้ไ้แฉะเมืองจำปาศักดิ์ กังนั้นสรุปแล้วปัญหาการกบฏของพวกชาเหล่านี้ก็น่าจะมาจากความขัดแย้งกันระหว่างเจ้าเมืองจำปาศักดิ์ กับพวกชาซึ่งเป็นชนพื้นเมือง ภัยสาเหี้ยก้องความไม่ยุติธรรมของเจ้านครจำปาศักดิ์ และเจ้าเมืองที่ขึ้นต่อจำปาศักดิ์ และส่วนหนึ่งก็เกิดจากการที่รุ่ง เทพอาอยู่ห่างไกลจำปาศักดิ์มาก ทำให้ไม่สามารถสอดส่องดูแลความยุติธรรมของเจ้าเมืองที่ปกครองราษฎร และไม่รู้ถึงความเดือดร้อนที่ราษฎรในเขตอาณาจักรจำปาศักดิ์ไ้ไ้รับ

อย่างไรก็ตาม กบฏอ้ายสาเหี้ยก้องก็ถูกปราบปรามลงโดยเจ้านุวงศ์กษัตริย์เวียงจันทน์ที่อาสาทำศึกปราบปราม แล้วจับตัวอ้ายสาเหี้ยก้องไ้ส่งมารับโทษที่กรุงเทพฯ การก่อกวนไม่สงบของพวกชาจึงไม่เกิดขึ้นอีกเลย

3. ปัญหาความผิดพลาดในการแต่งตั้งบุคคลขึ้นเป็นกษัตริย์จำปาศักดิ์

ปัญหานี้เกิดขึ้นสืบเนื่องมาจากในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยที่ทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเจ้าราชบุตร (โย) โอรสของเจ้านุวงศ์กษัตริย์เวียงจันทน์ให้ขึ้นเป็นกษัตริย์ครองอาณาจักรจำปาศักดิ์ สืบเหตุเพราะต้องการนับว่าเพิ่มจักวามดีความชอบให้เจ้าราชบุตร (โย) ที่มีส่วนร่วมในการปราบปรามกบฏสาเหี้ยก้อง ทำให้เหตุการณ์ในอาณาจักรจำปาศักดิ์สงบลง ฉึงในการแต่งตั้งเจ้าราชบุตร (โย) เป็นกษัตริย์จำปาศักดิ์ในครั้งนี้ขุนนางและเจ้านายของไทยไ้ไ้มีความคิดเห็นในเรื่องดังกล่าวแยกเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งไ้ไ้แก่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรีไม่เห็นชอบด้วยเพราะจะเป็นการเพิ่มอำนาจให้เจ้านุวงศ์แห่งเวียงจันทน์ เนื่องจากว่าเจ้าราชบุตร (โย)

เป็นโอรสของเจ้าอนุวงศ์ เมื่อขึ้นเป็นกษัตริย์จำปาศักดิ์แล้วก็จะไปรวมกับเวียงจันทน์ จึงเท่ากับเพิ่มอำนาจและกำลังให้อาณาจักรเวียงจันทน์

ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งมีกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ (ต่อมาคือ รัชกาลที่ 3) ทรงเห็นชอบที่จะให้เจ้าราชบุตร (โย) เป็นกษัตริย์ครองจำปาศักดิ์เพราะมีความดีความชอบ จึงได้เป็นพระช่วยเพ็ช้ทูลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่งก็ทรงโปรดเกล้าฯ อนุญาติแต่งตั้งเจ้าราชบุตร (โย) เป็นกษัตริย์ขึ้นครองจำปาศักดิ์

อย่างไรก็ตาม เจ้าราชบุตร (โย) ก็มีความจงรักภักดีต่อไทย ตลอดสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย แต่สิ่งที่ผิดพลาดปรากฏลงในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปี พ.ศ. 2369 ที่อาณาจักรจำปาศักดิ์ไปร่วมสมคบกับเจ้าอนุวงศ์ กษัตริย์เวียงจันทน์ ก่อการกบฏเพื่อเป็นอิสระจากไทย จากกรณีนี้ถือได้ว่าเป็นข้อผิดพลาดของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในารแต่งตั้งเจ้าราชบุตร (โย) เป็นกษัตริย์จำปาศักดิ์ เพราะเท่ากับเป็นการเพิ่มอำนาจให้แก่อาณาจักรเวียงจันทน์ให้มากยิ่งขึ้น เนื่องจากเจ้าราชบุตร (โย) เป็นโอรสของเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ ความสัมพันธ์ของสองอาณาจักรลาวจึงมีความแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น และร่วมกันก่อกบฏเพื่อเป็นอิสระจากไทย

ความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครองระหว่างไทยกับอาณาจักรหลวงพระบาง
และจำปาศักดิ์ในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึง รัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2394 - 2446)

วิธีการจัดการปกครองอาณาจักรหลวงพระบางและจำปาศักดิ์

ลักษณะวิธีการจัดการปกครองของไทยในอาณาจักรหลวงพระบางภายหลังเหตุการณ์การสถาปนาเจ้านางศุ กษัตริย์เวียงจันทน์เป็นเครื่องยืนยันที่แสดงให้เห็นว่ากษัตริย์หลวงพระบางนั้น เป็นประเทศราชที่มีความซื่อสัตย์และมีความจงรักภักดีต่อไทย เนื่องจากหลวงพระบางเป็นกำลังช่วยไทยทำการปราบปรามเจ้านางศุแห่งเวียงจันทน์ ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงมอบหมายให้กษัตริย์หลวงพระบางคือ พระเจ้ามังฆักราชทำการควบคุมดูแลหัวเมืองขึ้นต่าง ๆ ของอาณาจักรเวียงจันทน์แทน เพื่อเป็นการตอบแทนความดีความชอบที่ช่วยไทยปราบปรามกบฏ ก้วยเทญี่เมื่อมาถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้มีนโยบายในการจัดการปกครองหลวงพระบาง และจำปาศักดิ์ในลักษณะที่คล้ายกับที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงเคยปฏิบัติมา วิธีการจัดการปกครองอาณาจักรหลวงพระบางและจำปาศักดิ์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิบัติดังนี้

1. การรักษาสถานการณ์การปกครองแบบเดิมในอาณาจักรหลวงพระบาง

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น รูปแบบลวิธีการปกครองของกษัตริย์ไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีต่ออาณาจักรหลวงพระบาง จะเป็นแบบการให้อิสระในการปกครองแก่กษัตริย์หลวงพระบาง ในการปกครองดูแลหัวเมืองขึ้นของหลวงพระบาง พร้อมมอบหมายให้กษัตริย์หลวงพระบาง เป็นผู้เป็นคาบศอกส่องดูแลและควบคุมหัวเมืองขึ้นรอบ ๆ อาณาจักรหลวงพระบาง แทนพระมหากษัตริย์ไทย เพื่อความสะดวกและรวดเร็ว เนื่องจากระยะทางระหว่างกรุงเทพฯกับ

อาณาจักรหลวงพระบางนั้นทางไกลกัน พระมหากษัตริย์ไทยไม่สามารถจะมาสอดส่องดูแล
ได้ทั่วถึง จึงการมอบหมายให้กษัตริย์หลวงพระบางดูแลบ้านเมืองของตนเอง นับว่าเป็น
วิธีการที่ได้ผลดีต่อไทยมาก ทั้งนี้เมื่อมาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระองค์ทรงปฏิบัติดังนี้ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ถึงสมัยพระบาท
สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั่นก็คือ ภายหลังจากที่ทรงแต่งตั้งพระเจ้าจันทราอนุชา
ของกษัตริย์สุโขทัยขึ้นเป็นกษัตริย์ครองหลวงพระบางแทนในปี พ.ศ. 2394 แล้วพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ยังคงให้อิสระแก่กษัตริย์หลวงพระบาง ในการปกครอง
ดูแลกิจการภายในอาณาจักรของตนเอง ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะกษัตริย์หลวงพระบางมีความ
จงรักภักดีต่อไทย เสมอมานับตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จนถึงสมัย
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในแง่ของวิธีการควบคุมกษัตริย์หลวงพระบางอย่างใกล้ชิดนั้น รัชกาลที่ 4
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิบัติดังนี้ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
จุฬาโลก และพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้า
อยู่หัวทรงปฏิบัติด้วยการนำเอาบุตรหลานของกษัตริย์หลวงพระบางมาเป็นตัวประกันที่กรุงเทพฯ
เพื่อเป็นการควบคุมมิให้กษัตริย์หลวงพระบาง กระด้างกระเดื่องหรือเอาใจออกห่างจาก
ไทย และกัมนโยบายหนุมนุชคนที่มีความจงรักภักดีต่อไทย หรือนิยมไทยขึ้นเป็นกษัตริย์หลวง
พระบาง

นอกจากวิธีการดังที่กล่าวมาข้างต้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และ
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังคงใช้วิธีการให้การยกย่องให้เกียรติแก่
กษัตริย์หลวงพระบาง ด้วยวิธีการแฉพระคุณ ดังเช่นการพระราชทานยศฐานบรรดาศักดิ์
ให้กษัตริย์หลวงพระบางสูงขึ้นกว่าเดิม มอบอำนาจสิทธิขาดให้แก่กษัตริย์หลวงพระบาง
ปกครองดูแลบ้านเมืองซึ่งก็นับว่าได้ผลดีเป็นอย่างยิ่ง เพราะทำให้พระเจ้าจันทราอนุชา
หลวงพระบางที่รัชกาลที่ 4 แต่งตั้งขึ้นมามีความจงรักภักดีต่อไทย ตามหลักฐานกล่าวว่า
ในปี พ.ศ. 2394 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง
เจ้าจันทรา อนุชาของพระเจ้าสุโขทัยขึ้นเป็นกษัตริย์ครองหลวงพระบางก่อนก็ได้

ทรงโปรดเกล้าเพิ่มยศ และพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ถึง 25 ชนิดให้แก่พระเจ้า
จันทราช พร้อมกับพระราชทานนามว่า "พระเจ้าจันทรเทพพระภาคคุณสุนทรธรรมราชา
พระเจ้านครหลวงพระบางรามา" ¹ สาเหตุก็เพราะกษัตริย์หลวงพระบางองค์นี้มีความ
สามารถและชาญฉลาด สนองนโยบายของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในการ
แผ่ขยายอาณาเขต และการปกครองบ้านเมืองไคร้มเย็นเป็นสุข

2. การรักษาสถานการณ์เดิมของไทยในอาณาจักรจำปาศักดิ์

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว ไทยได้ดำเนินนโยบายในการจัดการปกครองอาณาจักรจำปาศักดิ์เปลี่ยนแปลง
ไปจากเดิม นั่นก็คือในสมัยรัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 3 ไทยให้อิสระแก่กษัตริย์จำปาศักดิ์
ปกครองดูแลบ้านเมืองของตนเอง แต่ทว่าพอมาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งสองพระองค์ก็ทรงเข้าไป
ยุ่งเกี่ยวกับกิจการภายในของอาณาจักรจำปาศักดิ์ สาเหตุที่นโยบายของกษัตริย์ไทยเปลี่ยน
ไปก็เพราะว่าสถานการณ์ภายนอกประเทศ โดยเฉพาะเวียตนามกำลังขยายอิทธิพลเข้ามา
ยังราชอาณาจักรลาว และตัวอาณาจักรจำปาศักดิ์เองก็อยู่ทางไกลจากกรุงเทพฯ มาก มี
หัวเมืองขึ้นอยู่ภายใต้อำนาจมาก ทำให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จำเป็นต้องเข้าไปจัดการปกครองจำปาศักดิ์ใหม่ ควบการลด
หัวเมืองขึ้นบางเมืองของจำปาศักดิ์ให้น้อยลง บางเมืองก็ให้มาขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ

นอกจากนี้รัชกาลที่ 4 ก็ยังทรงโปรดเกล้าฯ ให้การสนับสนุนการตั้งเมืองใหม่
ในฝั่งขวาแม่น้ำโขง โดยการเกลี้ยกล่อมราษฎรที่อาศัยทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้มาอาศัย
อยู่ทางฝั่งขวา จากนโยบายดังกล่าวของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึง
ทำให้หัวเมืองขึ้นของจำปาศักดิ์ลดน้อยลง

¹ เติม วิชาคพจนกิจ. ประวัติศาสตร์ลาว. หน้า 127.

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ไทยใช้นโยบายการยกย่องและให้เกียรติแก่กษัตริย์จำปาศักดิ์ การเพิ่มศัใหญ่ฐานันดรศักดิ์สูงชันกว่าเดิม กิ่งที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 กิ่งนั้นเมื่อมาถึงสมัยรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไทยก็ยังคงปฏิบัติเหมือนคั้งเช่นรัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 3 ทรงปฏิบัติเนื่องจากทรงมองเห็นว่าวิธีการคั้งกล่าวนั้นได้ผลเป็นอย่างดีในการผูกมิตรจิตใจของผู้นั้นเป็นกษัตริย์จำปาศักดิ์ และบรรดาเชื้อพระวงศ์ ขุนนาง ทลอกจนราษฎรของอาณาจักรจำปาศักดิ์ให้จงรักภักดีและนิยมไทย จะโค่นองนโยบายของไทยในการปกครองบ้านเมือง

3. การปรับปรุงการปกครองเพื่อรองรับสถานการณ์คุกคามของตะวันตก และเวียตนาม ในหลวงพระบางและจำปาศักดิ์

ในช่วงตอนปลายของรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว อิทธิพลของประเทศตะวันตกเริ่มแผ่ขยายเข้ามายังดินแดนประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คั้งเช่นในปี พ.ศ. 2406 ฝรั่งเศสยึดครองเวียตนาม จนต่อมาฝรั่งเศสก็สามารถครอบครองเขมร อุวันไค้ทั้งหมด ก้วยเหตุนี้ทำให้สถานการณ์ภายนอกเริ่มเข้าคุกคามไทย เนื่องจากเขมร และเวียตนามมีอาณาเขตใกล้ชิดติดต่อกับไทยและประเทศราชของไทย เมื่อสถานการณ์เป็นเช่นนี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้ดำเนินการปรับปรุงการปกครองประเทศราชทางบ้านราชอาณาจักรลาว คือ อาณาจักรหลวงพระบาง จำปาศักดิ์ เพื่อรับสถานการณ์ไม่ให้ฝรั่งเศสเข้าคุกคามหัวเมืองประเทศราชเหล่านี้ของไทยไค้

เพราะฉะนั้นนโยบายของการปกครองหัวเมืองหลวงพระบาง และจำปาศักดิ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยมีวิธีการคั้งนี้

ก. การรวมหัวเมืองลาวต่าง ๆ ที่กระจัดกระจายให้มารวมกับไทยให้เป็น

ปีกแผน

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีนโยบายการวิกรอนหัวเมืองขึ้นของราชอาณาจักรลาวไม่ว่าจะเป็นหัวเมืองขึ้นของอาณาจักรหลวงพระบาง และจำปาศักดิ์ให้ลดน้อยลง โดยการมีนโยบายสนับสนุนให้มีการตั้งเมืองขึ้นใหม่ในฝั่งไทย พร้อมกับสนับสนุนให้ราษฎรลาวที่อาศัยอยู่ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงไหลอพยพข้ามแม่น้ำโขงมาตั้งถิ่นฐานที่บริเวณราชอาณาจักรไทย ซึ่งในการดำเนินนโยบายของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในครั้งนี้ ภัยพิบัติของหลวงพระบางและภัยพิบัติจำปาศักดิ์ไม่ได้ขัดขวางหรือรู้สึกขัดเคือง อาจจะเป็นเพราะว่าการดำเนินนโยบายในการผูกมัจฉิใจของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ลดทำให้ภัยพิบัติหลวงพระบาง และภัยพิบัติของจำปาศักดิ์มีความจงรักภักดีซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณของกษัตริย์ไทย

ข. กั้นตะวันตกไม่ให้เข้ายุ่งเกี่ยวกับราชอาณาจักรลาว

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นสมัยที่พระองค์เริ่มทำการปรับปรุงประเทศเพื่อให้เข้ากับตะวันตก ในการกั้นอิทธิพลของตะวันตกไม่ให้เข้ามายุ่งเกี่ยวหรือแผ่อิทธิพลเข้ามาคุกคามอาณาจักรหลวงพระบาง และอาณาจักรจำปาศักดิ์นั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงใช้วิธีการแสดงให้ฝรั่งเศสได้เห็นถึงสิทธิและอำนาจของพระมหากษัตริย์ไทยที่มีเหนืออาณาจักรหลวงพระบาง และจำปาศักดิ์โดยใช้สิทธิในการแต่งตั้งกษัตริย์หลวงพระบาง และกษัตริย์จำปาศักดิ์ ดังเช่นปี พ.ศ. 2394 ทรงไปทูลเกล้าฯ แต่งตั้งพระเจ้าจันทราชเป็นกษัตริย์ครองอาณาจักรหลวงพระบาง เป็นต้น ในการยืนยันสิทธิของไทยในการแต่งตั้งกษัตริย์ของหลวงพระบางในครั้งนี้ทำให้ฝรั่งเศสเห็นว่าไทยเป็นเจ้าประเทศราชหลวงพระบาง จึงจะเห็นได้จากปี พ.ศ. 2411 เมื่อฝรั่งเศส การนีเออร์ ชาวฝรั่งเศส ได้กล่าวยืนยันถึงสิทธิของไทยใน

หลวงพระบางว่าไทยมีสิทธิในการแต่งตั้งเจ้านครหลวงพระบางและอุปราช¹

4. เกศพิพาทกับฝรั่งเศสในสมัยรัชกาลที่ 5

สาเหตุที่ทำให้ไทยต้องพิพาท กับฝรั่งเศสในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็เนื่องมาจากข้อบกพร่องของสัญญาระหว่างไทยกับเวียดนามในเรื่องเมืองสองฝ่ายฟ้า โดยที่ไทยกับเวียดนามไม่ได้ทำการตกลงปักชายแดนเมืองขึ้น โดยเฉพาะเมืองในอาณาจักรหลวงพระบางว่าเมืองโคเบ็นของไทย หรือเมืองโคเบ็นของเวียดนาม ดังนั้นจึงทำให้ไม่สามารถจะรู้ได้ว่าพรมแดนของไทยและเวียดนามอยู่ตรงไหนจึงได้เปิดปัญหาขึ้นในหัวเมืองที่ตั้งอยู่ชายแดนต่อเขตไทยกับเวียดนาม เนื่องจากว่าเจ้าเมืองเหล่านี้ได้ทำความสนิทสนมและส่งเครื่องราชบรรณาการมาให้ทั้งไทยและเวียดนาม อำนาจของไทยและเวียดนามจึงกำกวมกัน ปัญหาเรื่องสิทธิในดินแดนหัวเมืองชายแดนเหล่านี้จึงได้คาราซังเช่นนี้เรื่อยมา โดยเฉพาะในแคว้นพวน หัวพันทั้งห้าทั้งหก สิบสองจุไท เป็นต้น

เมื่อฝรั่งเศสเข้าทำการยึดครองเวียดนามได้ใน พ.ศ. 2406 ฝรั่งเศสจึงได้อ้างสิทธิในการเข้าควบคุมหัวเมืองเหล่านี้แทนเวียดนาม โดยใช้วิธีการดังนี้

1. ฝรั่งเศสใช้ข้ออ้างจากการที่เวียดนามได้รับเครื่องราชบรรณาการจากหัวเมืองชายแดนของหลวงพระบาง เช่น เมืองตะโปน แรม จัน นาร พิณ นอง เชียงรม นามอง เป็นต้น²

¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์. การปราบฮ่อและการเสียดินแดน พ.ศ. 2431. หน้า 21-22.

(อ้างจาก Francis Ganier, Voyaged Exploration Indochina Empire, VI p.32)

² ถนอม อานามวัฒน์. ภูมิหลังความสัมพันธ์กษัตริย์ไทย เขมร ลาว. หน้า 231.

ในการแผ่ขยายอิทธิพลเข้าสู่อาณาจักรหลวงพระบาง และจำปาศักดิ์ ฝรั่งเศสได้ดำเนินการเป็นขั้นตอน เพื่อมิให้ไทยเกิดความรำลึกว่าฝรั่งเศสกำลังจะขยายอิทธิพลเข้ามา ฝรั่งเศสได้ดำเนินการดังนี้

1.1 ใช้วิธีการทางการทูตเพื่อแผ่อิทธิพล ฝรั่งเศสได้ส่งทูตมาเจรจาพร้อมทั้งส่งนักสำรวจ ชื่อ คร.เนียส เข้ามาสืบสวนกลุ่มทางในอาณาจักรหลวงพระบางในปี พ.ศ. 2425 โดยใช้ข้ออ้างว่าที่ส่ง คร.เนียส เข้ามานั้นส่งมาในฐานะนักวิทยาศาสตร์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดอนุญาตให้ คร.เนียส เข้ามาสืบสวนได้ เนื่องจากเห็นว่า เป็นแค่นักวิทยาศาสตร์¹

1.2 ฝรั่งเศสได้ขออนุญาตรัฐบาลไทยตั้งสถานกงสุลที่เมืองหลวงพระบางใน พ.ศ. 2426 ปรากฏว่ารัฐบาลไทยเริ่มมองเห็นท่าทีของฝรั่งเศสว่าจะแผ่อิทธิพลเข้ามาในหลวงพระบาง รัฐบาลไทยจึงได้ปฏิเสธคำขอของฝรั่งเศส เมื่อถูกไทยปฏิเสธ ฝรั่งเศสก็ยังกรบกร่ำกษัตริย์ไทย คือพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการที่จะตั้งสถานกงสุลที่เมืองหลวงพระบางให้ได้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมองเห็นว่าถ้าหากไทยยังคัดค้านไม่ยินยอมอดุลมุลว่กับฝรั่งเศส ก็จะเป็นอันตรายต่อไทยเป็นแน่ ด้วยเหตุนี้เมื่อทรบเร้าไม่ไหวในปี พ.ศ. 2428 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงยินยอมแต่ก็มีเงื่อนไขกับฝรั่งเศส โดยมีเงื่อนไขว่าถ้าฝรั่งเศสลงนามในอนุสัญญาหลวงพระบาง ที่ระบุว่าอาณาจักรหลวงพระบางเป็นของไทย รัฐบาลไทยก็จะยินยอมให้ฝรั่งเศสตั้งสถานกงสุลที่หลวงพระบาง ในครั้งนี้ฝรั่งเศสก็ยินยอมลงนามความเงื่อนไขของไทย ในวันที่ 7 พฤษภาคม 2429²

ต่อมาฝรั่งเศสได้ส่งนายปาวี มาเป็นรองกงสุลประจำเมืองหลวงพระบางในการเข้ามาของนายปาวีครั้งนี้ ฝรั่งเศสได้เจรจากับรัฐบาลไทยให้ออกใบอนุญาตบัตร

¹จิราภรณ์ สถาปนวรรณนะ. วิกฤตการณ์สยาม ร.ศ. 112. หน้า 7-10.

²กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย. สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างไทยกับต่างประเทศ และองค์การระหว่างประเทศ. หน้า 105-110.

เพื่อรับรองการแต่งตั้งนายปาวีเป็นรองกงสุล แต่รัฐบาลไทยไม่ยินยอม
ออกหนังสือดังกล่าวให้นายปาวี เนื่องจากไม่แน่ใจในการเดินทางเข้ามาของนายปาวี
อย่างไรก็ตามถึงแม้รัฐบาลไทยจะปฏิเสธ ไม่ยอมทำตามคำขอรองของฝรั่งเศส ฝรั่งเศส
ก็ไม่ยอมให้อังกฤษรบเราไทยทุกวิถีทาง จนในที่สุดเมื่อไทยถูกฝรั่งเศสรบเร้าหนักเข้า
รัฐบาลไทยก็ยินยอมออกพาสปอร์ตให้แก่ นายปาวี แต่ไม่ยินยอมออกใบอนุมัติบัตรแต่งตั้ง
นายปาวีเป็นรองกงสุลของฝรั่งเศสในเมืองหลวงพระบางให้ แต่อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่า
ไทยจะไม่ออกใบอนุมัติบัตรแต่งตั้งนายปาวีเป็นรองกงสุล นายปาวีก็ถือโอกาสที่ไทยออก
พาสปอร์ตให้เดินทางสำรวจสภาพพื้นที่ภูมิประเทศของหลวงพระบาง พร้อมกับได้ทำตน
เป็นไวยาซังของฝรั่งเศสเสียเอง ซึ่งรัฐบาลไทยก็มีได้ทำการชักขวาง เนื่องจาก
คาดไม่ถึงว่านายปาวีจะออกสำรวจภูมิประเทศเพื่อผลทางการเมืองในภายหลัง แต่ไทย
กลับคิดว่า นายปาวีและคณะออกท่องเที่ยวภูมิประเทศเฉย ๆ

1.3 ฝรั่งเศสใช้อำนาจในการรวบรวมฮ่อเข้ามาขยายอิทธิพลในดินแดนอาณาจักร
หลวงพระบางและจำปาศักดิ์

พวกฮ่อ ฮ่อเป็นนามรวมของจีนหลายชาติหลายแซ่ เป็นนามที่พวกไทยฝ่าย
เหนือ หรือฝ่ายตะวันออกเฉียงเหนือ เรียกจีนที่มาจากทางบก หรืออีกนัยหนึ่งฮ่อก็คือ
พวกกบฏไต้เผง (Teipeng) เดิมพวกนี้เป็นชาววางตุง กวางไส ยูนนาน และ
เสฉวน รวมเป็นกบฏคอกันทริยแห่งราชวงศ์แมนจู ตั้งแต่ พ.ศ. 2377 ซึ่งตรงกับรัชกาล
พระเจ้าเอียนฟูง พวกฮ่อได้ยึดเมืองสำคัญต่าง ๆ จนพระเจ้าเอียนฟูงต้องจ้างพันเอก
การคอน ชาวอังกฤษ ช่วยปราบปรามจนสงบลงในปี พ.ศ. 2407 พวกกบฏจึงแตก
กระจัดกระจายไปรวมของชุมนุมคนใหม่ร่วมกับพวกแมนว ทั้งคนเป็นอิสระอยู่บนภูเขา มี
ปางนั้งซึ่งเป็นหัวหน้า คุมพลประมาณ 50,000 คน ปล้นสะดมบ้านเล็กเมืองน้อยใน

แดนเวียคนาม จนทำให้จีนกับเวียคนามร่วมกันปราบปราม จนพวกฮ้อแตกพ่ายแล้วต่อมา
ในกลุ่มผู้นำชาติใจกันทำให้แตกออกเป็น 4 ก๊ก โค้ก

1. พวกฮ้อขงเหลียง (ยิมมีไต) ตั้งคัมภรคพวกอยู่ที่เมืองลาวแคว้น
สิบสองจุไทย และหัวพันห้าทั้งหก
2. พวกฮ้อขงคำ (ลิวคายน) ตั้งมั่นอยู่ที่เมืองลาวกาย ต่อมาฮ้อพวกนี้
ร่วมมือกับเวียคนาม เนื่องจากเวียคนามเกิดพิพาทกับฝรั่งเศส
3. ฮ้อขงแคง (อาเจื่อง) ตั้งมั่นที่แขวงเมืองพวน (เชียงขวาง)
4. ฮ้อขงลาย (โกวซิง) ตั้งมั่นที่ทุ่งเชียงคำ หรือปัจจุบันคือทุ่งไทริน
กล่าวโดยสรุปแล้ว พวกฮ้อก็คือกลุ่มของชนชาวจีนที่หลบหนีมาตั้งหลักแหล่งอาศัย
บริเวณชายแดนของหลวงพระบางกับเวียคนาม พวกฮ้อทั้งหมดนี้ได้เริ่มบุกเข้ามาในราช
อาณาจักรสยามตั้งแต่ พ.ศ. 2415 ซึ่งตรงกับสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า
อยู่หัว ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ฮ้อ ก่อปัญหาให้ไทยเนื่องจากมักจะเข้ามาปล้นสะดม
ในบริเวณหัวเมืองชายแดนของไทยกับเวียคนาม รัฐบาลไทยจึงได้ทำการปราบปราม
แต่ก็ไม่สามารถปราบปรามได้สำเร็จ ทั้งนี้เป็นเพราะว่าเมื่อใดที่รัฐบาลไทยทำการ
ปราบปรามพวกฮ้อก็จะพากันหลบหนีข้ามไปยังเขตของเวียคนาม ซึ่งรัฐบาลไทยก็ไม่
สามารถยกกองทัพหลวงล่าเข้าไปได้ เมื่อพวกฮ้อเข้าไปยังดินแดนเวียคนาม ฝรั่งเศส
ซึ่งครอบครองเวียคนามก็ทำการปราบปรามพวกฮ้อ พวกฮ้อสู้ไม่ได้ก็พากันหลบหนีข้ามมา
ยังเขตของไทยอีก กลับไปกลับมาจนกลายเป็นเครื่องชักนำให้ฝรั่งเศสใช้เป็นข้ออ้าง
ในการขอส่งกองทัพเข้ามาทำการปราบปรามฮ้อในดินแดนไทย ร่วมกับไทยจนสามารถ
ปราบปรามพวกฮ้อได้สำเร็จในปี พ.ศ. 2431

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าการปราบปรามพวกฮ้อจะประสบความสำเร็จ แต่
ผลที่ตามมาทำให้ไทยต้องสูญเสียแคว้นสิบสองจุไทยให้แก่ฝรั่งเศส สาเหตุที่เสียแคว้น
สิบสองจุไทยแก่ฝรั่งเศสเนื่องมาจากในการปราบปรามฮ้อครั้งสุดท้าย ฝรั่งเศสได้ส่งกำลัง
ทหารฝรั่งเศสสนับสนุนเวียคนาม ใช้มายึดเมืองไล และแคว้นสิบสองเจ้าไทย โดยอ้าง

กับไทยว่าที่ยกทหาร เขามากก็เพื่อปราบยอที่เข้าไปรบกวนในอาณาเขตเวียคนามที่เป็นของ
ฝรั่งเศสแล้ว ออหลหนี่เขามากยังเขตเมืองโล และแคว้นสิบสองเจ้าไทย¹ จึงตามเข้า
มาปราบ ซึ่งทางรัฐบาลไทยก็ถือว่าเป็นความจริง เพราะว่าฝรั่งเศสได้ส่งนายทหาร
2 คน เดินทางมาพร้อมกับกองทัพเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีที่มาปราบออคราก่อนแล้ว
ยกทัพกลับ ทหารฝรั่งเศสได้ทราบทูลว่า เขามาช่วยปราบออ

ดังนั้น กองทหารฝรั่งเศสที่ส่งมาจากเมืองคังเกียจึงยกพลเลยเข้ามาจนถึง
เมืองซอนซึ่งเป็นเมืองใหญ่ในหัวพันห้าทั้งหก เขายึดแคว้นสิบสองจุไทยไว้รัฐบาลไทย
เกรงว่าฝรั่งเศสจะยกเลยเข้ามายึดหัวเมืองอื่น ๆ ต่อไปอีก จึงได้จัดกองทัพเข้าไป
ซัดท้าวพันในบริเวณหัวพันห้าทั้งหก และเมืองพวน คำเกิด คำมวน ทูตเชียงคำไว้
ซึ่งฝรั่งเศสเมื่อเห็นไทยซัดขวางจึงประหลาดและอ้างว่ากินแดนเหล่านั้นเป็นของ
เวียคนาม และเจ้าอนุวงศ์เมืองเวียงจันทน์เป่ขอพึ่งเวียคนามก็ได้ยกเมืองเหล่านี้ให้
เวียคนามแล้ว และเวลานี้เวียคนามตกเป็นของฝรั่งเศสแล้ว จึงต้องตกเป็นเมืองขึ้น
ของฝรั่งเศสตามไปด้วย

อย่างไรก็ตาม เมื่อฝรั่งเศสเขามายึดแคว้นสิบสองจุไทยไว้ไม่ยอมบปล่อย
เพื่อปราบยอ แต่ในความเป็นจริงแล้วฝรั่งเศสหาได้ช่วยไทยปราบยอเลย แต่พอไทย
ทำการปราบปรามยอเสร็จฝรั่งเศสก็เลยถือโอกาสเขายึดแคว้นสิบสองเจ้าไทยไว้ โดย
อ้างอีกว่าจะคอยปราบปรามไม่ให้พวกออกกลับมาถูกรานอีก รัฐบาลไทยเห็นดังนั้นจึงได้
ส่งทูตมาเจรจากับฝรั่งเศสเพื่อขอให้ฝรั่งเศสถอนกำลังออกจากแคว้นสิบสองเจ้าไทย
แต่ฝรั่งเศสไม่ยอมถอนทัพ กินแดนสิบสองเจ้าไทยที่รัฐบาลไทยเคยครอบครองจึงตกเป็น
ของฝรั่งเศสในปี พ.ศ. 2431 โดยที่รัฐบาลไทยและฝรั่งเศสไม่ได้ทำสัญญาหรือเอกสาร
ใด ๆ ไว้ด้วยกันเลย

¹ แคว้นสิบสองเจ้าไทย และเมืองซอน อยู่ระหว่างลุ่มแม่น้ำคำและแม่น้ำของ
มาตั้งอยู่เส้นขนานที่ 21 - 30° และลองจิจูดที่ 101 - 120° บัดนี้ขึ้นกับ
เวียคนามเหนือ.

5. กวาร์เสียนคินแคนหลวงพระบาง และจำปาศักดิ์ในสมัยรัชกาลที่ 5

นับจากฝรั่งเศสได้เข้าครอบครองแคว้นสิบสองจุไทย โดยอ้างว่าเพื่อคอยทำการปราบปรามพวกฮ่อในปี พ.ศ. 2431 เป็นต้นมา ฝรั่งเศสได้พยายามทุกวิถีทางที่จะยึดเอาดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นของไทยและได้เป็นผลสำเร็จในปี พ.ศ. 2436 โดยไทยสูญเสียสิทธิในการครองครองดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงแก่ฝรั่งเศส

ไทยกับฝรั่งเศสได้ตั้งเกรียกกันมาตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2435 นับตั้งแต่ ม.เคอลา แอสซิง ผู้สำเร็จราชการอินโดจีนของฝรั่งเศส รวบรวมทหารฝรั่งเศสและเวียคนามจากเมืองเว้เข้ามาทำการขับไล่ทหารไทยออกจากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง และยังมีคำสั่งให้เรือปืนลูแกง (Lutin) เข้ามาทอดสมอที่ทุ่งเทหา โดยจอดที่หน้าสถานีทุกฝรั่งเศส ซึ่งขณะนั้นนายปาวีเป็นเอกอัครราชทูตฝรั่งเศสประจำกรุงเทพฯ ซึ่งไทยเป็นผู้อนุญาตให้เรือปืนลูแกงมาจอดได้ โดยฝรั่งเศสมีเงื่อนไขขอเข้ามาจอดและจะออกไปใน 20 มีนาคม 2435 รัฐบาลไทยก็อนุญาต แต่พอถึงกำหนดเวลาฝรั่งเศสก็ไม่ยอมนำเรือลูแกงออกไป แลกลับขออนุญาตนำเรือรบเข้ามาอีก 2 ลำ ในครั้งนี้รัฐบาลไทยเห็นว่าเป็นการไม่สมควร จึงไม่อนุญาตให้เรือรบฝรั่งเศส 2 ลำเข้ามา แต่ถึงแม้ว่าจะเข้ามาไม่ได้ ฝรั่งเศสก็จอดเรือสองลำนั้นไว้ที่สมุทรปราการ เพื่อขู่ขู่ไทย

ต่อมาฝรั่งเศสได้ดำเนินการส่งทหาร เข้ามายึดฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง โดยแบ่งกองกำลังออกเป็น 5 กอง ออกปฏิบัติการต่อสู้กับทหารไทยที่รักษาคานตามเมืองต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่บนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ซึ่งถึงแม้ว่าเจ้าหน้าที่ของไทยจะดำเนินการทางอารักขาการส่งหนังสือแจ้งและขอรองให้ฝรั่งเศสยกกำลังออกไปจากดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงก็ตาม ฝรั่งเศสก็หายินยอมไม่ จนในที่สุดจึงได้เกิดการต่อสู้กันระหว่างเจ้าหน้าที่ของไทยกับทหารฝรั่งเศสแต่โดยส่วนใหญ่แล้ว ผลการต่อสู้ฝรั่งเศสจะได้เปรียบเจ้าหน้าที่ของไทย ดังนั้น ตลอดบริเวณตั้งแต่อาณาจักรจำปาศักดิ์เรื่อยลงมาจนถึงอาณาจักรหลวงพระบางตามบริเวณเมืองต่าง ๆ ไทยกับฝรั่งเศสจะตั้งกองกำลังประจันหน้ากัน จนได้มีการเจรจาทันทีโดยฝรั่งเศสได้พยายามยื่นข้อเสนอให้ไทยยกกองกำลังออกจากดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง แต่รัฐบาลไทยก็ไม่ยอม เมื่อ

เจรจาทางการทูตไม่สำเร็จ ก็เกิดการปะทะกันขึ้นอีก นับตั้งแต่เดือนเมษายน พ.ศ. 2436 จนกระทั่งช่วงเดือนกรกฎาคม 2436 เหตุการณ์รุนแรงก็เกิดขึ้นเมื่อ นายปาวี โค้ค้ำเนนการ ให้รัฐบาลฝรั่งเศสส่งเรือรบมาปกป้องและช่วยเหลือคนฝรั่งเศสที่อยู่ในอินโดจีน และให้ปกป้องทหารฝรั่งเศส โดยการกล่าวอ้างว่าอังกฤษ อดุลันคา เขอมนี ยังส่งเรือรบเข้ามายังกรุงเทพฯ จำเป็นที่ฝรั่งเศสจะต้องส่งเรือรบมาตามเพื่อป้องกันภัยให้แก่ฝรั่งเศส

ดังนั้นในเวลาต่อมาเมื่อฝรั่งเศสส่งเรือรบเข้ามา ก็เกิดการต่อสู้กับไทย บริเวณป้อมพระจุลจอมเกล้า ผลทหารไทยไม่สามารถสกัดกั้นเรือรบฝรั่งเศสได้ เรือรบฝรั่งเศสจึงเข้ามาจอดเทียบเรือรบตู่แทงหน้าสถานีทูตฝรั่งเศสในกรุงเทพฯ

เหตุการณ์ดังกล่าวก็ก่อให้เกิดความตึงเครียดและกดดันให้รัฐบาลไทยเป็นอย่างมาก ไทยกับฝรั่งเศสก็โค้ค้ำเนนการ เจรจាកันการทูตกันอีกครั้ง โดยฝรั่งเศสก็ยังคงยืนยันกรานให้ไทยยกดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศสเหมือนเดิมโดยอ้างว่าเป็นของญวนมาแต่ก่อน ครั้งแรกรัฐบาลไทยก็ทำที่จะยินยอมตกลง แต่ในขณะที่ไทยกำลังจะให้คำตอบว่า ยินยอมตกลงตามที่ฝรั่งเศสขอมา ปรากฏว่าฝรั่งเศสก็โค้ค้ำเนนการให้ นายปาวี ออกจากกรุงเทพฯ ในวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2436 แล้วส่งเรือรบฝรั่งเศสบิปกปากอ่าวไทย ทำให้รัฐบาลไทยหวาดวิตกถึงอันตรายที่จะเกิดแก่ความมั่นคงของประเทศ ดังนั้นในวันที่ 29 กรกฎาคม (2425) รัฐบาลไทยจึงสั่งให้พระองค์เจ้าวัฒนาวงศ์ อัครราชทูตไทยประจำปารีส แจ้งแก่รัฐมนตรีต่างประเทศของฝรั่งเศสทราบว่า รัฐบาลไทยยินยอมรับรองและตกลงตามที่ฝรั่งเศสขอทุกประการ

ด้วยเหตุนี้ ในวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2436 รัฐบาลฝรั่งเศสจึงมีคำสั่งให้ถอนเรือรบออกไปจากอ่าวไทย และก็มีผลทำให้ไทยต้องสูญเสียสิทธิในการครอบครองดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง อันได้แก่ อาณาจักรหลวงพระบาง และอาณาจักรจำปาศักดิ์แก่ฝรั่งเศส ทั้งแต่บัดนั้น เป็นต้นมาตามสนธิสัญญาที่ไทยทำกับฝรั่งเศส ในวันที่

1 อยู่วัดจักร์สมุทรปราการ.

3 ตุลาคม พ.ศ. 2436¹

ผลของสนธิสัญญา อนุสัญญา 3 ตุลาคม 2436 อาจสรุปได้ดังนี้

1. ไทยต้องเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงตั้งแต่สั้งเตงขึ้นไปจนตลอดหลวงพระบาง คิดเป็นพื้นที่ถึง 143,000 ตารางกิโลเมตร ให้แก่ฝรั่งเศส พื้นที่ดังกล่าวหากคิดคร่าว ๆ ก็คือ ราชอาณาจักรลาวในสมัยปัจจุบันนั่นเอง

2. ไทยต้องยอมให้ฝั่งขวาแม่น้ำโขงระยะ 25 ก.ม. เป็นเขตปลอดทหาร และเขตปลอดภาษี ทำให้ไทยเสียอธิปไตยในการปกครอง และเสียผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ และในระยะต่อมาฝรั่งเศสก็อาศัยจุดอ่อนของไทยในบริเวณดังกล่าวขยายอิทธิพลเข้ามาในบริเวณฝั่งขวาแม่น้ำโขง โดยเฉพาะตรงข้ามหลวงพระบาง เสียมราชูและพระตะบอง ฝรั่งเศสอาศัยความได้เปรียบจากสนธิสัญญาดังกล่าวเมื่ออิทธิพลเข้ามาจนในที่สุดไทยต้องเสียหลวงพระบางฝั่งขวา มโนไพร และจำปาศักดิ์ให้กับฝรั่งเศสใน พ.ศ. 2446 เพื่อแลกกับการให้ทหารฝรั่งเศสถอนออกจากจันทบุรี และยอมยกเลิกเขต 25 กิโลเมตร และยอมให้คนจีน คนเขมร ในบังคับฝรั่งเศสอยู่ในอำนาจศาลไทย ยอมให้ไทยตรวจบัญชีคนในบังคับฝรั่งเศส ตามพิธีสารฉบับ 29 มิถุนายน พ.ศ. 2447 ดังนั้นอิทธิพลของไทยในราชอาณาจักรลาวจึงหมดไป

¹ศึกษารายละเอียดที่จิราภรณ์ สถาปนาวรรณะ. วิกฤตการณ์สยาม ร.ศ.

ความสัมพันธ์ทางค่านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมระหว่างไทยกับอาณาจักร
หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ในสมัยรัชกาลที่ 1-รัชกาลที่ 5

(พ.ศ. 2325 - 2446)

นอกเหนือจากความสัมพันธ์ทางค่านการเมืองการปกครองแล้วไทยกับอาณาจักร
หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ ก็ยังมีความสัมพันธ์กันทางค่านเศรษฐกิจ สังคม
และวัฒนธรรมอีกด้วย ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ทางค่านเศรษฐกิจ

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นช่วงระยะที่อาณาจักรหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และ
จำปาศักดิ์ ตกอยู่ในฐานะประเทศราชของไทย ไทยได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจจาก
อาณาจักรลาวทั้งสามดังนี้

1.1 เครื่องราชบรรณาการ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
จุฬาโลกจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เครื่องราชบรรณาการถือเป็น
ธรรมเนียมและหน้าที่อย่างหนึ่งของหัวเมืองประเทศราชที่จำเป็นต้องส่งมาถวายพระมหา
กษัตริย์ไทย เพื่อเป็นการแสดงออกถึงความจงรักภักดีที่มีต่อพระมหากษัตริย์ไทย เครื่องราช
บรรณาการที่เจ้าเมืองเหล่านี้ส่งมาถวาย นำประโยชน์ทางเศรษฐกิจมาให้แก่พระมหากษัตริย์
ไทย เพราะเครื่องราชบรรณาการจะประกอบไปด้วย สิ่งของมีค่า อันได้แก่ ต้นไม้เงิน
ต้นไม้ทอง และสิ่งของมีค่าอื่น ๆ ซึ่งแบ่งออกได้ 2 ประเภทคือ

ประเภทสิ่งของ อาณาจักรหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์
จะจัดส่งสิ่งของมีค่ามาพร้อมกับเครื่องราชบรรณาการ สิ่งของมีค่าที่ส่งมามากจะเป็นสิ่งที่มี
อยู่มากในท้องถิ่นของราชอาณาจักรลาวทั้งสามอันได้แก่ ทองคำบุษย์ ก่ำยาน ป่าน

งาช้าง ผลแร่ น้ำไหม ช้าง ไม้ขนลุก ขนจามรีย ครั่ง เป็นต้น ถึงหลักฐานปรากฏกันว่า หัวเมืองหลวงพระบางหัวเมืองเหล่านี้จะจัดส่งมาให้ไทย โดยเฉพาะเมืองจำปาศักดิ์ มีทองคำมุกมากจึงจัดส่งทองคำมุกมาให้ไทยมากเป็นพิเศษ¹

นอกจากที่กล่าวมาแล้วสิ่งของที่ส่งมามากได้แก่ ผลแร่ ซึ่งมีเป็นจำนวนมากในเขตอาณาจักรจำปาศักดิ์ ดังนั้นหัวเมืองต่าง ๆ ที่ขึ้นต่อจำปาศักดิ์จะถูกเกณฑ์ให้จัดหาผลแร่มาส่งกรุงเทพฯ ในอัตรา 4 ทาบต่อ 1 ปี แต่บางหัวเมืองก็อาจจัดส่งมาให้มากกว่าอัตราที่กำหนด แต่อย่างไรก็ตามคิดราคาได้ทาบละ 5 คำลึง

ประเภทช่วยเงิน ช่วยเงินมีหลักฐานระบุว่าเก็บช่วยเงินเฉพาะในท้องที่อาณาจักรจำปาศักดิ์ เพียงอาณาจักรเดียวเท่านั้น ไม่มีหลักฐานปรากฏให้เห็นว่าหลวงพระบางเวียงจันทน์ส่งช่วยเงินให้ไทย ลักษณะการเก็บช่วยเงินที่รายนั้นไทยจะกำหนดเก็บจากจำนวนตัวเลขในแต่ละเดือน โดยเรียกเก็บในอัตราไม่เท่ากัน มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของเมืองนั้น ๆ ดังเช่นในปี พ.ศ. 2370 เมืองจำปาศักดิ์มีเลขช่วย 3332 คน เลขแต่ละคนจะเสียเงินคนละ 1 คำลึง 3 บาท แต่เมืองเล็ก ๆ เช่น เมืองเสมียะ สีสันคอน เชียงแตง แส่นปาง เลขเสียคนละ 1 คำลึง² เท่านั้น อัตราการเรียกเก็บช่วยเงินในแต่ละปีจึงมีจำนวนไม่เท่ากัน

ในการเรียกเก็บเครื่องราชบรรณาการ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น โดยส่วนมากพระมหากษัตริย์ไทยจะเป็นผู้กำหนดอัตราจำนวนประเภทสิ่งของ ต่าง ๆ ขึ้นแล้วให้กษัตริย์ของราชอาณาจักรลาวทั้งสาม และหัวเมืองขึ้นที่สังกัดในราชอาณาจักรลาวทั้งสามรวบรวม

¹ หอวชิรญาณ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 เลขที่ 172. จ.ศ. 1212-1223.

เรื่องบัญชีช่วยเงินเมืองลาว.

² หอวชิรญาณ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เลขที่ 50. จ.ศ. 1192. บัญชีเรื่องส่งช่วยเงิน สิ่งของ ช่วยหัวเมืองลาวตะวันออก.

จักส่งมาถวายพระมหากษัตริย์ไทยในเวลากำหนด 3 มีทอ 1 ครั้ง

เมื่อกษัตริย์ของราชอาณาจักรลาวทั้งสาม ใ้รับพระราชโองการจากพระมหากษัตริย์ไทยก็จะส่งเจ้าหน้าที่ไปเรียกเก็บส่วย สิ่งของ เงินทอง กิ่งที่กรุงเทพฯ กำหนดจากเจ้าเมืองของหัวเมืองขึ้นที่สังกัดอาณาจักร หรือที่ตนปกครองแล้วรวบรวมให้ไ้ครบตามจำนวนที่กรุงเทพฯ กำหนด จักส่งให้กรุงเทพฯ ตามกำหนดเวลา ซึ่งใ้บการจักส่งถวายกรุงเทพฯ นั้น ในบางครั้งกษัตริย์ของหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ จะควบคุมขบวนเครื่องราชบรรณาการมาส่งที่กรุงเทพฯ ด้วยตนเอง แต่บางครั้งก็จะมอบหมายใ้กรมการเมือง หรือเจ้าอุปราช เจ้าราชวงศ์ เจ้าราชบุตร พร้อมด้วยไพร่พลลาวคุมขบวนเครื่องราชบรรณาการพร้อมด้วยส่วยสิ่งของที่เก็บไ้ลงมาถวายราชสำนักกรุงเทพฯ โดยส่วนใหญ่แล้วเส้นทางขนส่งมักจะเป็นทางบก โดยไ้ขบวนลากจูงสิ่งของเป็นกองคาราวานมาส่ง ระยะเวลาเดินทางหรือขนส่งไ้เวลานานมากเป็นเดือน ๆ จึงถึงกรุงเทพฯ ดังตัวอย่างปี พ.ศ. 2391 เจ้าเมืองหลวงพระบาง ไ้คุมเครื่องราชบรรณาการระกอบด้วยคนไม้เงิน คันไม้ทอง ระมก 2 ช่อ ขนจามรี 100 พวง ครั้ง 120 บาท ก่ายาน 2 บาท เสียม 300 เล่ม คาบ 100 เล่ม เป็นต้น¹ เมื่อกษัตริย์ของราชอาณาจักรลาวทั้งสามนำขบวนเครื่องราชบรรณาการมาถึงกรุงเทพฯแล้วก็จะนำไปส่งที่สมุหนายก ซึ่งควบคุมหัวเมืองเหนือและหัวเมืองทางตะวันออกทั้งปวง แล้วจึงจักส่งไปยังกรมพระคลังรวบรวมเก็บ

วิธีการเก็บส่วยที่เป็นสิ่งของและเงินตรา ในสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 กษัตริย์ของราชอาณาจักรลาวทั้งสาม จะมอบหมายใ้เจ้าเมือง กรมการเมืองของหัวเมืองต่าง ๆ ที่ขึ้นตรงต่ออาณาจักรตนเอง ออกไปจักเก็บส่วยทั้งที่เป็นเงินและเป็นสิ่งของจากราษฎรในเขตเมืองของตน แล้วเจ้าเมืองจะส่งมารวมเก็บไว้ที่หัวเมืองหลวงของราชอาณาจักร คือ หลวงพระบาง เวียงจันทน์ จำปาศักดิ์ เมื่อรวบรวม

¹ หอวชิรญาณ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3. เล่มที่ 201. จ.ศ. 1210.

ได้ครบตามจำนวนที่กรุงเทพฯ กำหนดให้แล้ว กษัตริย์ของราชอาณาจักรลาวทั้งสามก็จะมอบหมายให้เจ้าอุปราช เจ้าราชวงศ์ เจ้าราชบุตร และเจ้าหน้าที่จัดขบวนคาราวานนำส่วยสิ่งของพร้อมเครื่องราชบรรณาการเดินทางมาถวายที่กรุงเทพฯ ภายในเดือนอ้าย (เดือนแรกขอม) นับตามจันทรคติ ของทุกปี แต่บางครั้งกษัตริย์ของราชอาณาจักรลาวทั้งสามก็จะควบคุมเครื่องราชบรรณาการมาถวายพระมหากษัตริย์ไทยด้วยตนเอง

ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเก็บรวบรวมส่วย เงิน สิ่งของ

โดยส่วนใหญ่แล้วกษัตริย์ของราชอาณาจักรลาวทั้งสามจะนำเครื่องราชบรรณาการมาถวายกษัตริย์ไทยครบตามจำนวนที่กรุงเทพฯ กำหนด แต่ก็มีบางปีเกิดปัญหาขึ้นในการเก็บส่วย ปัญหานี้เกิดขึ้นได้แก่

1. ปัญหาการค้างส่งส่วยของบรรดาหัวเมืองขึ้น โดยเฉพาะในเขตอาณาจักรจำปาศักดิ์ สาเหตุของปัญหาเกิดขึ้นเป็นเพราะในบางปีเกิดฝนแล้ง ทำให้ทำมาหากินฝืดเคือง จึงทำให้ราษฎรได้รับความเดือดร้อน เจ้าเมืองต่าง ๆ จึงไม่สามารถรวบรวมสิ่งของ เงินทองจากราษฎรได้สำเร็จ จึงมีผลทำให้จำนวนส่วยสิ่งของลดจำนวนลง และไม่ครบตามที่กรุงเทพฯ กำหนด

เมื่อเกิดปัญหาอย่างนี้ขึ้นมา กษัตริย์ไทยได้ดำเนินการแก้ไขโดยเจ้าพระยาจักรีสมุหนายก ซึ่งเป็นผู้ดูแลและรับผิดชอบในหัวเมืองลาว ออกหนังสือหรือสารตราออกมาเร่งรัดเงินส่วย สิ่งของมีค่าในหัวเมืองลาวที่ค้างส่งส่วย เร่งรัดให้เจ้าเมืองเหล่านั้นรีบจัดส่งส่วยให้ครบตามจำนวน และทันเวลาที่กำหนดเมื่อเมืองใดยังไม่จัดส่งส่วย เจ้าพระยาจักรีก็จะมิสามารถออกมาทวง หรือเร่งรัดเงินส่วย แต่ทว่าวิธีนี้ไม่ไถ่ผลเท่าที่ควร เพราะเจ้าเมืองเหล่านั้นก็ไม่สามารถจัดส่งเงินส่วย สิ่งของได้ตามจำนวน ดังนั้น เจ้าพระยาจักรีจึงเปลี่ยนวิธีการใหม่ โดยการจิกเจ้าหน้าที่จากกรุงเทพฯ ออกมาเร่งรัดเงินส่วยด้วยตนเอง ซึ่งปรากฏว่าไถ่ผลดียิ่งยิ่ง ทำให้ไทยได้รับส่วยสิ่งของได้ครบตามจำนวนที่กำหนด

2. ปัญหาการปิดบังเอาเงินส่วยของบรรดาเจ้าเมืองต่าง ๆ ที่ขึ้นต่อราชอาณาจักรลาวทั้งสาม ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น เจ้าเมืองและกรมการเมืองมิได้มีรายได้จากราชการบ้านเมืองเป็นประจำอย่างเช่นปัจจุบัน แต่กรมการเมืองเหล่านี้จะไ้เงินส่วนแบ่งจากเงินส่วยที่เก็บจากราษฎรมาส่งกรุงเทพฯ ถึงหลักฐานดังนี้

"...ตามธรรมเนียม หัวเมืองลาวตะวันออก แบ่งเงินส่วยออกเป็น 3 ส่วน หูลเกล้าถวาย 2 ส่วน เป็นของเจ้าเมืองอุปฮาด ราชวงศ์ราชบุตร และจับจ่ายใช้สอยในราชการบ้านเมืองส่วนหนึ่ง..."¹

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าส่วยที่ไทยเรียกเก็บนั้นกษัตริย์ราชอาณาจักรลาวทั้ง 3 จะคองนำหูลเกล้าถวายกษัตริย์ไทย 2 ส่วน และอีก 1 ส่วน เป็นของกรมพระราชวังบวรหรือวังหน้า และเจ้าเมืองที่นำมาส่งอีก 1 ส่วน ด้วยเหตุนี้จึงได้เกิดปัญหาขึ้นมานั้นคือ เจ้าเมือง หัวเมืองต่าง ๆ มักจะปิดบังหรือแสวงหาผลประโยชน์ในการจัดเก็บเงินส่วย เนื่องจากว่าถ้าหัวเมืองใดจัดเก็บส่วยให้กรุงเทพฯ ได้จำนวนมากก็หมายความว่าจะได้ผลประโยชน์ตอบแทนมากตามไปด้วย ถึงแม้ว่าธรรมเนียมเช่นนี้จะทำให้เกิดผลประโยชน์ต่อกรุงเทพฯ เป็นจำนวนมากก็ตาม แต่ก็เกิดปัญหาตามมา นั่นก็คือเจ้าเมืองต่าง ๆ จะแย่งชิงเลกไพร่กัน และบางคนก็ปิดบังเลกไพร่ ปิดบังเอาเงินส่วยที่เก็บได้มาใช้สอยในประโยชน์ส่วนตน

จากปัญหาการปิดบังเอาเงินส่วยพระมหากษัตริย์ไทยได้ดำเนินการแก้ปัญหาด้วยการใช้วิธีการสั้เลกตามระบบไพร่ ในหัวเมืองขึ้นของอาณาจักรจำปาศักดิ์ เพื่อเป็นการควบคุมจำนวนคน และเพื่อเป็นการชำระบัญชีจำนวนคนตามที่มีอยู่จริงในอาณาจักร

¹ กจช. เอกสารกระทรวงมหาดไทย ม.2.12 ก. เลขที่ 3 ใบบอกเมืองอมลราชธานี ลงวันจันทร์ขึ้น 5 ค่ำ เดือน 3 ปีวอก จ.ศ.1246.

จำปาศักดิ์และหัวเมืองขึ้นของจำปาศักดิ์ จนปรากฏว่ากษัตริย์ไทยสามารถเรียกเก็บส่วย และเกณฑ์กำลังไพร่พล ได้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย ไม่เกิดการสูญหายหรือถูกบีบบัง เหมือนแต่ก่อน¹ ปัญหาเรื่องการบีบบังเอาเงินส่วยของเจ้าเมืองในเขตอาณาจักรจำปาศักดิ์ จึงหมดไป

การปฏิบัติของพระมหากษัตริย์ไทยเมื่อได้รับเครื่องราชบรรณาการ

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจนถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อไทยได้รับเครื่องราชบรรณาการที่กษัตริย์ของราชอาณาจักรลาวทั้งสามนำมาถวายที่กรุงเทพฯ พระมหากษัตริย์ไทยทรงปฏิบัติดังนี้ คือ

เมื่อกษัตริย์ หรือเจ้าอุปราช ราชวงศ์ ราชบุตร และกรมการเมืองของราชอาณาจักรลาวทั้งสาม นำเอาเครื่องราชบรรณาการและสิ่งของมีค่าลงมาถึงกรุงเทพฯ เมื่อนำเครื่องราชบรรณาการไปถวายยังเจ้าพระยาจักรี สมุหนายกแล้วพระมหากษัตริย์ไทยก็จะโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าหน้าที่จึกหาที่พักในกรุงเทพฯ รับรองแก่คณะที่นำเครื่องราชบรรณาการมาถวาย พร้อมกับพระราชทานสิ่งของตอบแทนเวลาจะยกขบวนกลับ โดยพระมหากษัตริย์ไทยจะทูลถามถึงสิ่งของที่ทางอาณาจักรหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ซาคแกลน สิ่งของที่กษัตริย์ไทยมอบให้ตอบแทนบางครั้งก็มีจำนวนน้อย บางครั้งก็จะมีจำนวนมาก ความเห็นว่าเจ้าเมืองเหล่านี้จะขอความช่วยเหลือ ยกตัวอย่างคังเช่น ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ พระราชทานสิ่งของแก่ชาวเมืองหลวงพระบางที่เดินทางมากับขบวนเครื่องราชบรรณาการมาส่งจำนวน 384 คน โดยหลักฐานได้ระบุว่าได้มอบเสื้อ นำนันมะพร้าว คุ้มน้ำ จาก ชาวสารรองเท่า เป็นต้น ส่วนจำนวนสิ่งของนั้นไม่จำกัดกว่าที่แน่นอน คังเช่น บางปีก็มอบเป็นเสื้อ 15 ผืน บางปีก็ 20 ผืน หรือนำนันมะพร้าว 15 ทะนาน จาก

¹ ทวารวชิรญาณ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เล่มที่ 16. จ.ศ. 1194 (2375).

500 คัม กุมน้ำ 6 ใบ หมัก 20 แห้ง... เป็นต้น¹

ตามหลักฐานก็ยังปรากฏว่าพระมหากษัตริย์ไทยโคโบริกเกล้าพระราชทาน
สิ่งของให้กษัตริย์หลวงพระบาง เวียงจันทน์และจำปาศักดิ์ ในกรณีพิเศษ เช่น
มอบเสื้อญี่ปุ่น เสื้อแพร เสื้อสักเลก ไขแก่เจ้าเมือง เจ้าราชวงศ์ ราชบุตร
ที่ควบคุมเครื่องราชบรรณาการลงมาส่ง²

เมื่อเปรียบเทียบระหว่างเครื่องราชบรรณาการและสิ่งของมีค่าที่หัวเมืองราช
อาณาจักรลาวทั้งสามนำมาส่งถวายกรุง เพาะกับสิ่งของตอบแทนที่พระมหากษัตริย์ไทย
มอบให้ ไทยก็ไม่ได้อดประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากนักกับสิ่งของที่กษัตริย์แห่งราชอาณาจักร
ลาวทั้งสามนำมาถวาย แต่สิ่งที่ไทยจะได้อีกคือ ไทยใช้สิ่งของเหล่านี้มาใช้วัดความ
จงรักภักดี เพราะว่าเมื่อกษัตริย์ หรืออุปราช ราชวงศ์ และราษฎร ของอาณาจักรหลวง
พระบาง เวียงจันทน์ จำปาศักดิ์ ยกกลับไปแล้ว พวกนี้ก็จะสำนึกถึงพระมหากรุณา
ธิคุณของพระมหากษัตริย์ไทยที่โคทรงพระราชทานสิ่งของที่บ้านเมืองเขาขาดแคลน

สรุปแล้วจะเห็นได้ว่าเครื่องราชบรรณาการ และสิ่งของมีค่าที่บรรดากษัตริย์
หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ ส่งมาให้ไทย ถึงแม้จะมีค่าน้อยเมื่อเทียบกับ
กับสิ่งตอบแทนที่เรามอบให้ แต่สิ่งของเหล่านี้ไทยก็นำมาเป็นสินค้า ใช้ค้าขายกับชาว
ต่างประเทศ เพราะสิ่งของบางอย่างชาวต่างประเทศต้องการ

¹ หอวชิรญาณ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เล่มที่ 201. บัญชีคนเมืองหลวง
พระบางลงมาเฝ้าและรายการสิ่งของที่พระราชทานแก่ชาวลาวเมืองหลวงพระบาง
จ.ศ. 1210. (สมศ.ไทย).

² หอวชิรญาณ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 เล่มที่ 310. เรื่องเข้าบัญชีสิ่งของ
เครื่องราชบรรณาการประเทศราช.

1.2. การเกณฑ์แรงงาน

การเกณฑ์แรงงานถือว่าเป็นธรรมเนียมของเมืองประเทศราชอย่างหนึ่งที่จะต้องเกณฑ์กำลังไพร่พลจากราษฎรในบ้านเมืองของตนมาช่วย โดยเฉพาะในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นช่วงระยะเวลาที่ไทยมีสงครามติดพันกับพม่า ไทยจึงต้องเกณฑ์กำลังจากหัวเมืองประเทศราชมาช่วยเสริมกองทัพให้เข้มแข็ง

นอกจากช่วยเหลือกองทัพไทยในยามสงครามแล้ว ไทยยังต้องการแรงงานราชการในอาณาจักรหลวงพระบาง เวียงจันทน์และจำปาศักดิ์มาช่วยงานด้านกาารพัฒนาบ้านเมือง ดังเช่น เหนียวมาชุกคลอง สร้างวัด ก่ออ่างแก่ง ในการเกณฑ์แรงงานในอาณาจักรหลวงพระบาง เวียงจันทน์และจำปาศักดิ์ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไทยมีใ้กำหนดกฎเกณฑ์ตายตัวว่าแต่ละหัวเมืองจะต้องส่งไพร่ หรือราษฎรมาจำนวนตายตัว แก่ข้าราชการไทยจะมีพระราชสาส์นหรือสุภักษัตรแจ้งไปยังกษัตริย์หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ว่าขอให้ส่งราษฎรมาช่วยงานที่กรุงเทพฯ ไม่ใ้กำหนดจำนวนคนลงไป แล้วกษัตริย์ของหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ก็จะจัดมาช่วย

เมื่อกษัตริย์หลวงพระบาง เวียงจันทน์และจำปาศักดิ์รับพระราชโองการก็จะออกเกณฑ์ราษฎรตามหัวเมืองขึ้นที่ขึ้นต่ออาณาจักรตนเอง ซึ่งโดยส่วนส่วนมากแล้วราษฎรที่ถูกเกณฑ์จะเป็นชาวยุทธ ในบางร่นำส่งก็จะจัดเป็นกองคาราวาน มีเจ้าหน้าที่ของราชอาณาจักรลาวทั้งสาม นำนำส่งที่กรุงเทพฯ

ในการเกณฑ์แรงงานจากราษฎรของอาณาจักรหลวงพระบาง เวียงจันทน์และจำปาศักดิ์มาทำงานใ้แก่ไทย ไม่มีปัญหาใดเกิดขึ้น แต่อย่างไรก็ตามหลักฐานเกี่ยวกับวการเกณฑ์แรงงานในหัวเมืองประเทศราชก็มีใ้ปรากฏหลักฐานและรายละเอียดมากมาย

1.3. การค้าขาย กล่าวโดยสรุปความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยกับราชอาณาจักรลาวทั้งสามตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใ้มีการติดต่อกันมาเนิ่นนานแล้ว แต่เป็นการค้าระหว่างประชาชน ติดต่อกันและกัน ซึ่งผู้วิจัย

ไม่สามารถหารายละเอียดมาได้แต่เมื่อมาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นช่วงที่ประเทศไทยกำลังทำการค้าขายกับต่างประเทศ โดยเฉพาะชาวต่างประเทศนั้นกำลังสนใจและต้องการจะได้ผลิตภัณฑ์ราชอาณาจักรลาวทั้งสามส่งมาถวายพระมหากษัตริย์ไทย ดังเช่น ของป่า ผลไม้ ฝรั่ง ผาง ฝัก กุ้ง งาช้าง นอรมาค เป็นต้น เมื่อชาวต่างประเทศต้องการสินค้าชนิดนี้มากกษัตริย์ไทยจึงไม่สามารถจัดหาสินค้าเหล่านี้ให้พอตามความต้องการ จึงจำเป็นต้องหาเพิ่มอีก ดังนั้นกษัตริย์ไทยจึงมีพระราชสาส์นไปขอสินค้า หรือสิ่งของจากกษัตริย์หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ ให้หาสิ่งของและผลิตภัณฑ์มาให้กษัตริย์ไทย เมื่อหามาถวายกษัตริย์ไทยได้ กษัตริย์ไทยก็จะมอบเงินและสิ่งของตอบแทน

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงปรากฏหลักฐานว่าในระคับชาวม่าน หรือราษฎร ได้มีการค้าขายกันระหว่างไทยกับหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ โดยเฉพาะในอาณาจักรหลวงพระบางจะพบว่า มีราษฎรไทย บริเวณชายแดนติดต่อค้าขายกับราษฎรในราชอาณาจักรลาว สินค้าที่ไทยค้าขายกับชาวหลวงพระบาง ส่วนใหญ่จะเป็นผลิตภัณฑ์หลวงพระบางมีมากในท้องถิ่น ดังเช่น ทองแดง น้ำมัน ช้าง ฝัก ฝรั่ง นอรมาค เขากวาง ฝ้าย เป็นต้น สินค้าเหล่านี้เป็นสิ่งที่ไทยต้องการมากในการนำไปค้าขายกับชาวต่างประเทศอีกคือหนึ่ง

กิจการค้าระหว่างไทยกับอาณาจักรหลวงพระบาง เป็นการค้าแลกเปลี่ยนสินค้ากัน เหตุเพราะนิสัยของชาวไทยมิชอบการค้าขายเท่าไรนัก จึงจะเห็นได้จากหลักฐานที่ปรากฏในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่นายปาวีชาวฝรั่งเศสกล่าวไว้เมื่อเดินทางเข้ามายังอาณาจักรหลวงพระบาง "การค้าส่วนใหญ่จะตกอยู่ในมือคนจีน โดยคนจีนจะตั้งสถานีการค้ารับส่งสินค้าทั่วไปตามเมืองที่มีสินค้าผ่าน เช่น เมืองปากลาย อุดรคิถุ" ¹

¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์. การปราบฮ่อและการเสียดินแดน พ.ศ. 2431. หน้า 26.

ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการค้าขายระหว่างไทยกับหลวงพระบาง ส่วนใหญ่จะเป็น ปัญหาการคมนาคมขนส่งที่ไม่สะดวก และเกิดจากปัญหาโจรผู้ร้ายชุกชุมคอยปล้นสะดมกัก ความเส้นทางคมนาคมที่เป็นเส้นทางขนส่งสินค้า ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว ใ้ทรงดำเนิการแก้ปัญหาดังกล่าว โดยการมอบหมายให้เจ้าพระยา ธรรมศักดิ์มนตรีไปเป็นข้าหลวงจัดการปกครองอาณาจักรหลวงพระบาง ทำการแก้ปัญหา การคมนาคมขนส่งด้วยการดูแลความปลอดภัย ในการขนส่งสินค้าแก่บรรดาพ่อค้าที่ทำการ ขนส่งสินค้าผ่านเส้นทางหลวงพระบาง ปากลาย พิชัย อัครคิติก์ กรุงเทพฯ โดยเฉพาะ รอย ๆ จุดต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่รอบ ๆ แม่น้ำเจ้าพระยาอันเป็นเส้นทางลำเลียงสินค้า ซึ่ง ปรากฏว่าเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีก็สามารถแก้ปัญหาได้สำเร็จ ด้วยการจัดส่งเจ้าหน้าที่ ออกมาตั้งด่านตรวจตรา รักษาความปลอดภัยตามจุดต่าง ๆ ที่คาดว่าจะมีโจรผู้ร้ายชุกชุม ดังนั้น จึงทำให้การค้าขายระหว่างไทยกับหลวงพระบางสะดวกสบายขึ้น และดำเนินไปด้วย ดียิ่งถึงปี พ.ศ. 2436 ซึ่งเป็นปีที่ไทยเสียดินแดนอาณาจักรหลวงพระบางให้แก่ฝรั่งเศส

1.4 ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจที่ไทยให้แก่อาณาจักรหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อใดก็ตามที่อาณาจักรหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และ จำปาศักดิ์เกิดปัญหาข้าวยากหนักแฉง พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ก็จะดำเนินการ ช่วยเหลือแก่กษัตริย์ราชอาณาจักรลาวทั้งสาม เพื่อเป็นการแผ่บารมี และพระคุณโดยการ พระราชทานสิ่งของที่ประเทศราชเหล่านี้ขาดแคลน และขอความช่วยเหลือจากไทย สิ่ง ของที่กษัตริย์ไทยให้การช่วยเหลือให้แก่ ชาว กุ่มน้ำ เลือ น้ามันยาง เป็นต้น จำนวนสิ่งของที่กษัตริย์ไทยพระราชทานนั้น จะพิจารณาจากความขาดแคลนและขอความช่วยเหลือ อย่างไรก็ตมปรากฏว่าไทยก็สามารถแก้ปัญหาข้าวยากหนักแฉงได้

2. ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมในสมัยรัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 5

เริ่มตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี ไทยได้ทำการกวาดต้อนผู้คนจากหัวเมืองฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงมาไว้ตามหัวเมืองต่าง ๆ รอบ ๆ กรุงเทพฯ เช่นเมืองสระบุรี นครนายก สุพรรณบุรี นครชัยศรี เป็นต้น คนลาวที่ถูกกวาดต้อนมายังราชอาณาจักรไทยนั้น นอกจากจะเป็นราษฎรแล้วยังมีพวกเจ้านาย ชุนนาง และเชื้อพระวงศ์ของราชอาณาจักรลาว โดยเฉพาะเชื้อพระวงศ์ของเวียงจันทน์ เมื่อมาอยู่ที่ราชสำนักกรุงเทพฯ เหล่านี้จะนำเอาศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมของอาณาจักรล้านช้างเข้ามาเผยแพร่ในราชสำนักกรุงเทพฯ ศิลปวัฒนธรรมลาวที่นิยมแพร่หลายเป็นที่รู้จักของชาวไทย คือ

หมอลำ หรือ แอ่วลาว¹ หมายถึง การละเล่นประกอบดนตรีขับร้องของชาวลาว ที่อาศัยอยู่ในราชอาณาจักรลาวทั้งสาม ที่ขับร้องจะเป็นคำกลอนผูกเรื่องราว เป็นละคร เรื่องต่าง ๆ มีดนตรีประกอบเครื่องดนตรีที่สำคัญมีแคน พิณ และกลองยาว จะมีผู้ขับร้องทั้งหญิงและชายร้องโต้ตอบกัน หมอลำเป็นศิลปะที่คนลาวฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงชอบเล่นกันมาก ค่ายเทศน์ เมื่อพากันอพยพมาตั้งหลักแหล่งที่ราชอาณาจักรไทย โดยเฉพาะในราชสำนัก ชาวลาวเหล่านี้ก็นำเอาดนตรีขับร้องที่เรียกว่า หมอลำนี้มาเล่นในราชสำนัก โดยเฉพาะในยามว่างจากภารกิจ ท่อมาก็ผสมผสานกับเครื่องดนตรีของไทยในราชสำนักถึงเช่น เพลงลาวแพน² โดยมีท่วงจังหวะและทำนองแบบหมอลำ ถึงข้อความ

"...ฝ่ายพวกเขา เป่าแคนแล่นเสนาะ มาพอเลาะเข้ากับแคน
แสนขยับ เป็นใจความยามคกยากจากเวียงจันทน์ ทกมาสู่เขตซันท์อยุธยา..."³

¹รายละเอียดเกี่ยวกับหมอลำดูได้ที่ จารุวรรณ ธรรมวัตร. มญา: บทกวีของชาวบ้าน. กาฬสินธุ์. 2526. หน้า 17.

²พูนพิศ อมาตยกุล. "ลาวแพน," ศิลปวัฒนธรรม. ปีที่ 4 ฉบับ 10 (ส.ค. 25). หน้า 19-25.

³จารุวรรณ ธรรมวัตร. มญา: บทกวีของชาวบ้าน. หน้า 19.

เมื่อพวกลาวที่อยู่ในราชสำนัก เล่นหมอลำ หรือแฉวลาวย้ายเข้าก็ได้รับความนิยมจากขุนนางไทยในราชสำนักกรุงเทพฯ และแพร่หลายออกไปยังหัวเมืองรอบนอก ที่มีคนลาวอาศัยอยู่ โดยเฉพาะหัวเมืองอีสาน เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเล็งเห็นว่าขุนนางไทยในราชสำนักนิยมเล่นหมอลำมาก จึงไม่พอพระทัยเป็นอย่างยิ่ง เพราะหันไปรับเอาวัฒนธรรมของล้านช้าง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้ทรงประกาศห้ามเล่นหมอลำ หรือห้ามแฉวลาว่าทั่วพระราชอาณาจักร ถ้าหากใครฝ่าฝืนจะถูกเรียกเก็บภาษีอย่างหนักสำหรับผู้เล่น ถึงขอความประกาศห้ามแฉวลาว่า ใน พ.ศ. 2403² จาการที่รัชกาลที่ 4 ประกาศห้ามแฉวลาว่าในราชสำนักและตามหัวเมืองนี้ ได้ชี้ให้เห็นถึงการก่อกวนความตึงเครียดระหว่างราชสำนักกรุงเทพฯ กับวัฒนธรรมเวียงจันทน์ ซึ่งการแฉวลาว่านี้ เชื้อพระวงศ์ของกษัตริย์ไทยคือ พระปิ่นเกล้าฯ ทรงโปรดมาก ดังนั้นจึงถูกเหมือนจะเป็นเหตุล่อลวงการเมืองของรัชกาลที่ 4 ที่ต้องการจะให้ชาวเวียงจันทน์นิยมวัฒนธรรมแบบกรุงเทพฯ

ประเพณีแข่งเรือหรือส่วงเรือ ประเพณีแข่งเรือนี้สืบทอดมาจากบริเวณฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง โดยมีการจัดแข่งเรือขึ้นเป็นครั้งแรกที่อาณาจักรจำปาศักดิ์ ในปี พ.ศ. 2256 ซึ่งตรงกับสมัยพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระแห่งกรุงศรีอยุธยา สาเหตุที่จัดให้มีการแข่งเรือนี้ เพราะพระเจ้ากรุงธนบุรีและกรมหลวงพิษณุโลกประชานาถได้ให้พระดำริให้เชิญเจ้าหม่อมราชวงศ์ขึ้นเป็นกษัตริย์ครองเมืองนครราชสีมาตามนาคะบุรีศรี โดย

¹ อรรถ นันทจักร. ประวัติศาสตร์นิพนธ์อีสาน : การศึกษาเชิงวิเคราะห์
ประเพณีการจกมันท์กประวัตศาสตร์อีสาน คนศรีสศควร 20. หน้า 170 -171.

² เสถียร ลายลักษณ์, รศท. ประชุมกฎหมายประจำศก. เล่ม 8.
หน้า 160 -162.

มีนามว่า เจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร แล้วเปลี่ยนชื่อเมืองเป็นอาณาจักรจำปาศักดิ์ ถึงในปัจจุบัน

ในพิธีอัญเชิญเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูรขึ้นครองจำปาศักดิ์นี้ได้มีการจัดพิธีแข่งเรือยาวถวาย ถึงข้อความ

"...แหเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร เลียบพระนครพลีกรรม บวงสรวง พระเสื่อเมือง ทรงเมือง ทลอคจนผีไท้ ฉิมเหล็ก หลักเมือง แล้วประกาศบ้านเช่า บ้านลาว ที่ริมฝั่งโขง จัดเรือยาวแข่งถวาย 3 วัน 3 คืน จุกคอกไม้ไฟ พระเนียง มูซาเทวคาอาฮัก ซ่าชะเมือง เป็นอันเสร็จพิธี..."¹

ในการแข่งขันที่จัดขึ้นนี้ จัดแข่งขันที่ลำน้ำโขงโดยการจัดราษฎรหมู่บ้านหรือหัวเมืองต่าง ๆ นำเรือพร้อมฝีพายมาแข่งขันเพื่อรับรางวัล กับราษฎรในเขตราชอาณาจักรลาว นิยมชมชอบการแข่งเรือมากจนกลายเป็นประเพณีของชาวลาวที่อาศัยอยู่ตามลำน้ำโขง ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา จนแพร่หลายมาสู่ชาวลาวที่อาศัยอยู่ในราชอาณาจักรไทย โดยเฉพาะใกล้ลำน้ำโขง

จะเห็นได้ว่าการแข่งเรือเป็นประเพณีที่นิยมในราชอาณาจักรลาว เนื่องจากว่าเป็นการเสริมสร้างความสามัคคี ความรักใคร่ ประองคองกันของผู้เข้าแข่งขัน เมื่อเข้ามาแข่งขันและแพร่หลายในหัวเมืองที่ขึ้นต่อไทย โดยเฉพาะหัวเมืองรอบ ๆ อีสาน พระมหากษัตริย์ไทยก็ทรงเสด็จสมโภชพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจนถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็มีได้ทรงห้ามปรามในการเล่นแข่งเรือ คงปล่อยให้มีการจัดแข่งเรือตามประเพณีของชาวลาวต่อไป

¹ เติม วิชาคยพจนกิจ. ประวัติศาสตร์ลาว. 2530. หน้า 51.

ศาสนา

ไทยกับอาณาจักรหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์มีความสัมพันธ์กันในทางพุทธศาสนามาตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้ว โดยที่พระมหากษัตริย์ไทยกับกษัตริย์หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ได้ร่วมกันประกอบพิธีกรรมทางศาสนา มีการสร้างวัดวาอาราม ศาสนสถานร่วมกัน ดังเช่น พระเจ้าจักรพรรดิกับพระไชยเชษฐาธิราช ทรงสร้างเจดีย์ศรีสองรักร่วมกันในปี พ.ศ. 2103 เป็นต้น

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์ไทยก็ยังคงปฏิบัติเหมือนดังเช่นสมัยอยุธยา นั่นก็คือ ร่วมประกอบพิธีกรรมทางศาสนา สร้างวัด เป็นต้น

โดยเฉพาะประเพณีการจ้กงานศพอย่างเป็นทางการ เมื่อใดก็ตามที่กษัตริย์ของราชอาณาจักรลาวทั้งสามสวรรคตลง กรุงเพทพาทราบข่าวแล้ว พระมหากษัตริย์ไทยก็ถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องจ้กงานศพให้แก่กษัตริย์ของราชอาณาจักรลาวทั้งสามอย่างเป็นทางการ โดยจะพระราชทานหีบศพ กอกไม้เพลิง และสิ่งของในการจ้กงานศพ การล่าเตียง สังกะสีจะมอบหมายให้ทหาร ไทยนำลงไปยังเมืองหลวงของราชอาณาจักรลาวทั้งสาม แต่ก็มีในบางครั้งพระมหากษัตริย์ไทยจะให้เจ้าหน้าที่ไปบรรจุศพของกษัตริย์ประเทศราช แล้วนำมาประกอบพิธีกรรมในกรุงเทพฯ

ในการพระราชทานหีบศพไปยังหัวเมืองลาวนั้น พระมหากษัตริย์ไทยก็มีพระราชโองการให้มีการจ้กพิธีศพอย่างสมเกียรติ แต่ก็ไม่พบหลักฐานว่าพระมหากษัตริย์ไทยไปร่วมทำพิธีเผาศพของพระมหากษัตริย์ของราชอาณาจักรลาวทั้งสาม เพียงแค่มอบหมายให้ขุนนางไทยไปร่วมแทน ดังเช่น ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาภูธราภัยราชเสนาไปทำการฌาปนกิจศพของพระวิชัยมัยยิหาราชสุริยวงส์ (หน้า) กษัตริย์จำปาศักดิ์ เมื่อเสร็จงานศพแล้วพระยาภูธราภัยราชเสนา ก็ได้นำเจดีย์ครอบอนุรูปของพระวิชัยมัยยิหาราชสุริยวงส์ ไว้ที่วัดเหนือเมืองเก่ากรุงข้ามปากเซ ปัจจุบันคือพระธาตุ

หลวงเพา

แต่ในบางสมัยก็จะนำศพของกษัตริย์ราชอาณาจักรลาวทั้งสามมาประกอบพิธีที่
กรุงเทพฯ ก็จะได้เห็นได้จาก การประกอบพิธีศพของกษัตริย์จำปาศักดิ์ในสมัยพระบาท
สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ขุนนางไทยจัดหีบศพไป
บรรจุศพกษัตริย์จำปาศักดิ์ แล้วนำมาประกอบพิธีเผาที่วัดอรุณราชวราราม และจัดงาน
ให้อย่างสมเกียรติ ถึงตัวอย่าง

"...โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงานจัดแจงหีบใส่ศพเจ้านครจำปาศักดิ์
ตามอย่างเจ้าประเทศราช มี มีกลองประโคมศพ เพลาค่า
พระสงฆ์สวดพระอภิธรรมสี่ 16 รูป เพลาข้าวถวายสำรับคาว
หวาน 12 วัน ครั้นวัน 9² 10 ค่า ให้เจ้าพนักงานยกหีบ
ใส่ศพเจ้านครจำปาศักดิ์ลงเรือกัญญาบุญกวมาร มีธกเครื่องสูงตั้งหน้าเรือ
ท้ายเรือ 10 กลอง 10 คู่ มีเรือชัก เรือแห 30 ลำ...
แหไปเข้าเมรุวัดอรุณราชวราราม...พระสงฆ์สวดอภิธรรม 4...
ถวายอาหารคาวหวานเข้า เพล พระสงฆ์ชักยานั่งสกุล น้ำไตร
10 ไตร บังสกุล 600 รูป ชำรารการใหญ่ย่อยกับบุตรหลาน
ท้ายเพี้ย เมืองจำปาศักดิ์มีพระธรรมเทศนา ชักพระมหาบังสกุล
34 รูป บังสกุล 418 รูป รวมกันทั้งหมดเป็นพระสงฆ์ 1106
รูป เสร็จแล้วเวลาค่ำมีหนัง มีดอกไม้เพลิง...เข้าวันรุ่งขึ้น...
เพลามาย...ปลงศพเจ้านครจำปาศักดิ์ ณ วัน 4.9 10 ค่า
ปีจอโกศก..."^๓

เมื่อกษัตริย์ไทยสวรรคต กษัตริย์ของราชอาณาจักรลาวทั้งสามก็ต้องร่วมไว้
อาลัย เพราะถือเป็นธรรมเนียมที่หัวเมืองประเทศราชต้องเข้ามาร่วม ถ้าไม่ร่วม

¹ หอวชิรญาณ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3. จ.ศ.1212. เล่มที่ 24.

ไว้ทุกซีกถือว่าเป็นกบฏ เพราะฉะนั้นเมื่อโลกิย์ที่พระมหากษัตริย์ไทยในสมัยรัตนโกสินทร์
สวรรคต กรุงเพทาก็จะมีสาร์ศุกอักษรแจ่งไปยังหัวเมืองประเทศราชต่าง ๆ โภษะกริย์
และขุนนางมาร่วมในงานพระบรมศพ บางครั้งในศุภอักษรก็จะกำหนดเกณฑ์เอาสิ่งของ
จากหัวเมืองประเทศราชให้นำมากรุงเพทากวี่ย กิ่งเช่น ไม้ ไม้ชาขาว เป็นต้น
เมื่อทางหัวเมืองราชอาณาจักรลาวทั้งสามทราบข่าวก็จะจัดสิ่งของที่กรุงเพทาทองการ
แล้วกษัตริย์ของราชอาณาจักรลาวทั้งสามก็จะเดินทางคุมสิ่งของเหล่านั้นมาถวายที่กรุงเพท
พร้อมกันอยู่ร่วมทำบุญ ร่วมไว้อาลัยที่กรุงเพทากวี่ย จนเสร็จพิธีจึงจะกลับบ้านเมืองตนเอง
ถึงตัวอย่างเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเสด็จสวรรคตในปีวอก ฉศก
จศ 1196 (พ.ศ. 2367) พระเจ้ามังฆาคราช กษัตริย์หลวงพระบางได้คุมต้นไม้เงิน
ต้นไม้ทอง เครื่องสักการะมายังกรุงเพทากวี่ยตนเอง และขอพระราชทานพระบรมราชา
นุญาตอุปสมบทจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่ออุทิศพระราชกุศลและทดแทน
พระมหากรุณาธิคุณ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็โปรดอนุญาตเป็นนาคหลวง
โดยอุปสมบทให้ที่อุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วโบรคเกล้าฯ ให้พระเจ้ามังฆาคราช
จำพรรษาที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เมื่อลาสิกขาบทแล้วก็ยังฝึกหัดราชการและเดิน
ทางกลับไปครองหลวงพระบางตามเดิมในปี พ.ศ. 2369¹

นอกจากนี้ยังมีวัดสร้างวัดและเจดีย์ร่วมกันระหว่างไทยกับราชอาณาจักรลาว

ซึ่งทั้งนี้ โดยวัดอุทิศสงฆ์ส่วนใหญ่แล้ว การสร้างวัด เจดีย์ร่วมกันนี้มีมาตั้งแต่สมัย
อยุธยา โดยพระมหากษัตริย์ไทยกับกษัตริย์ราชอาณาจักรลาวทั้งสามได้ร่วมกันบำเพ็ญ
พระราชกุศล เชื่อมสัมพันธ์ไมตรีกันด้วยการสร้างวัดและเจดีย์เพื่อเป็นสักขีพยานใน
ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นศูนย์รวมจิตใจ
ของราษฎรทั้งไทยและราชอาณาจักรลาวทั้งสามให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

¹ เติม วิชาพยัพจนกิจ. ประวัติศาสตร์ลาว. หน้า 83-84.

เมื่อถึงสมัยรัตนโกสินทร์ พระมหากษัตริย์ไทยนับตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจนถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงแม้จะไม่มีหลักฐานที่แสดงว่าพระมหากษัตริย์ไทยได้ร่วมกับกษัตริย์ราชอาณาจักรลาวทั้งสามร่วมกันสร้างวัด เจดีย์ แต่ก็มีหลักฐานที่ปรากฏว่าพระมหากษัตริย์ไทยมอบหมายให้ขุนนางไทยไปสร้างวัดที่นครจำปาศักดิ์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย นั่นคือ พระยากลาโหมราชเสนาได้สร้างวัด พระยากลาโหม¹ ซึ่งที่จำปาศักดิ์ ภายหลังจากได้ขานบถกษัตริย์ของพระยาวิไชยสิริวงศ์ชัชยราช กษัตริย์จำปาศักดิ์แล้ว โดยร่วมแรงใจกับแสนท้าวพระยาลาวและราษฎรลาวจนสำเร็จ นอจากนี้ กษัตริย์ลาวยังได้ทูลขอพระราชทานพระพุทธรูป

จากพระมหากษัตริย์ไทย อยู่เสมอที่เป็น เช่นนี้ เนื่องมาจากว่าราชอาณาจักรลาวทั้งสามมักจะมีการสร้างวัดขึ้นอยู่เสมอ เพื่อให้วัดเกิดความศักดิ์สิทธิ์ ราษฎรเกิดความนับถือและศรัทธากษัตริย์ของราชอาณาจักรลาวทั้งสามจึงมักจะทูลเกล้าฯ ขอพระราชทานพระพุทธรูปจากพระมหากษัตริย์ไทย และพระมหากษัตริย์ไทยก็จะโปรดเกล้าฯ พระราชทานให้ ดังเช่นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กษัตริย์หลวงพระบางคือ พระเจ้าจันทราชได้สร้างพระอุโบสถที่นครหลวงพระบางเสร็จจึงได้แต่งท้าวเพี้ย ท้าวพระยามาขอรับพระราชทานพระบางจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อจะให้เป็น ที่เคารพสักการะบูชาของชาวหลวงพระบาง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบางให้ตามคำขอ เนื่องจากทรงเล็งเห็นว่าจะเป็นการเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีและยึดเหนี่ยวจิตใจของกษัตริย์หลวงพระบาง และราษฎรหลวงพระบางให้จงรักภักดีต่อไทย ในการส่งมอบพระบางแก่กษัตริย์หลวงพระบางในครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้จัดพิธีขบวนแห่อย่างสมเกียรติ โดยการจัดเรือพระที่นั่งเชิญพระบางแห่ขึ้นไปส่งถึงนันทบุรี มีการจัดดอกไม้เพลิง ละครสมโภช

¹ เติม วิชาคย์พจนกิจ. ประวัติศาสตร์อีสานเล่ม 1. หน้า 70.

และก็มีศุภอักษรขึ้นไปถึงหัวเมืองรายทางให้รับแพะบางคอ ๆ ไปจนถึงเมืองหลวงพระบาง
นอกจากนี้เรื่องการศึกษาชนบทรณนิยมการปกครองอย่างหนึ่งของไทยในการปกครองอาณาจักร
หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจนถึง
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่จะนำเอาบุตรหลานของกษัตริย์ราชอาณาจักร
ลาวทั้งสามมาเป็นตัวประกัน โดยพระมหากษัตริย์ไทยจะให้การศึกษาค้นคว้าในการปกครอง
ชนบทรณนิยมประเพณีของไทย เพื่อบุตรหลานเหล่านี้จะได้มีความรู้เมื่อกลับไปบ้านเมือง
ก็จะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาบ้านเมือง และผลที่ได้ตามมาก็คือ บุตรหลานกษัตริย์ราช
อาณาจักรลาวทั้งสามจะจงรักภักดีคือไทย

ทอมหากษัตริย์ของราชอาณาจักรลาวทั้งสาม ก็มองเห็นถึงความสำคัญของการศึกษา
และมองเห็นว่าราชสำนักกรุงเทพฯ เป็นแหล่งวิชาการที่ดีและเจริญที่บุตรหลานของเชื้อพระ
วงศ์และกษัตริย์ลาวจำเป็นต้องมารับการฝึกหัดและศึกษาหาความรู้ เพื่อจะนำไปพัฒนา
ประเทศหรืออาณาจักรของตนเอง ดังนั้นกษัตริย์ของราชอาณาจักรลาวทั้งสาม และเจ้านาย
ขุนนางลาว จึงมักนิยมส่งโอรสและนัควาของตนเองมาศึกษาเล่าเรียนที่กรุงเทพฯ โดย
จะเรียนที่ด้านศิลปวิทยาการปกครอง หรือการศึกษาหาความเป็นอยู่ ชนบทรณนิยม วัฒนธรรม
ประเพณีของไทย ด้วยเหตุนี้เมื่อกลับไปบ้านเมืองอาณาจักรของตนเอง พวกนี้ก็จะถ่ายทอด
ความรู้ให้แก่คนลาวในราชอาณาจักรลาวทั้งสาม ซึ่งส่วนมากก็จะเป็นชนบทรณนิยมประ
เพณีและวัฒนธรรมไทย จึงทำให้ความสัมพันธ์ทางศาสนสังคม วัฒนธรรมของไทยกับอาณาจักร
หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์สนิทแนบแน่นขึ้น

กล่าวได้ว่า ความสัมพันธ์ทางศาสนสังคม และวัฒนธรรมระหว่างไทยกับอาณาจักร
หลวงพระบาง เวียงจันทน์และจำปาศักดิ์ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน มีการแลกเปลี่ยน
ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะมีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธ
ศาสนาเหมือนกัน ก็ยิ่งทำให้ศาสนาพุทธเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของประชาชนทั้งไทยและ
ราชอาณาจักรลาวทั้งสามให้มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น จนกระทั่งไทยต้องสูญเสีย
อาณาจักรหลวงพระบางและจำปาศักดิ์ให้แก่ฝรั่งเศสในปี พ.ศ. 2446 ด้วยสัมพันธ
ระหว่างไทยกับหลวงพระบางและจำปาศักดิ์ก็สิ้นสุดลง

บทสรุป

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอาณาจักรหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ในสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2325 - 2446) จะพบว่าโดยส่วนใหญ่แล้วความสัมพันธ์ก็อยู่ในระดับที่มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน โดยไทยอยู่ในฐานะเจ้าประเทศราชที่มีหน้าที่จัดการปกครอง ส่วนราชอาณาจักรลาวทั้งสามอยู่ในฐานะประเทศราช มีหน้าที่ส่งเครื่องราชบรรณาการ และสิ่งของมีค่ามาถวายพระมหากษัตริย์ไทย พร้อมกับปฏิบัติตามนโยบายของไทย

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกและพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย กล่าวได้ว่าไทยมีอิทธิพลเหนือราชอาณาจักรลาวทั้งสามอย่างเต็มที่ เพราะไทยสามารถที่จะสถาปนาภักดิ์ของราชอาณาจักรลาวทั้งสามที่เป็นบุคคลนิยมไทยขึ้นเป็นภักดิ์กับนครหลวงราชอาณาจักรลาวทั้งสามได้ ด้วยเหตุนี้ภักดิ์ของราชอาณาจักรลาวทั้งสามจึงมีความจงรักภักดีต่อกษัตริย์ไทย และสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณกษัตริย์ไทย ซึ่งพระมหากษัตริย์ไทยทรงใช้วิธีการหลายประการ ในการสร้างความนิยม และความจงรักภักดีให้แก่กษัตริย์ราชอาณาจักรลาวทั้งสาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิธีการควบคุมให้กษัตริย์ราชอาณาจักรลาวทั้งสามอยู่ในอำนาจของไทย ดังเช่น การยินยอมให้กษัตริย์ลาวทั้งสามปกครองดูแลหัวเมืองขึ้นของตนเองอย่างอิสระ โดยที่พระมหากษัตริย์ไทยไม่ทรงเข้าไปยุ่งเกี่ยว การนำเอาพระโอรสและนักคำของกษัตริย์ราชอาณาจักรลาวทั้งสามมาอุปถัมภ์ที่กรุงเทพฯ โดยอ้างว่าเพื่อให้มาฝึกหัดราชการ ศึกษาเล่าเรียน แ่จตุต ประสงค์แท้จริงเป็นนโยบายของพระมหากษัตริย์ไทยนับตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่จะนำเอาบุตรหลานชายหญิงของกษัตริย์ราชอาณาจักรลาวทั้งสามเหล่านั้นมาเป็นตัวประกัน มิให้กษัตริย์ราชอาณาจักรลาวทั้งสามเอาใจออกห่างจากไทย ซึ่งนโยบายดังกล่าวได้ผลต่อไทยเป็น

อย่างยิ่ง เพราะกษัตริย์ลาวทั้งสามก็มีโคชักซันหรือไม่ปฏิบัติตามนโยบายของไทย ทรงข้าม
 กลั้มองเห็นถึงประโยชน์ของการส่งบุตรหลานเข้ามาศึกษาเล่าเรียนศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่
 ราชสำนักกรุงเทพฯ

เมื่อโคชักซันที่กษัตริย์ราชอาณาจักรลาวทั้งสามวางลง พระมหากษัตริย์ไทยนับแต่
 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรง
 ใช้สิทธิแต่งตั้งกษัตริย์องค์ใหม่ขึ้นเป็นกษัตริย์ครองราชย์แทนกษัตริย์อาณาจักรที่วางลง โดย
 ใช้วิธีการเลือกแต่งตั้งบุคคลที่ทรงไว้วางพระราชนุทัย กษัตริย์ราชอาณาจักรลาวทั้งสาม
 ที่ได้รับเลือกเป็นกษัตริย์นั้นจะเป็นบุคคลที่นิยมไทย และเคยมาพำนักอาศัยศึกษาเล่าเรียนที่
 กรุงเทพฯ ทุกพระองค์ เมื่อขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์ปกครองบ้านเมือง บุคคลเหล่านี้
 จึงมีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ไทย

นอกจากนี้วิธีการควบคุมที่พระมหากษัตริย์ไทยทรงใช้คือ การแผ่พระคุณด้วยการ
 แสดงความเมตตาเป็นกันเอง ให้เกียรติยกย่องและสนพระทัยในสภาพความเป็นอยู่ของ
 กษัตริย์ราชอาณาจักรลาวทั้งสามอยู่เสมอ ๆ เป็นคนว่า มีพระราชสาส์นไม่ทอดามทุกซ์
 สุขความเป็นอยู่ของกษัตริย์ราชอาณาจักรลาวทั้งสามเมื่อเคื้อคร่อนก็ทรงพระราชทานสิ่ง
 ของช่วยเหลือ วิธีการดังกล่าวข้างต้นของกษัตริย์ไทยนับแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธ
 ยอดฟ้าจุฬาโลก ถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นับว่าโคชโลอย่างยิ่ง
 ในการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างไทยกับราชอาณาจักรลาวทั้งสาม ตลอดระยะเวลา
 ที่ราชอาณาจักรลาวทั้งสามอยู่ในฐานะประเทศราชของไทย กล่าวได้ว่ากษัตริย์ของราช
 อาณาจักรลาวทั้งสามส่วนใหญ่เกือบทุกพระองค์มีความจงรักภักดีคือไทย และสนองนโยบาย
 ของพระมหากษัตริย์ไทยเป็นอย่างดี จะมีเพียงบางองค์เท่านั้นที่มีท่าทีกระด้างกระเดื่อง
 ต่อไทย ดังเช่น เจ้าอนุวงศ์กษัตริย์เวียงจันทน์ที่ก่อกบฏเพื่อหลุดพ้นจากอำนาจของไทย
 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงสรุปได้ว่าวิธีการและนโยบายของพระ
 มหากษัตริย์ไทยในการพยายามให้ราชอาณาจักรลาวทั้งสามอยู่ในอำนาจของไทย ในฐานะ
 ประเทศราชประสบความสำเร็จตลอดช่วงสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ถึง
 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ปัญหาที่เกิดขึ้นในการปกครองราชอาณาจักรลาวทั้งสาม ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2325-2446)

จากการศึกษาพบว่าปัญหาที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่มีอยู่สามประการ คือ

ประการที่ 1 ปัญหาที่เกิดจากกษัตริย์ราชอาณาจักรลาวทั้งสามและบรรดาเจ้าเมืองหัวเมืองขึ้นของราชอาณาจักรลาวทั้งสาม เป็นปัญหาที่เกิดจากความไม่สามัคคีของบรรดาเชื้อพระวงศ์ของราชอาณาจักรลาวทั้งสาม ในการทะเลาะวิวาทเพื่อแย่งชิงราชย์สมบัติกัน เมื่อกษัตริย์องค์เดิมสิ้นพระชนม์ลง ในขณะที่พระมหากษัตริย์ไทยกำลังพิจารณาคัดเลือกผู้เหมาะสมขึ้นเป็นกษัตริย์แทน ภายในอาณาจักรลาวทั้งสามที่ว่างกษัตริย์ก็จะเกิดเหตุการณ์วุ่นวายอันเนื่องมาจากเชื้อพระวงศ์แย่งชิงอำนาจกันเป็นกษัตริย์ ซึ่งปัญหาดังกล่าวพระมหากษัตริย์ไทยก็สามารถแก้ไขได้สำเร็จ

ประการที่ 2 ปัญหาที่เกิดจากการปกครองของไทย เกิดจากการที่พระมหากษัตริย์ไทยจัดการปกครองราชอาณาจักรลาวทั้งสามอย่างอิสระ โดยเฉพาะในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยที่ทรงมีนโยบายให้อิสระแก่กษัตริย์ราชอาณาจักรลาวทั้งสามในการตัดสินใจปกครองดูแลความเป็นไปภายในอาณาจักรของตน โดยที่ไทยไม่เข้าไปเกี่ยวข้องหรือก้าวล่วงแต่อย่างใด เหตุที่ทรงดำเนินนโยบายนี้ก็สืบเนื่องมาจากทรงคิดว่ากษัตริย์ของราชอาณาจักรลาวทั้งสามล้วนมีภักดีและจงรักภักดีต่อไทย อันเนื่องมาจากพระมหากษัตริย์ไทยเป็นผู้แต่งตั้งขึ้นเป็นกษัตริย์ปกครองราชอาณาจักรทั้งสิ้น

จากการที่รัฐบาลไทยมิได้เข้าไปควบคุมการปกครองภายในของราชอาณาจักรลาวทั้งสาม จึงเปิดโอกาสให้กษัตริย์ราชอาณาจักรลาวทั้งสามคิดเอาใจออกห่างจากไทย ดังเช่น เจ้าอนุวงศ์กษัตริย์เวียงจันทน์ ก่อกบฏเพื่อเป็นอิสระจากไทยในปี 2369 - 2371 เจ้าอนุวงศ์ถือโอกาสที่ไทยมิได้เข้าไปควบคุมการปกครองในเวียงจันทน์ทำการเกลี้ยกล่อมอาณาจักรจำปาศักดิ์ และหัวเมืองหลวงอื่น ๆ เข้าร่วมก่อกบฏกลายเป็นจำนวนหลายเมือง โดยที่ทางรัฐบาลไทยมิได้ทราบข่าวคราวการกระทำของเจ้าอนุวงศ์เลย จนกระทั่งเจ้าอนุวงศ์

โดยกกองทัพเข้ามาทำการกวาดต้อนผู้คนจากดินแดนไทย โดยเฉพาะเมืองนครราชสีมา และหัวเมืองใกล้เคียง ข้ามไปยังเวียงจันทน์ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทราบข่าวและโปรดเกล้าฯ ให้ยกกองทัพไปทำการปราบปรามจนประสบความสำเร็จ เป็นคน จากปัญหาการลอบปลงเจ้าอนุวงศ์กษัตริย์เวียงจันทน์ดังกล่าว จึงเป็นเครื่อง ยืนยันให้เห็นถึงจุดบกพร่องของการปกครองไทยในการจัดการปกครองราชอาณาจักร ลาวทั้งสาม

ภายหลังจากเกิดปัญหาจากเจ้าอนุวงศ์ กษัตริย์เวียงจันทน์แล้ว พระบาท สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงดำ เนินการแก้ปัญหาและป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้น โดยเฉพาะการป้องกันมิให้กษัตริย์ราชอาณาจักรลาวทั้งสามก่อปัญหาทางการปกครองให้ ไทยต้องยุ่งยากในการปราบปรามอีก จึงมีพระบรมราชโองการให้ยุบเลิกหัวเมืองขึ้นและ ยุบเลิกอาณาจักรเวียงจันทน์ ให้เวียงจันทน์มาขึ้นตรงต่อหนองคาย ตั้งแต่นั้นมาอาณาจักร เวียงจันทน์ก็หมดไป ประเทศราชของไทยกับราชอาณาจักรลาว จึงเหลือเพียงอาณาจักร หลวงพระบาง และอาณาจักรจำปาศักดิ์ เหตุที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังคงฐานะของอาณาจักรหลวงพระบาง และจำปาศักดิ์เหมือนเดิม เพราะกษัตริย์ของ หลวงพระบางมีความจงรักภักดีคือไทย ช่วยเหลือไทยปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ ส่วนจำปาศักดิ์ นั้นเข้าร่วมกบฏกับเจ้าอนุวงศ์ แต่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพิจารณาแล้ว เห็นว่าเข้าร่วมกับพระเจ้าราชบุตร (โย) กษัตริย์จำปาศักดิ์นั้นเป็นโอรสของเจ้าอนุวงศ์ แห่งเวียงจันทน์ ถ้าเปลี่ยนตัวกษัตริย์ที่จงรักภักดีคือไทย อาณาจักรจำปาศักดิ์คงไม่ก่อปัญหา ใด ๆ แก่ไทย ดังนั้น จึงทรงดำ เนินการตัดทอนหัวเมืองขึ้นของจำปาศักดิ์ให้น้อยลง บาง เมืองก็ได้มาขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ บาง นครราชสีมาบ้าง เพื่อป้องกันมิให้กษัตริย์จำปาศักดิ์ สะสมอำนาจรวบรวมกำลังกระด้างกระเดื่องต่อไทย

ประการที่ 3 ปัญหาจากการแทรกแซงของบริเตนพม่า เวียดนามและฝรั่งเศส ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 พม่าเป็นประเทศที่พยายามแผ่อิทธิพลเข้ามายังราชอาณาจักรลาวทั้งสามร่วมกับไทย โดยเฉพาะในอาณาจักรหลวงพระบางและเวียงจันทน์

ด้วยวิธีการเกลี้ยกล่อมชักรวนให้กษัตริย์หลวงพระบางและกษัตริย์เวียงจันทน์เอาใจออก
 ห่างจากไทย ไข่ม่มือกกับพม่ายกกองทัพมาตีไทยอยู่เสมอ ๆ แต่ไม่ไ้เป็นปัญหาหนักให้
 รัฐบาลไทยมากมายนัก กษัตริย์ไทยสามารถแก้ปัญหาคือ สืบเนื่องมาจากเมื่อใกล้กัมาที่
 พม่าส่งทูตไปเกลี้ยกล่อมกษัตริย์หลวงพระบางให้กระด้างกระเดื่องต่อไทย กษัตริย์
 เวียงจันทน์ก็จะส่งทูตนำข่าวมารายงานให้กษัตริย์ไทยที่กรุงเทพฯ ทราบ และเมื่อใกล้
 กัมาที่พม่าส่งทหารไปเกลี้ยกล่อมกษัตริย์เวียงจันทน์ให้กระด้างกระเดื่องต่อไทย กษัตริย์
 หลวงพระบางก็จะให้ทหารนำข่าวมารายงานให้กรุงเทพฯ ทราบ ดังนั้นความเคลื่อนไหว
 ใดๆ ของกษัตริย์ราชอาณาจักรลาวทั้งสาม พระมหากษัตริย์ไทยจะทรงทราบอยู่ทุกระยะ
 เมื่อเกิดปัญหาขึ้นก็จะทรงแก้ไขได้ทันที่ ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการแทรกแซงของพม่าได้
 หดไปเมื่อพม่าตกเป็นของอังกฤษ

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระ
 จุฬจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการปกครองราชอาณาจักรลาวทั้งสาม ไทยยังคงพบกับปัญหา
 อันเกิดจากการแทรกแซงของเวียคนาม และฝรั่งเศส ก่อนที่เวียคนามจะตกเป็นของ
 ฝรั่งเศส เวียคนามก็เป็นอีกประเทศหนึ่งที่จะแผ่อิทธิพลเข้ามายังราชอาณาจักรลาวทั้งสาม
 ทั้งนี้เพราะมีอาณาเขตติดกับราชอาณาจักรลาวทั้งสาม เวียคนามใช้วิธีการแผ่อิทธิพลด้วย
 การส่งทูตมาเกลี้ยกล่อมและให้ความช่วยเหลือกษัตริย์ราชอาณาจักรลาวทั้งสาม ให้เอา
 ใจออกห่างจากไทย ในระยะแรกเวียคนามก็มีฝีมือที่แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า
 จะเข้ามาแผ่อิทธิพลแข่งกับไทยในราชอาณาจักรลาว จนกระทั่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระ
 พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เวียคนามจึงแสดงท่าทีให้เห็นเด่นชัดที่จะเข้ามาแผ่อิทธิพลใน
 ราชอาณาจักรลาวทั้งสาม ด้วยการส่งทูตเข้ามาเกลี้ยกล่อมและสนับสนุนให้เจ้านวงศ์
 เวียงจันทน์กระด้างกระเดื่องต่อไทย ซึ่งก็ไ้ผลเจ้านวงศ์ได้ทำการก่อกบฏต่อไทยเมื่อ
 ไทยลงมือปราบปรามกบฏ เวียคนามก็ไ้เข้าไปก่อกบฏอีกครั้งด้วยการให้ที่หลบซ่อนแก่
 เจ้านวงศ์ ทอมักส่งหนังสือมาทักท้วงไม่ยอมให้ไทยใช้วิธีการรุนแรงกับเจ้านวงศ์
 เวียคนามยังชูไทยอีกว่าถ้าไม่เชื่อจะยกกองทัพมาตีไทย แต่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
 เจ้าอยู่หัวไม่ทรงหวังเสียงเวียคนาม ลงมือปราบกบฏเจ้านวงศ์จนสำเร็จ นับแต่นั้นมา

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเวียคนามก็เริ่มตั้งแต่วันที่เวียคนามตกเป็นของฝรั่งเศส
 อย่างสมบูรณ์ ตรงกับสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เวียคนามก็ยัง
 สนับสนุนให้ฝรั่งเศสแผ่อิทธิพล เข้ามายังราชอาณาจักรลาวทั้งสามอีกครั้ง โดยฝรั่งเศส
 อาศัยจุดอ่อนและปัญหาเขตแดนไทย - เวียคนาม ซึ่งทั้งสองฝ่ายไม่ได้มีการปักปันเขต
 หรือทำแผนที่ให้เป็นการถูกต้อง โดยเฉพาะหัวเมืองชายแดนราชอาณาจักรลาวทั้งสามกับ
 เวียคนามที่ส่งเครื่องราชบรรณาการให้ทั้งไทยและเวียคนาม และอาศัยจุดบกพร่องการ
 บกครองของไทยที่ไม่รัดกุมเพียงพอในราชอาณาจักรลาวทั้งสาม โดยเฉพาะไทยมอบหมาย
 ให้หลวงพระบางซึ่งเป็นเมืองใหญ่รับอำนาจปกครองหัวเมืองเล็กในสิบสองจุไทย หัวพันห้า
 หัก หัวเมืองพวน ในนามของรัฐบาลที่กรุงเทพฯ แต่หลวงพระบางไม่ใ้เต็มแข็งเท่าที่
 ควร จะเห็นได้จากถูกพวกฮ่อโจมตีอย่างง่ายภายในปี พ.ศ. 2429¹ ดังนั้นฝรั่งเศสจึงใช้
 เป็นข้ออ้างส่งทหาร เข้ามาร่วมรบกับไทยในปี พ.ศ. 2431 ซึ่งก่อนหน้านั้นฝรั่งเศสก็มี
 ท้าที่จะเข้ามายังหัวเมืองลาวอยู่แล้ว โดยเริ่มตั้งแต่ปี 2425 ส่ง คร. เนียสมาสำรวจ
 ลู่ทางในลาว ซึ่งรัฐบาลไทยก็อนุญาต ค่อมาก็มาขออนุญาตรัฐบาลไทยตั้งสถานกงสุลที่หลวง
 พระบาง ครั้งนี้รัฐบาลไทยรู้ดีว่าฝรั่งเศสจะให้เมืองหลวงพระบางเป็นศูนย์ปฏิบัติการสำรวจ
 และขยายอิทธิพลในลาว จึงปฏิเสธคำขอแต่ฝรั่งเศสก็เสนอโดยยบายเร้าที่จะขอตั้งสถานกงสุล
 ให้ได้ จนรัฐบาลไทยทนเร้าไม่ไหวก็ตกลงให้ฝรั่งเศสตั้งสถานกงสุลได้ และรัฐบาลไทย
 ก็ออกพาสปอร์ตให้นายปาวีและบริวารการค้ารวมทั้งกงสุลของนายปาวีที่เมืองหลวง
 พระบาง ซึ่งทำให้นายปาวีถือโอกาสสำรวจสภาพทาง ๆ ของหลวงพระบาง และหัวเมือง
 ลาวในเขตราชอาณาจักรลาว ซึ่งก็เป็นประโยชน์ต่อฝรั่งเศสในภายหลัง เมื่อฝรั่งเศสใช้
 ข้ออ้าง เข้ามาร่วมรบพวกฮ่อร่วมกับไทย

ในการขยายอิทธิพล เข้ามารอบครองอาณาจักรหลวงพระบาง และจำปาศักดิ์
 ของฝรั่งเศสในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฝรั่งเศสใช้วิธีการหลาย
 วิธี ไม่ว่าจะเป็นวิธีการหุค และการย่วยุไทยด้วยการส่งกำลังคนจากเวียคนาม เข้ามายัง

¹ เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี. ประวัติเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี. เล่ม 4. หน้า 130-141.

กานไทย เช่น เมืองตะโปน พิณ¹ เมื่อไทยส่งทหารไปตั้งค่านียกคืนโคและคงกำลัง
ทหารรักษาหัวเมืองต่าง ๆ ไว้ ฝรั่งเศสก็หันมาใช้วิธีการใหม่ทำการเกลี้ยกล่อมชาว
พื้นเมืองในดินแดนไทยให้เอาใจออกห่างจากไทยไปเข้ากับฝรั่งเศส พร้อมกับใช้วิธีการ
ผูกมิตรกับราษฎรด้วยการแจกสิ่งของเล็ก ๆ น้อย ๆ แล้วชักชวนให้เข้ากับฝรั่งเศส โดย
สัญญาว่าจะให้ความคุ้มครองไม่ให้อันตรายจากไทย ในบางหัวเมืองฝรั่งเศสก็จะไป
หลอกลวงนายค่านไทยว่า ดินแดนที่ค่านนั้น ๆ ตั้งอยู่รัฐบาลไทยยกให้ฝรั่งเศสแล้ว² ผล
ปรากฏว่าวิธีการของฝรั่งเศสได้ผล มีราษฎรไทยหันไปเข้ากับฝรั่งเศสจำนวนมาก
รัฐบาลไทยจึงดำเนินการแก้ไขด้วยการประกาศไม่เก็บเงินส่วยจากชนพื้นเมือง บริเวณ
เมืองชายแดนเข้ามาสร้างอิทธิพล เพื่อเป็นการดึงประชาชนให้กลับมาสวามิภักดิ์คือไทย
ตามเดิม

เมื่อฝรั่งเศสเห็นว่าวิธีการทางการทูตไม่สามารถจะแผ่อิทธิพลในราชอาณาจักร
ลาวได้ ฝรั่งเศสก็หันมาใช้วิธีการรุนแรงบีบบังคับไทยด้วยการส่งเรือรบเข้ามาปิดปาก
อ่าวไทย เพื่อข่มขู่รัฐบาลไทย จนต่อมาถึงขั้นต่อสู้กันที่บึงพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
สมุทรปราการ เมื่อการสู้รบสงบลงฝรั่งเศสยังคงใช้เรือรบปิดปากอ่าวต่อไป จนทำให้
รัฐบาลไทยต้องยอมยกดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นดินแดนราชอาณาจักรลาวให้ฝรั่งเศส
ในปี พ.ศ. 2436 และอีก 10 ปีต่อมาคือปี พ.ศ. 2446 ฝรั่งเศสก็ใช้วิธีการอันเดียวกัน
นี้กับไทยจนไทยต้องเสียดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงตรงข้ามหลวงพระบาง และจำปาศักดิ์
ให้ฝรั่งเศสอีกครั้งหนึ่ง เพื่อแลกกับการที่ฝรั่งเศสถอนทหารออกจากจีนทิว

จากปัญหาคังกล่าวข้างต้น ถึงแม้รัฐบาลไทยจะพยายามใช้วิธีการต่าง ๆ ไม่ว่า
จะเป็นการปรับปรุงการปกครองในหัวเมืองลาว หรือส่งเจ้าหน้าที่ออกไปกำกับดูแลจริงจัง

¹ กจช. ฝ.ร.5 น. 62.1/26. เจ้าพระยารัตนาบดินทร์ (สมุหนายก)
ร.5. 12 มีนาคม ร.ศ.108 (จ.ศ.1889).

² กจช. ร.5. น.62.1/26. ร.5. กรมหลวงเทเวศร์วงศ์โรปรณัติ
289/110. 9 กุมภาพันธ์ 110 (1892).

การปกครองในราชอาณาจักรลาวทั้งสาม เพื่อให้ฝรั่งเศสขยายอิทธิพลเข้ามายัง
 ราชอาณาจักรลาวทั้งสาม แต่ฝรั่งเศสก็ยังมีความต้องการแผ่อิทธิพลเข้ามายัง
 ราชอาณาจักรลาวทั้งสามให้ได้ เพื่อให้ราชอาณาจักรลาวทั้งสามเป็นทางผ่านไป
 ค้าขายกับจีนในมณฑลยูนนาน ดังนั้นฝรั่งเศสจึงใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อจะเข้าครอบครอง
 ราชอาณาจักรลาวทั้งสาม จนกระทั่งสงครามเข้ามาต่อสู้กับทหารไทย ซึ่งรัฐบาลไทย
 มีกำลังทหารน้อยไม่สามารถจะต่อต้านฝรั่งเศสได้ จึงยอมยกดินแดนราชอาณาจักรลาว
 ทั้งสามให้ฝรั่งเศสจนหมดสิ้นใน พ.ศ. 2446

จากการศึกษาจะพบว่า ความสัมพันธ์ทางศาสนาสังคมวัฒนธรรมระหว่างไทยกับ
 อาณาจักรหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ในสมัยรัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 5
 สิ่งที่ช่วยเสริมให้ความสัมพันธ์กระชับแน่น และใกล้ชิดกันก็คือ อิทธิพลของศาสนาพุทธ
 เนื่องจากว่าไทยและราชอาณาจักรลาวทั้งสามต่างก็มีถือพุทธศาสนา ดังนั้นพระมหากษัตริย์
 ไทยจึงทรงใช้พุทธศาสนาเป็นเครื่องเชื่อมสัมพันธ์ไมตรี เป็นต้นว่า การสร้างวัด เจดีย์
 ร่วมกับกษัตริย์ของราชอาณาจักรลาวมาตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยา จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์
 จึงมีผลทำให้ประชาชนของไทยและราชอาณาจักรลาวทั้งสามมีความใกล้ชิดกัน เพราะมี
 ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะในบริเวณหัวเมือง
 ลาวที่มีอาณาเขตติดต่อกันระหว่างไทยกับราชอาณาจักรลาวทั้งสาม การถ่ายทอดวัฒนธรรม
 ซึ่งกันและกัน ก็มาจากนโยบายของพระมหากษัตริย์ไทยในการนำบุตรหลานเชื้อพระวงศ์
 ของกษัตริย์ราชอาณาจักรลาวทั้งสามมาชุบเลี้ยงให้การศึกษา อบรมที่กรุงเทพฯ บุตรหลาน
 เหล่านี้ก็จะนำเอาศิลปวัฒนธรรมค่านิยมของลาวเข้ามาเผยแพร่ในราชสำนัก และเมื่อกลับ
 ไปบ้าน เมืองตนก็จะนำเอาวัฒนธรรมประเพณีไทยกลับไปเผยแพร่ที่บ้าน เมืองตน ดังนั้น
 ความสัมพันธ์ทางศาสนาสังคมและวัฒนธรรมระหว่างไทยกับราชอาณาจักรลาวทั้งสาม จึง
 เป็นปัจจัยช่วยให้ความสัมพันธ์ทางด้านการเมือง การปกครองของไทยและราชอาณาจักรลาว
 ทั้งสามกระชับแน่น และมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ตลอดสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
 จุฬาลงกรณ์ราชเอก จนถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2325 - 2446)

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

เอกสารชั้นต้น

- หอวชิรญาณ. หมู่ประวัติเจ้านายบางพระองค์ เล่มที่ 167. ประวัติคุณแวน.
- _____. หมู่พงศาวดาร ล้านนา และประวัติ เลขที่ 001.3.16. พงศาวดาร
เจ้าอนุเวียงจันทน์. (คำแอว)
- _____. หมู่พงศาวดาร ล้านนา และประวัติ. เลขที่ 26 ก. พงศาวดารเมือง
เวียงจันทน์.
- _____. เลขที่ 2. จกหมายเหตุรัชกาลที่ 1 เรื่องเสกเจ้าประเทศราชออกไป
ครองเมืองต่าง ๆ. จ.ศ. 1153-1172. (ไมโครฟิล์มลำดับที่ 44 เลขที่ 2
มาน 2).
- _____. เลขที่ 13. จกหมายเหตุรัชกาลที่ 1. เรื่องวจนกตลาเมืองพวน เจ้าเมือง
พวนขอพึ่งพระบรมโพธิสมภาร. จ.ศ. 1156.
- _____. เลขที่ 7 ก. จกหมายเหตุรัชกาลที่ 1. สำเนาศุภอักษรเมืองเวียงจันทน์
เรื่องขอราชการเมืองเวียงจันทน์. จ.ศ. 1144.
- _____. เลขที่ 4. จกหมายเหตุรัชกาลที่ 3. หนังสือพระยาเพชรพิไชยถึงพระยา
สิงหนเทพ จกหมายเหตุเรื่องปราบกบฏเมืองเวียงจันทน์ พ.ศ. 2370.
- _____. เลขที่ 4. จกหมายเหตุรัชกาลที่ 3. จกหมายเหตุเรื่องปราบกบฏเจ้า
อนุเมืองเวียงจันทน์ จ.ศ. 1189.
- _____. เลขที่ 5. จกหมายเหตุรัชกาลที่ 3. ปราบกบฏเจ้าอนุเมืองเวียงจันทน์
ก่อนเจ้าอนุเมืองเวียงจันทน์คึกขมดคอประเทศไทย จ.ศ. 1187.
- _____. เลขที่ 8/ก. จกหมายเหตุรัชกาลที่ 3. บัญชีชื่อเจ้าเมืองต่าง ๆ ที่เป็น
เมืองขึ้น จ.ศ. 1190.
- _____. เลขที่ 11 ง. จกหมายเหตุรัชกาลที่ 3. คัดบอกเล่ม 3 : ว่าด้วยเรื่อง
เจ้าอนุเป็นกบฏ จ.ศ. 1189.

หอวิธาน. เลขที่ 19. สำเนาจกหมายเหตุเจ้าอนเมืองเวียงจันทน์ทูลเกล้าถวาย

จกหมายหลวง. จ.ศ. 1188.

_____. เลขที่ 24. จกหมายเหตุรัชกาลที่ 3. ข้างสารตราเจ้าพระยาจักรีถึง
เจ้าอุปราช เจ้าราชวงศ์ เจ้าราชบุตร เมืองนครจำปาศักดิ์ เรื่องครัวเมืองพิน
เมืองตะโปน เมืองระนอง จ.ศ. 1212.

_____. เลขที่ 28. จกหมายเหตุรัชกาลที่ 3. คำให้การเพี้ยเทียนชัยเมืองพวน
เกี่ยวกับเรื่องเจ้าอนเวียงจันทน์เป็นขบถ จ.ศ. 1208. (พ.ศ. 2389)

_____. เลขที่ 38. จกหมายเหตุรัชกาลที่ 3. จ.ศ. 1206.

_____. เลขที่ 48. จกหมายเหตุรัชกาลที่ 3. ศุภอักษรเจ้าเมืองหลวงพระบาง
เรื่องเกณฑ์นายทัพ นายกองไปตีเมืองแกง เพื่อตัดเสบียงอาหารของกองทัพพวน
และจับองค์ไชยพวนกับลาวซ่งคำไค้ 3 คน จ.ศ. 1202.

_____. เลขที่ 201. จกหมายเหตุรัชกาลที่ 3. ร่างบัญชีเรื่องคนเมืองหลวงพระบาง
ลงมาเฝ้าและรายการส่งของที่พระราชทานแก่ชาวเมืองหลวงพระบาง จ.ศ. 1210.

_____. เลขที่ 23. จกหมายเหตุรัชกาลที่ 4. จ.ศ. 1226.

กองจกหมายเหตุ, กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 5. ม.2.12 ก/6. ใบบอกเมือง
อุบลราชธานี วัน 6 ¹/₉ 4 คำ มีชาติสัมฤทธิ์ศักดิ์ราช 1240.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5. ม.62.1/34. จกหมายเหตุเรื่องราชการเขตลาว
กววซ่งกรมพิชิตปริชากรทูลเกล้าฯ รัชกาลที่ 5. สำเนา 2/111 ไม่รเวศ
15 พ.ศ. 2435.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5. ม.62.1/40. รายงานพระอินทราภิบาลเรื่องความ
เสียหายในนครหลวงพระบาง 6 ⁴/₉ 10 จ.ศ. 1249. (21 ก.ศ. 2430).

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5. ม.62.1/4. คำให้การของพวกเมืองลาว 6 ⁹/₉ 9
คำ จ.ศ. 1247. (24 ก.ย. 2430)

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5. ม.57/29. พระบรมราชาบาทของสมเด็จพระเจ้าฟ้า
มหามาลากรมพระยาบำรพรบพิกษ์ พระราชทานแก่เจ้ายุติธรรมธร เจ้า
นครจำปาศักดิ์ พ.ศ. 2428.

เอกสารชั้นรอง

จิตรารักษ์ สถาปนาวรรณนะ. วิกฤตการณ์สยาม ร.ศ. 112. กรุงเทพฯ : หน่วยงาน
นิเทศน์ กรมการฝึกหัดครู. 2519.

คำวรางรานุภาพ, สมเด็จพระเทพฯ. ไทยรบพม่า. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา. 2505.

_____ . พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 2. พระนคร : องค์การคำ
คุรุสภา. 2505. 2 เล่ม.

_____ . "ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ," ใน หนังสืออ่านประกอบ
พื้นฐานอารยธรรมไทย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2512.

เคิม วิภาคย์พจนกิจ. ประวัติศาสตร์ลาว. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่ง
ประเทศไทย. 2518.

_____ . ประวัติศาสตร์อีสานเล่ม 1. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
2518.

_____ . ประวัติศาสตร์อีสาน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์
แห่งประเทศไทย. 2530.

ถนน อานามวัฒน์. ภูมิหลังความสัมพันธ์ไทย เขมร ญวนในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น.
กรุงเทพฯ : แสงรุ่งการพิมพ์. 2533.

ถวิล อยู่เย็น. สรุปเหตุการณ์สมัยรัชกาลที่ 4-5. พ.ศ. 2394-2453. กรุงเทพฯ :
กรมยุทธการทหารบก. 2511.

ถัช บุญยานนท์. สังเขปเอกสารประวัติศาสตร์ ร.ศ. 112. ม.ป.ท. 2483.

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 2. พระนคร :
องค์การคุรุสภา. 2504.

_____ . พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 3. (2 เล่ม). พระนคร :
โรงพิมพ์ศรีหงส์. 2477.

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 3 และ
รัชกาลที่ 4. พระนคร : คลังวิทยา. 2506.

_____ . พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 4. (2394-2411).
พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์. 2479.

_____ . พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 4. พระนคร :
กรมศิลปากร. 2507.

นรินทร์เทวี, กรมหลวง และจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ.
จดหมายเหตุความทรงจำกรมหลวงนรินทร์เทวี และพระราชวิจารณ์ใน
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระนคร : โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์,
2509.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. การปรามोधและการเสียกินแคบ พ.ศ. 2431. วิทยานิพนธ์

อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2509. อักษรำเนา.

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. ราชอาณาจักรลาว. พระนคร : กวางหนา. 2503.

มคินทร์เคษา, เจ้าพระยา(สิงห์ สิงหนเสนี). อานามสยามบุษ 2370-2392.

เรียบเรียงโดย กศร. กุหลาบ. กรุงเทพฯ : แพรพิทยา. 2514. 2 เล่ม

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 5. พงศาวดารเมืองหลวงพระบาง. พระนคร :

คุรุสภา. 2505.

ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์. 2512.

ประทีป ชุมพล. พื้นเวียงวรรณกรรมแห่งการกษัตริ์. ม.ป.ท. 2525.

พงศาวดารฉนวนฉบับนายหยอง. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายแก้ว เทวียนระวี

วัดเทพศิรินทราวาส. 6 กรกฎาคม 2509. ม.ป.ท. 2509.

พรหม สินสวัสดิ์. ความสัมพันธ์ระหว่างกรุงเทพฯ กับเวียงจันทน์ในรัชสมัยพระบาท

สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2367-2370. ปรินิพนธ์ อ.ม.

กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2521. อักษรำเนา.

- ไพฑูรย์ มีกุล. การปฏิรูปการปกครองมณฑลอีสานสมัยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นสรรพสิทธิประสงค์ทรงเป็นข้าหลวงใหญ่. (พ.ศ. 2436-2453).
มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม. 2510.
- มาจิด ชุมสาย. ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างลาวกับไทย. น.ป.ท. 2519.
รอง ศยามานนท์. "ความสัมพันธ์ไทย-ลาว," แถลงงานประวัติศาสตร์เอกสาร โบราณคดี. ปีที่ 8 เล่มที่ 1-3. หน้า 45-60.
- วชิรญาณ, หอพระสมุด. ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 9 พงศาวดารเมืองไล. มาท.
2461.
- วิจิตรวาทการ, หลวง. งานค้นคว้าเรื่องชนชาติไทย. ทรนคร : โรงพิมพ์
ตำรวจ. 2499.
- วอเทอร์ เอฟ เวลลา. แผ่นดินพระนั่งเกล้า. แปลโดยนิจ ทองโสภิต. กรุงเทพฯ :
สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย. 2514.
- ศิลาปรกร, กรม. ประชุมจดหมายเหตุเรื่องปราบกบฏเวียงจันทน์. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร. 2493.
- _____. ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 70 เรื่องเมืองนครจำปาศักดิ์. ทรนคร :
โรงพิมพ์พระจันทร์. 2484.
- _____. ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 2 เรื่องพงศาวดารเมืองหัวพันห้าทั้งหก.
ทรนคร : โรงพิมพ์วังแสง. 2505.
- _____. ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 5 พงศาวดารเมืองหลวงพระบาง. เล่ม 4.
ทรนคร : กุรุสภา. 2506.
- สุรศักดิ์มนตรี, เจ้าพระยา. ประวัติเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี. เล่ม 4. ทรนคร :
องค์การค้ำกุรุสภา. 2524.
- สุวิทย์ ชีรสาสวัต. ความสัมพันธ์ไทย-ฝรั่งเศส ร.ศ. 112-126 การเสียดินแดน
ฝั่งขวาแม่น้ำโขง. กรุงเทพฯ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. 2523.

แสงโสม เกษมศรี, มรว. และ วิมล พงษ์พิพัฒน์. ประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์
รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2325-2394). กรุงเทพฯ : สำนักทำเนียบ
นายกรัฐมนตรี. 2515.

เสาวภา ภาวะพฤติ. ปัญหาการปกครองของไทยในพระราชหลวงพระบางและ
หัวเมืองลาวระหว่าง พ.ศ. 2431-2446 วิทยานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. 2521. อักซ่าเนา.

อมรวงศ์วิจิตร, หม่อม. "หัวเมืองในภาคอีสาน," ใน พงศาวดารหัวเมืองอีสาน.
ม.ป.ท. 2508.

อุทัย เทพสิทธิธา. ความเป็นมาของไทย-ลาว. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เปรมชัย. 2516.

อรารณ นพการา. การปรับปรุงการปกครองและความขัดแย้งกับฝรั่งเศสในมณฑลอุดร
พ.ศ. 2436-2453. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร. 2519. อักซ่าเนา.

อรรด นันทจักร. ประวัติศาสตร์นิพนธ์อีสาน : การศึกษาเชิงวิเคราะห์เพิ่มเติมการ
ฉบับที่ประวัติศาสตร์หัวเมืองอีสานถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20. วิทยานิพนธ์
อ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2529. อักซ่าเนา.

ពាក្យសុំ

ภาคผนวก ก

ให้เจ้าเมืองนครหลวงพระบาง แต่งท้าวพระยาลาวผู้ใหญ่พาเจ้าอุปราชนำ
สิ่งของไปถวายเจ้าหัวฟ้า เพื่อให้สมานสามัคคีบำรุงพุทธศาสนาสืบไป โดยมีสิ่งของดังนี้

1. เสื้อยารมัทคอก	ผืน	1	
2. เสื้อยี่พูน (ญี่ปุ่น)	แพรงอนโกลาย	ผืน	1
3. เสื้อครุฑหาย	(ผืน)	1	
4. แพรงอนโกศรีค่างัน	4	เพลลา	1
5. ผ้าทอนวิลาศ	ผืน	1	
6. ผ้าเจียนบาท	สาย	1	
7. ผ้าเกี่ยวเจียนสอง	ผืน	1	
8. ผ้าลายนอกอย่าง	ผืน	1	
9. ผ้าปูนไท	เชมร	อย่างละ	1
10. สนับเพลลา	เชิงงอน	1	
11. ผ้าลายชายสมัก	(กุลี)	1	
12. ผ้าลายอ้ากวาก	กุลี	1	
13. ผ้าลายวิลาศ		1	พับ
14. ผ้าแดงกุสุราช		10	พับ
15. ผ้าขาว	50	ศก	พับ
16. ผ้าขาว	24	ศก	พับ
17. ชวคคอบลองฮอย		5	คู่
18. ถ้วยบูชา		5	คู่
19. ถ้วยตะเกียง		10	คู่

20. โคมหาวก	ใหญ่ 1	คู้	3	คู้
	กลาง 1	คู้		
	เล็ก 1	คู้		
21. นอกคอกทองเพลิงเงิน		คู้	1	
22. เสื้อเชมคามรีวคี		ผืน	1	
23. เสื้อญี่ปุ่นแพรงอนไก่อลาย		ผืน	1	
24. แพรงอนไก่อศรี	2	เพล	1	
25. ผ้าลายวิลาศ		(ผืน)	1	
26. ผ้าทรานวิลาศ		ผืน	1	
27. ผ้าปูนไทย		เชมร อยางละ	1	
28. ปิ่นแปดหันหกต่างกลอง			1	ทียบ
		เครื่องพร้อม		
29. หอกคองเงินเกลิงเงินคู้			1	

มอบให้เจ้าอุปราช นายพิศวง คุมขึ้นมาให้เจ้าแสนหวิฟ้า

ภาคผนวก ข

หนังสือสัญญา¹

กรุงเทพมหานครกรุงเทพฯ

แต่วันที่ 3 ตุลาคม ร.ศ. 112

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรุงสยาม และท่านประธานาธิบดี รัฐบาลกรุง
ฝรั่งเศส มีความประสงค์เพื่อจะระงับกับความวิวาท ซึ่งเกิดขึ้นในสมัยที่ล่วงไปแล้ว
ในระหว่างประเทศทั้งสองนี้ และเพื่อจะผูกพันทางไมตรีอันไถ่มีมาหลายร้อยปีแล้ว ใน
ระหว่างกรุงสยามแลกรุงฝรั่งเศสนั้นให้สนิทยิ่งขึ้น จึงได้ตั้งอรรคราชทูตผู้มีอำนาจเต็ม
ทั้งสองฝ่าย ให้ทำหนังสือสัญญานี้คือ

ฝ่ายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรุงสยาม ได้ตั้งพระเจ้าอนงยาเธอ
กรมหลวงเทเวธวงษาโรประการ คนาญันกรมมหัจกรี และแครงค้อพพิเชอร์ลียอง
คอนเนอร์แลจูลวราภรณ์ อรรคราชทูตผู้มีอำนาจเต็มชั้นหนึ่ง และที่ปรึกษาการแผ่นดิน
อีกฝ่ายหนึ่ง

ผู้ซึ่งเมื่อได้แลกเปลี่ยนตราตั้งมอบอำนาจ และได้เห็นเป็นการถูกต้องตามแบบ
แผนคี่แล้วได้ตกลงทำข้อสัญญากันมีต่อไปนี้

- ข้อ 1 คอเวอนเมนส์สยาม ยอมสละเสียซึ่งข้ออ้างว่ามีกรรมสิทธิ์ทั้งสิ้นทั่วไป
ในดินแดน ณ ฝั่งซ้ายหากทวันออกแม่น้ำโขง และในบรรดาเกาะทั้งหลายในแม่น้ำนั้นด้วย
- ข้อ 2 คอเวอนเมนส์สยามจะไม่มีเรือรบใหญ่น้อยไปไว้ ถ้าใช้เกินในทะเลสาบ

---

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ น.18.2/5. สำเนาหนังสือสัญญากรุงสยามกับ
กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม ร.ศ. 112.

กติกในแม่น้ำโขงกติก แต่ในลำน้ำแยกจากแม่น้ำโขงซึ่งอยู่ภายในที่อื่นได้มีกำหนดไว้ในข้อต่อไปนี้

ข้อ 3 คอเวอนเมนต์สยามจะไม่ก่อสร้างควน ค่าย คู ฝายที่อยู่ของพลทหารในแขวงเมืองพระตะบอง และเมืองนครเสียมราฐ และในจังหวัด 25 กิโลเมตร (625 เส้น) บนฝั่งขวาปากควนตกแม่น้ำโขง

ข้อ 4 ในจังหวัดซึ่งได้กล่าวไว้ในข้อ 3 นั้น บรรดาการตระเวนรักษาจะมีแก่กองตระเวนเจ้าพนักงานเมืองนั้น ๆ กับคนโซ่เป็นกำลังแต่เพียงที่จำเป็นแท้ แลทำการตามอย่าง เช่นเคยรักษาเป็นธรรมเนียมในที่นั้น จะไม่มีผลประจำอาพละเกณฑ์สรรพด้วยอาวุธเป็นทหารอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งอยู่ในที่นั้นด้วย

ข้อ 5 คอเวอนเมนต์สยามจะรับปลุกษากับคอเวอนเมนต์ฝรั่งเศส ภายในกำหนดหกเดือน แต่ไปนี้ไปในการที่จะจัดการเป็นวิธีการค้าขาย แลวิธีตั้งกันโรงภาษีในที่ตำบลซึ่งได้กล่าวไว้ในข้อ 3 นั้น แลในการที่จะแก้ไขข้อความสัญญา ปีมะโรงอุศศก จุลศักราช 1218 ศุภศักราช 1856 นั้นด้วย คอเวอนเมนต์สยามจะไม่เก็บภาษีสินค้าเข้าออกในจังหวัดที่กล่าวไว้ในข้อ 3 แลนั้น จนกว่าจะเลิกตกลงกัน คอเวอนเมนต์ฝรั่งเศสจะไต่ทำคอบแทนให้เหมือนกันในสิ่งของที่เกิดจากจังหวัดที่กล่าวนี้สืบต่อไป

ข้อ 6 การซึ่งจะออกหนุนาการเคียรเรือในแม่น้ำโขงนั้น จะมีการจำเอนที่จะทำได้ในฝั่งขวาปากควนตกแม่น้ำโขงโดยการก่อสร้างกติก ฝายทั้งทำเรือจอกกติก ทำที่ไว้พื้นแลถ่านกติก คอเวอนเมนต์สยามรับว่าเมื่อคอเวอนเมนต์ฝรั่งเศสขอแล้ว จะช่วยตามการจำเอนที่จะทำให้สควกทุกอย่างเพื่อประโยชน์นั้น

ข้อ 7 คนชาวเมืองฝรั่งเศสกติก คนในบังคับฝายคนอยู่ในปกครองฝรั่งเศสกติกไปมาค้าขายได้โดยสควกในตำบลซึ่งได้กล่าวไว้ในข้อ 3 เมื่อถึงหนังสือเดินทางของเจ้าพนักงานฝรั่งเศสในตำบลนั้น ฝ่ายราษฎรในจังหวัดอันได้กล่าวไว้นี้จะได้รับผลเป็นการคอบแทนอย่างเดียวกันด้วยเหมือนกัน

ข้อ 8 คอเวอนเมนต์ฝรั่งเศสจะกองทัพสูงสุดไว้ในที่ใด ๆ ซึ่งจะคิดเห็นว่าเป็น
การสมควรแก่ประโยชน์ของคนผู้อยู่ในความป้องกันของฝรั่งเศส และมีที่เมืองนครราชสีมา
และเมืองนานแปนตน

ข้อ 9 ถ้ามีความขัดข้องไม่เห็นต่อกันในความหมายของหนังสือสัญญานี้แล้ว
ฝรั่งเศสเท่านั้นจะเป็นหลัก

ข้อ 10 สัญญานี้จะโค้ตรวจแก้เป็นใช้โค้ภายในเวลาสี่เดือน ตั้งแต่วันลงชื่อกันนี้
อรรคราชทูตผู้มีอำนาจเต็มทั้งสองฝ่ายซึ่งโค้กล่าวชื่อไว้ข้างต้นกัน โค้ลงชื่อแล
โค้ประทับตราหนังสือสัญญานี้สองฉบับเหมือนกันไว้เป็นสำคัญแล้ว

โค้ทำที่ราชวัลลภกรุงเทพฯ ๗ วันที่ 3 ตุลาคม รัตนโกสินทร์ศก 112

(เซ็นพระนาม)

ท้าววงษาโรประการ

(เซ็นนาม)

เลอ เมียร์ เคอ วิลร์

ภาคผนวก ก

สัญญาซื้อขาย¹

ท่านผู้มีอำนาจเท่าในการที่ทำสัญญาทั้งสองฝ่าย ได้จัดการกันตกลงในสัญญาฉบับนี้
บรรดาการทั้งหลายและข้อความทั้งมวล ซึ่งพึงนำไปเป็นการอันใดกระทำสำเร็จตาม
หนังสือสัญญาฉบับใหญ่ ซึ่งทำไว้ลงวันนี้ และตามหนังสืออันคิมะกาลที่ไว้รับแล้ว เมื่อ
วันที่ 5 สิงหาคม ที่หลวงมาแลวนั้น เป็น

ข้อ 1 ว่า กานหลังที่สุดของทหารฝ่ายสยามที่ฝั่งซ้ายปากทวันออกแม่น้ำโขง
นั้นจะต้องเลิกถอนมาอย่างช้าที่สุดภายในเดือนหนึ่งตั้งแต่วันที่ 5 กันยายน

ข้อ 2 บรรดาบ้อมค่ายคูอันอยู่ในจังหวัดที่กล่าวไว้ในข้อ 3 ของหนังสือสัญญา
ฉบับใหญ่ที่ทำไว้วันนี้แล้ว จะต้องรื้อถอนเสียให้สิ้น

ข้อ 3 ผู้ก่อการพยายามความร้ายที่ทุ่งเชียงคำ และที่คำวนั้นเจ้าพนักงาน
ฝ่ายสยามจะไต่ชำระทัตสัน และผู้แทนกรุงฝรั่งเศสจะไต่ช่วยในกาว์ทัตสัน และจะกำกับการ
ลงโทษตามคำทัตสันนั้น คอเวอนเมนต์ฝรั่งเศสรักษานำนาจไว้ ในการที่จะเห็นชอบว่า
คำทัตสันลงโทษนั้นจะพอสมควรฤยังถ้ายังไม่เห็นพอแล้ว ก็ขอให้ตั้งศาลซึ่งมีกระลาการ
ผู้ที่คอเวอนเมนต์ฝรั่งเศสจะกำหนดพิจารณาความทั้งสองฝ่ายนั้นทัตสันใหม่

ข้อ 4 ว่า คอเวอนเมนต์สยามจะต้องส่งให้คามใจราชทูตฝรั่งเศสที่กรุงเทพฯ
ถ้าเจ้าพนักงานฝรั่งเศสที่พรหมแดนนั้น บรรดาคนในบังคับฝรั่งเศส คนญวน คนลาว
ชาวที่อยู่ฝั่งซ้ายปากทวันออกแม่น้ำโขง และคนเขมรผู้ที่กองกักขังอยู่ด้วยสรรพเหตุใดๆ
นั้นทั้งสิ้น คอเวอนเมนต์สยามจะไม่ชักขวางอย่างใดอย่างหนึ่ง ในการที่คนชาวเมือง
ในฝั่งซ้ายปากทวันออกแม่น้ำโขงนั้นจะกลับไปบ้านเมืองเดิม

---

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ผ.18.2/5. สำเนาสัญญาซื้อขาย. วันที่ 3

ข้อ 5 ว่า บางเขียนแห่งทุ่งเชียงคำกับพวกพ้องของเขานั้น เจ้าพนักงานกรมท่าคนหนึ่งจะไคนำไปส่งยังสถานราชทูตฝรั่งเศส ณ กรุงเทพฯ พร้อมกับชาวฝรั่งเศสแลเครื่องอาวุธซึ่งเจ้าพนักงานสยามได้จับไว้นั้น

ข้อ 6 คอเวอนเมนต์ฝรั่งเศสจะไคตั้งอยู่ที่เมืองจันทบุรีจนกว่าจะไคกระทำการสำเร็จแล้วตามข้อความในหนังสือสัญญานี้ และเป็นคนว่าจนถึงเวลาที่เลิกถอนออกจากที่สำเร็จและเป็นการสงบเรียบร้อยทั้งฝั่งซ้ายฟากขว้นออก แลฝั่งขวาฟากขว้นตกเพียงจังหวัดที่กล่าวไว้ในหนังสือสัญญานับใหญ่ที่ทำได้วันนี้ข้อ 3 นั้น

อรรถราชทูตผู้มีอำนาจเต็มทั้งสองฝ่าย ไคลงชื่อแลไคประทับตราหนังสือสัญญาน้อยนี้ไว้เป็นสำคัญแล้ว

ไคทำได้สองฉบับเหมือนกันที่ราชวัลลภกรุงเทพฯ ณ วันที่ 3 ตุลาคม
รัตนโกสินทร์ ศก 112

(เช่นพระนาม)

เทวะวงษาโรประการ

(เช่นนาม)

เลอ เมียร์ เคอ วิลร์

ภาคผนวก ง

หนังสือสัญญา¹

ระหว่าง

กรุงสยาม กับ กรุงฝรั่งเศส

ทำเมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 112

สมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม และท่านประธานาธิบดีรีพับลิคฝรั่งเศส มีความปรารถนาจะผูกพันทางไมตรี และให้ความไว้วางใจซึ่งมีอยู่ต่อกัน ในระหว่างประเทศทั้งสองมั่นคงขึ้น และเพื่อจะระงับความยากบางอย่าง ซึ่งได้เกิดขึ้นจากการตีความหมายของหนังสือสัญญาใหญ่น้อยที่ไค้ทำไว้เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม รัตนโกสินทร์ศก 112 จึงได้ตกลงทำหนังสือสัญญาน้อยขึ้นใหม่ฉบับหนึ่ง เพื่อประโยชน์จึงได้แต่งตั้งผู้มีอำนาจเต็มทั้งสองฝ่าย คือ

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามนั้น

พระยาสุริยานุวัตร อรรคราชหุทิเศษ และผู้มีอำนาจเต็มของสมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม ณ สำนักของท่านประธานาธิบดีรีพับลิคฝรั่งเศส เครื่องราชอิสริยาภรณ์ มงกุฎสยามชั้นที่หนึ่ง และเครื่องอิสริยาภรณ์ เลยองคอนเนอร์ชั้นที่สอง ๗๗ ๗๗ ๗๗

ฝ่ายท่านประธานาธิบดีรีพับลิคฝรั่งเศสนั้น

มองซิเออร์ เทโอฟิล เกลคาสเซ เกบูเต⁽¹⁾ เสนาบดีว่าการต่างประเทศ ๗๗ ๗๗ ๗๗

ผู้ซึ่งเมื่อไ้ส่งหนังสือมอบอำนาจให้ตรวจดูซึ่งกันแลกัน เห็นเป็นอันถูกต้องแบบอย่างดีแล้ว ไ้ปลุกษาทกกันทำสัญญาเป็นข้อก้งต่อไปนี้

---

(1) พระยาราชเสนา (ศิริเทพหัสดิน ณ อยุธยา). ประมวลหนังสือสัญญาใหญ่และอนสัญญาระหว่างกรุงสยาม กับประเทศฝรั่งเศส. น.46 - 55.

ข้อ 1

เขตร้แคนในระหว่างกรุงสยามกับกรุงกัมพูชานั้น ทั้งกันตั้งแต่ปากคลองกะพงพลู
ข้างฝั่งซ้ายทะเลสาบเปนเส้นเขตร้แคนตรงทิศตะวันออก ไปจนถึงจบถึงคลองกะพงจามตั้งแต่
ที่นี้ไปเขตร้แคนเปนเส้นตรง ทิศเหนือขึ้นไปจนถึงภูเขาพนมคงรัก (คือภูเขาบันทัก)
ก่อนั้นไปเขตร้แคนเนื่องไปตามแนวยอกภูเขาบันน้ำในระหว่างคินแคนน้ำตก น้ำเลนแล
คินแคนน้ำตกแม่น้ำของ ฝ่ายหนึ่ง กับคินแคนน้ำตกน้ำมูนอกฝ่ายหนึ่ง จนถึงภูเขา
ผากาง แล้วต่อเนื่องไปข้างทิศตะวันออกตามแนวยอกภูเขาบันน้ำจนถึงแม่น้ำของ ทั้ง
ที่นั้นจนถึงขึ้นไป แม่น้ำของเปนเขตร้แคนของกรุงสยามตามความข้อ 1 ในหนังสือสัญญา
ใหญ่ ณ วันที่ 3 ตุลาคม รัตนโกสินทร์ศก 112

ข้อ 2

ฝ่ายเขตร้แคนในระหว่างเมืองหลวงพระบางข้างฝั่งขวาแม่น้ำของ แลเมือง
พิไชยกับเมืองน่านนั้น เขตร้แคนตั้งแต่ปากน้ำเหนือที่แยกแม่น้ำของ เนื่องไปตามกลาง
ลำน้ำเหนือจนถึงที่แยก ปากน้ำตาม เลยขึ้นไปตามลำน้ำตามจนถึงยอกภูเขาบันน้ำใน
ระหว่างคินแคนน้ำตกแม่น้ำของ แลคินแคนน้ำตกแม่น้ำเจ้าพระยา ตรงที่แห่งหนึ่งที่เขา
ภูแคนคิน ทั้งที่นี้ เขตร้แคนต่อเนื่องขึ้นไปทางทิศเหนือ ตามแนวยอกภูเขาบันน้ำใน
ระหว่างคินแคนน้ำตกแม่น้ำของ แลคินแคนน้ำตกแม่น้ำเจ้าพระยา จนถึงจบถึงปลาย
น้ำคอย แล้วเขตร้แคนต่อเนื่องไปตามลำน้ำคอยจนถึงกับแม่น้ำของ

ข้อ 3

จะไ้กำหนดเขตร้แคนในระหว่างกรุงสยามกับคินแคนที่เปนแดนคินอินอินฝรั่งเศส
รัฐบาลทั้งสองฝ่ายที่ไ้ทำสัญญากันนี้ ทางจะตั้งข้าหลวงสมกันไปทำการกำหนดเขตร้แคนนี้
การกำหนดเขตร้แคนนี้จะทำลงตามเขตร้แคนที่ไ้กำหนดไว้ในข้อ 1 แลข้อ 2 ทั้งจะกำหนด
ลงในคินแคนที่อยู่ในระหว่างทะเลสาบกับทะเล

เพื่อจะกระทำใ้การของข้าหลวงสมสควกขึ้น แลเพื่อจะหลีกเลี่ยงเสียจากความ
ยากทุกสิ่งทุกอย่างที่อาจจะเกิดขึ้นไ้ในการกำหนดเขตร้แคนในคินแคนที่อยู่ในระหว่างทะเล

แลทเลสาปนั้น เมื่อก่อนที่จะตั้งข้าหลวงผสม รัฐบาลทั้งสองฝ่ายจะตกลงกันเสียก่อนว่า จะกำหนดที่สำคัญแห่งใดเป็นที่หมายกำหนดเคเซอร์แดนในดินแดนนี้ แห่งใดเป็นเคเซอร์แดนที่จะจกทะเลเป็นคน

จะไค้ตั้งข้าหลวงผสม แลข้าหลวงนี้จะตั้งกันทำการใน 4 เดือน ภายหลังกวันรับอนุญาตไ้หนังสือสัญญาฉบับนี้

ข้อ 4

รัฐบาลสยามยอมเสียสละอำนาจ ซึ่งเป็นเจ้าของแผ่นดินเมืองหลวงพระบาง ที่อยู่ข้างฝั่งขวาแม่น้ำของ

เรือค้าขายแลแพไม้ ซึ่งเป็นกรรมสิทธิ์ของคนไทย มีอำนาจที่จะขึ้นลงไ้โดยสะดวก บราศจากการ ชักขวาง ในตอนแม่น้ำของซึ่งไหลตลอดที่ดินแดนของเมืองหลวงพระบาง

ข้อ 5

เมื่อไ้ตกลงกันตามข้อความ ซึ่งไ้กล่าวไว้ในข้อ 3 ตอนที่ 2 ว่าด้วยเรื่อง การกำหนดเคเซอร์แดนในระหว่างทะเลสาบแลทเลแล้ว แลเมื่อรัฐบาลสยามไ้แจ้งความให้ เจ้าพนักงานฝรั่งเศษทราบโดยทางราชการว่า ที่ดินแดนซึ่งเป็นผลแห่งการที่จะไ้ตกลงกันกับที่ดินแดนซึ่งอยู่ข้างทิศตะวันออกของเคเซอร์แดน ตามที่ไ้กำหนดลงไว้ในข้อ 1 ข้อ 2 ในหนังสือสัญญาฉบับนี้ว่า เจ้าพนักงานฝรั่งเศษจะรับเอาไ้เมื่อใดแล้ว กองทหารฝรั่งเศษที่ไ้เข้าตั้งอยู่ในเมืองจันทบุรีชั่วคราวหนึ่งคราวหนึ่ง ตามหนังสือสัญญาวันที่ 3 ตุลาคม รัตนโกสินทร์ศก 112 จะออกจากเมืองจันทบุรีในทันที

ข้อ 6

ข้อสัญญาข้อ 4 ในหนังสือสัญญาใหญ่วันที่ 3 ตุลาคม รัตนโกสินทร์ศก 112 นั้น เบนอันยกเลิก เปลี่ยนเป็นข้อสัญญาตามความต่อไปนี้

พระบาทสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามทรงรับสัญญาว่า พลทหารซึ่งจะได้ออกไป หรือจะให้ตั้งประจำอยู่ใน นครแคว้นที่ลุ่มน้ำตกแม่น้ำของข้างฝ่ายกรุงสยามนั้น จะเป็น พลทหารชาติไทยอยู่ในใต้มังคัมภีร์นายทหารชาติไทยอยู่เสมอ มีความยกเว้นอย่างเกี่ยว จากสัญญาข้อนี้ให้เป็นประโยชน์แก่ตัว วรจตุรไทย ซึ่งนายทหารชาติเคนมาร์คบังคับอยู่ ในขณะนี้ ถ้ารัฐบาลสยามปรารถนาจะเปลี่ยนนายทหารเหล่านี้ให้เป็นนายทหารของชาติ อื่น รัฐบาลสยามจะปรึกษาให้ตกลงกันกับรัฐบาลฝรั่งเศสก่อน

ในเรื่องที่เกี่ยวข้องของควยแขวงเมืองพระตะบอง เมืองเสียมราฐ และเมือง ศรีโสภณนั้น รัฐบาลสยามสัญญาจะให้มีแก่งพลตระเวนซึ่งเป็นที่ต้องการสำหรับรักษา ความสงบเรียบร้อย คนที่จะให้เป็นพลตระเวนนี้ จะเกณฑ์เอาแก่ลานั้นที่เป็นชาวเมือง ณ ที่นั้น

ข้อ 7

ถ้าในกาลภายหน้า รัฐบาลสยามปรารถนาจะทำท่าเรือ คลอง ทางรถไฟ ที่ในดินแดนลุ่มน้ำตกแม่น้ำของข้างฝ่ายของกรุงสยาม (มีทางรถไฟที่จะให้เป็นทางติดต่อ จากกรุงเทพฯ ไปถึงที่แห่งใดในแคว้นลุ่มน้ำนั้นโดยเฉพาะ) แม้ว่าจะทำการเหล่านี้ ไปมิได้แต่โดยลำพังเจ้าพนักงานไทย แลโดยทุนของไทย รัฐบาลสยามจะปรึกษาให้ ตกลงกันกับรัฐบาลฝรั่งเศส ส่วนการที่จะทำสำหรับให้การค้าต่าง ๆ ที่กล่าวนี้เป็นผล ประโยชน์ตื้นๆ เหมือนกัน

ในการที่จะใช้ท่าเรือ คลอง ทางรถไฟ ในแคว้นแคว้นน้ำตกแม่น้ำของข้าง ฝ่ายของกรุงสยามก็ดี ทั้งภายในพระราชอาณาเขตร่นอกไปจากแคว้นแคว้นนี้ก็ดี เป็น ความเข้าใจกันว่า จะไม่ตั้งพิศักเก็บเงินให้ต่างกัน ให้เป็นการผิดไปจากหลักฐาน ซึ่งจะต้องทำให้เสมอกันในการค้าขาย ดังได้สัญญาไว้ในหนังสือสัญญาทั้งหลายที่กรุงสยาม ได้ลงชื่อ

ข้อ 8

ในที่นี้จะทำการไว้สำเร็จไปตามความข้อ 6 ของหนังสือสัญญาใหญ่วันที่ 3 ตุลาคม รัตนโกสินทรศก 112 นั้น รัฐบาลสยามจะอนุญาตที่ดินเป็นขนาดกว้างยาว ความซึ่งจะโคกกำหนดให้แก่รัฐบาลบริบัตติก ณ ที่ต่าง ๆ ข้างฝั่งขวาแม่น้ำของ คือ

ที่ที่เชียงคาน หนองคาย เมืองไชยบุรี ที่ที่ปากน้ำเก่า (ฝั่งขวาหรือฝั่งซ้าย)
เมืองมุกดาหาร เมืองเขมราฐ กับที่ปากน้ำมูน (ฝั่งขวาหรือฝั่งซ้าย)

รัฐบาลทั้งสองจะโคกตกลงกันในการที่จะเอาสิ่งทีติดกันไม่ให้เรือเดินไต่สควกในลำน้ำมูน ตอนที่อยู่ระหว่างเมืองพิบูลมังสาหาร กับแม่น้ำของ ถ้าเห็นว่าการนั้น จะทำให้สำเร็จไปไม่ได้ หรือว่าจะเปลืองเงินเกินไป รัฐบาลทั้งสองจะช่วยกันจัดแจง ทำทางบกให้ไปมาถึงกันได้ ในระหว่างเมืองพิบูลมังสาหาร แลแม่น้ำของ

รัฐบาลทั้งสองจะตกลงกันด้วยว่า ในระหว่างเมืองจำปาศักดิ์กับเขตรแดนเมืองหลวงพระบาง กิ่งที่โคกกำหนดลงไว้ในข้อ 2 ของหนังสือสัญญานี้ จะให้มีทางรถไฟ ขึ้นใช้แทนการเดินเรือที่ไม่สะดวกในแม่น้ำของ ถ้ายอมรับกันว่าเป็นที่ของกลาง

ข้อ 9

ตั้งแต่เดี๋ยวนี้ไป เบนการตกลงกันแล้วว่า รัฐบาลทั้งสองจะช่วยให้มีทางรถไฟ ตั้งแต่เมืองพนมเปญไปถึงเมืองพระตะบองขึ้นให้ไต่โดยสควก การก่อสร้างแลการที่จะกระทำให้มีผลประโยชน์ขึ้นนั้น รัฐบาลทั้งสองจะทำเองโดยลำพัง ส่วนการในที่ดินแดนของรัฐบาลใด รัฐบาลนั้นรับทำ หรือรัฐบาลทั้งสองจะยินยอมพร้อมกันให้บริษัทไทย เป็นกับปริงเศสบริษัทใดทำก็ได้

รัฐบาลทั้งสองได้เห็นด้วยกันแล้วว่า เป็นการจำเป็นที่จะทำการเพื่อจะให้ทางน้ำในคลองเมืองพระตะบองในระหว่างทะเลสาบกับเมืองนั้นค้ำยั้งขึ้น เพื่อนี้รัฐบาลฝรั่งเศสพร้อมด้วยที่จะให้ชำนานาญการ ข้างซึ่งรัฐบาลสยามอาจจะต้องการใช้ ทั้งสำหรับที่จะทำการแลรักษาการที่กล่าวนี้ด้วย

ข้อ 10

รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ยอมรับรายชื่อของคนไทยบังคับฝรั่งเศส เช่นกับที่มีอยู่แล้วก็ยวัน ยกเว้นเสียแต่คนจำพวกที่จะไต่ยอมรับกันทั้งสองฝ่ายว่า ได้เข้าชดทะเบียนอยู่ในรายชื่อนั้นโดยเหตุอันไม่สมควร เจ้าพนักงานฝรั่งเศสจะไต่ส่งสำเนา รายชื่อเหล่านี้ให้แก่เจ้าพนักงานไทย

บุตร หลาน ของคนอยู่ในบังคับซึ่งเข้าอยู่ในใต้อำนาจศาลฝรั่งเศสเช่นนี้ จะไม่มีอำนาจที่จะอ้างเข้าอยู่ในทะเบียนได้ ถ้าหากว่าคนเหล่านี้ไม่ได้ตกเป็นคนอยู่ในจำพวกซึ่งได้กำหนดไว้ในข้อสัญญาข้อความข้อนี้ไปในหนังสือสัญญาน้อยฉบับนี้

ข้อ 11

คนกำเนิกประเทศเอเชีย เกิดในดินแดนซึ่งอยู่ในใต้อำนาจโดยทางตรงของกรุงฝรั่งเศส หรือในดินแดนซึ่งอยู่ในความป้องกันปกครองของกรุงฝรั่งเศสนั้น จะมีอำนาจที่จะรับความป้องกันของฝรั่งเศสได้ ยกเว้นเสียแต่ผู้ซึ่งได้เข้ามาตั้งอยู่ในกรุงสยามเมื่อก่อนเวลาที่ดินแดนที่กำเนิกของคนเหล่านั้นได้เข้าอยู่ในอำนาจปกครองหรือความป้องกันของฝรั่งเศส

ความป้องกันฝรั่งเศสจะมีไปถึงเพียงบุตรของคนเหล่านั้น แต่จะไม่มีแต่เมื่อต่อไปถึงหลานของคนเหล่านี้

ข้อ 12

ในการที่เกี่ยวข้องควยอำนาจศาล ซึ่งตั้งแต่นั้นต่อไป คนฝรั่งเศสแลคนในบังคับฝรั่งเศสในกรุงสยาม จะต้องเข้าอยู่ในใต้อำนาจโดยไม่มีที่ยกเว้นเลยนั้น รัฐบาลทั้งสองได้ตกลงกันทำข้อสัญญา กิ่งที่จะกล่าวต่อไปนี้ขึ้นไว้แทนข้อสัญญาที่มีอยู่แต่ก่อน

1. ในความอาญา คนฝรั่งเศสหรือคนในบังคับฝรั่งเศสจะอยู่ในใต้อำนาจศาลฝรั่งเศสเท่านั้น
2. ในความแพ่ง คดีทั้งปวงซึ่งคนไทยเป็นโจทก์ฟ้องคนฝรั่งเศสหรือคนในบังคับฝรั่งเศส จะต้องฟ้องศาลกงสุลฝรั่งเศส

คดีทั้งปวงซึ่งคนไทยเป็นจำเลย ศาลไทยสำหรับพิจารณาคดีความต่างประเทศ ซึ่งไต่ตั้งไว้ ณ กรุงเทพฯ จะพิจารณาคัดสิน

ยกเว้นเสียแต่ที่ในมณฑลพายัพ คือ เมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน เมืองน่าน ความอาญาแลความแพ่งทั้งปวงซึ่งคนในบังคับฝรั่งเศสมีคดี ศาลต่างประเทศไทยจะพิจารณาคัดสิน

แต่เป็นความเข้าใจกันว่า ในคดีความทั้งปวงนี้ กงสุลฝรั่งเศสมีอำนาจที่จะไปอยู่ในศาลเมื่อเวลาชำระคดี หรือจะให้มีผู้แทนผู้หนึ่ง ซึ่งได้รับอำนาจตามสมควรแล้วไปอยู่ที่ศาลในเวลาชำระคดี และเมื่อเห็นว่าเป็นการสมควรแก่ผลประโยชน์ของความยุติธรรม จะทำความแนะนำหักทวงขึ้นไต่ทงอย่าง

ในคดีความ ซึ่งคนฝรั่งเศส หรือคนในบังคับฝรั่งเศสเป็นจำเลยนั้น ถ้าในระหว่างความพิจารณา กงสุลฝรั่งเศสเห็นเป็นเวลาสมควรที่จะขอถอนคดีความนั้นออกเสีย โดยทางที่จะทำหน้าที่ลือขอไปเมื่อใดก็ได้

คดีความนี้ก็ทงส่งต่อไปยังศาลกงสุลฝรั่งเศส ซึ่งตั้งแต่เวลานั้นไปจะพิจารณาคัดสินไต่ตามลำพัง แลรจากพนักงานไทยจะส่งเคราะห์ช่วยชำระแก่ศาลนั้นด้วย

การฟ้องอุทธรณ์ต่อคำตัดสินทั้งปวงของศาลสำหรับพิจารณาคดีความต่างประเทศ ก็คดีของศาลต่างประเทศสำหรับมณฑลพายัพที่ไต่กล่าวมาแล้วนั้นก็ดี จะทงไปฟ้องอุทธรณ์ที่ศาลอุทธรณ์กรุงเทพฯ

ข้อ 13

ในกาลภายหน้า เรื่องการที่ชาวประเทศเอเซีย ซึ่งมีได้เกิดอยู่ในดินแดนที่ตรงอยู่ในอำนาจ หรือในดินแดนที่อยู่ในความป้องกันของกรุงฝรั่งเศส หรือผู้ซึ่งมิได้เปลี่ยนชาติโดยถูกต้องตามกฎหมาย จะเข้าเป็นคนอยู่ในความป้องกันของฝรั่งเศสได้นั้น รัฐบาลของวิบีลิกจะได้รับอำนาจเท่ากักับอำนาจซึ่งกรุงสยามจะยอมให้แก่ประเทศหนึ่งประเทศใดกาลภายหน้า

ข้อ 14

ข้อความทั้งหลายซึ่งมีอยู่ในหนังสือสัญญาใหญ่ สัญญาน้อย และสัญญาทั้งปวงที่ก่อน
มาในระหว่างกรุงสยามกับกรุงฝรั่งเศส ที่หนังสือสัญญาน้อยฉบับนี้มีได้เปลี่ยนแปลงเสียนั้น
ยังคงใช้ได้อยู่โดยเต็ม

ข้อ 15

ถ้าเกิดความขัดข้องไม่เห็นค้องกัน ในความหมายของหนังสือสัญญา ซึ่งได้เขียน
ขึ้นในภาษาฝรั่งเศสแลภาษาไทยนี้ ภาษาฝรั่งเศสจะเป็นหลักข้างเดียว

ข้อ 16

หนังสือสัญญาน้อยนี้ จะต้องมีอนุภาคในกำหนด 4 เดือน ตั้งแต่วันที่โคลงชื่อ
หรือให้เร็วกว่านั้น ถ้าจะกระทำได้

ในการที่จะให้เป็นพยานสำคัญนั้น ผู้มีอำนาจเต็มทั้งสองฝ่ายโคลงชื่อไว้ใน
หนังสือสัญญานี้ แลได้ประทับตราลงไว้ด้วยกัน

โคที่ทำที่กรุงปารีส (เบนสองฉบับเหมือนกัน)

ณ วันที่ 13 กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก 122

(ลงนามแลประทับตรา) พระยาสุริยา

(ลงนามแลประทับตรา) เกลคาสเซ.

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอาณาจักรหลวงพระบาง-เวียงจันทน์และจำปาศักดิ์
ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2325 - 2446)

บทคัดย่อ

ของ

ธวัชชัย ไพไหล

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้า
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์

กุมภาพันธ์ 2534

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอาณาจักรหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2325 - 2446) โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 3 หัวข้อ

1. วิธีการจัดการปกครองของไทยในอาณาจักรหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2325 - 2446)

2. ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการปกครองของไทย ในอาณาจักรหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2325 - 2446)

3. ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมระหว่างไทยกับอาณาจักรหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ (พ.ศ. 2325 - 2446)

ผลจากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้พบว่า วิธีการปกครองของไทยในอาณาจักรหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2325 - 2446) พระมหากษัตริย์ไทยใช้วิธีการดังนี้คือ การให้อิสระแก่กษัตริย์หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ ปกครองบ้านเมืองของตน การใช้นโยบายให้ความเมตตาแก่ประเทศราช การควบคุมด้วยการนำบุตรหลานของกษัตริย์หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์มา จวบเลี้ยงที่ราชสำนักกรุงเทพฯ เพื่อเป็นตัวประกันการขมุกขมูงและตัดทอนหัวเมืองของอาณาจักรหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ เพื่อป้องกันมิให้กษัตริย์หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ สร้างสมกำลังคน

จากวิธีการปกครองของไทยในอาณาจักรหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2325 - 2446) ดังกล่าว ท้องประสบปัญหาดังนี้คือ ปัญหาการแทรกแซงของพม่า เวียดนามและฝรั่งเศส กล่าวคือ พม่าเข้าแทรกแซงด้วยวิธีการส่งทูตมาเกลี้ยกล่อมให้กษัตริย์หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ กระจ่างกระเดื่องต่อไทย เวียดนามก็เช่นเดียวกัน สนับสนุนให้เจ้าอนุวงศ์กษัตริย์เวียงจันทน์ก่อกบฏเพื่อเป็นอิสระจากไทย เพื่อที่เวียดนามจะได้เข้าไม่มี

อิทธิพล

ส่วนฝรั่งเศสถือโอกาสแทรกแซงทางการ เมืองในอาณาจักรหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ มีผลทำให้ไทยต้องสูญเสียดินแดนอาณาจักรลาวทั้งสาม ให้แก่ฝรั่งเศสไปในที่สุดเมื่อ พ.ศ. 2446

ความสัมพันธ์ทางด้านการเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมระหว่างไทยกับราชอาณาจักรทั้งสามตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2325 - 2446) มีผลทำให้ไทยได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากเครื่องราชบรรณาการ สิ่งของมีค่า ที่กษัตริย์แห่งอาณาจักรลาวทั้งสามนำมาถวาย เนื่องจากไทยและอาณาจักรลาวทั้งสาม มีประเพณี วัฒนธรรมอันเดียวกัน ดังนั้นจึงมักจะเน้นการใช้วิธีการทำบุญทำกุศลทาง พระพุทธศาสนาร่วมกัน เพื่อให้เกิดความสมานสามัคคี

จากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอาณาจักรลาวทั้งสาม ดังกล่าว พบว่า โดยปกติกษัตริย์อาณาจักรลาวทั้งสามจะมีความจงรักภักดีต่อไทย ให้ความร่วมมือและสนองนโยบายของไทยอย่างเคร่งครัด แต่ในบางครั้งกษัตริย์ของอาณาจักรลาวทั้งสามบางองค์มีนโยบายต้องการเป็นอิสระ จึงก่อกบฏต่อไทย แต่ไทยก็สามารถปราบปรามได้สำเร็จ

SIAM'S RELATIONS WITH THE KINGDOM OF LUANG PHRABANG
VIENTIANE AND CHAMPASAK FROM THE REIGN OF KING RAMA I
TO THE REIGN OF KING RAMA V (B.E.2325 - 2446)

AN ABSTRACT

BY

TAWATCHAI PILAI

A dissertation submitted in partial fulfilment of the requirement
for the Master of Education degree in History
at Srinakharinwirot University

February 1991

The purpose of this thesis "Siam's Relations with the Kingdoms of Luang Phrabang, Vientiane, and Champasak from the Reign of King Rama I to the Reign of King Rama V (B.E. 2325 - 2446)" is to study

- 1) The policy of Siamese government. Luang Phrabang, Vientiane, and Champasak.
- 2) The problems of Siam in ruling her dominions.
- 3) Economic, social and cultural relations between Siam and those territories.

The study has some major findings as follows :

1. Methods of governing the three dominions
  - a) giving certain power to the Kings of Luang Phrabang, Vientiane and Champasak for self - government,
  - b) pursuing the policy of Kindness to them "Baramee Dhamma"
  - c) reducing dependent towns or cities under the control of Luang Phrabang, Vientiane and Champasak in order to Lessen the possibility of accumulating manpower,
  - d) taking sons and daughters of these kings to live in Bangkok as the hostages.

2. Due to the above policies, Siam confronted with the following problems :

- a) There were conflicts among the royal members of the three territories.
- b) The dominions were approached by Burma, Vietnam and France. Burma sent diplomats to persuade the kings of Luang

Phrabang, Vientiane and Champasak to disobey the authority of Siam. Meanwhile Vietnam supported King Anuwong of Vientiane to make a coup d'etat to gain independence. For France, her interference in the politics of the three dominions resulted in Siam's loss of the three territories to France in A.D. 1903. (B.E.2446)

3. As for the economic relation between Siam and these dominions, Siam gained benefits from the presents to the Siamese monarch given by the three Laotian Kings. In terms of Social and cultural relation, Siam Luang Phrabang Vientiane and Champasak shared the same traditions and customs. They often made merit according to the Buddhist practice to create a feeling of unity

In Sum, the relation between Siam and these dominions was that the latter usually paid loyalty to Siam by cooperating and strictly responding to Siam policies. However, occasionally a few kings of these dominions made a coup d'etat to gain independence, but they were always suppressed by Siam.

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ นายรัชชัย ไทไหล

เกิด วันที่ 10 ตุลาคม พุทธศักราช 2500

สถานที่เกิด อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

สถานที่อยู่ปัจจุบัน บ้านพักครู โรงเรียนเทพวิทยาคม อำเภอเทพ จังหวัดอุตรธานี

ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน อาจารย์ 1 ระดับ 5

สถานที่ทำงานปัจจุบัน โรงเรียนเทพวิทยาคม อำเภอเทพ จังหวัดอุตรธานี

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2523 กศ.บ. (ประวัติศาสตร์) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

บางเขน

พ.ศ. 2534 กศ.ม. (ประวัติศาสตร์) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ประสานมิตร